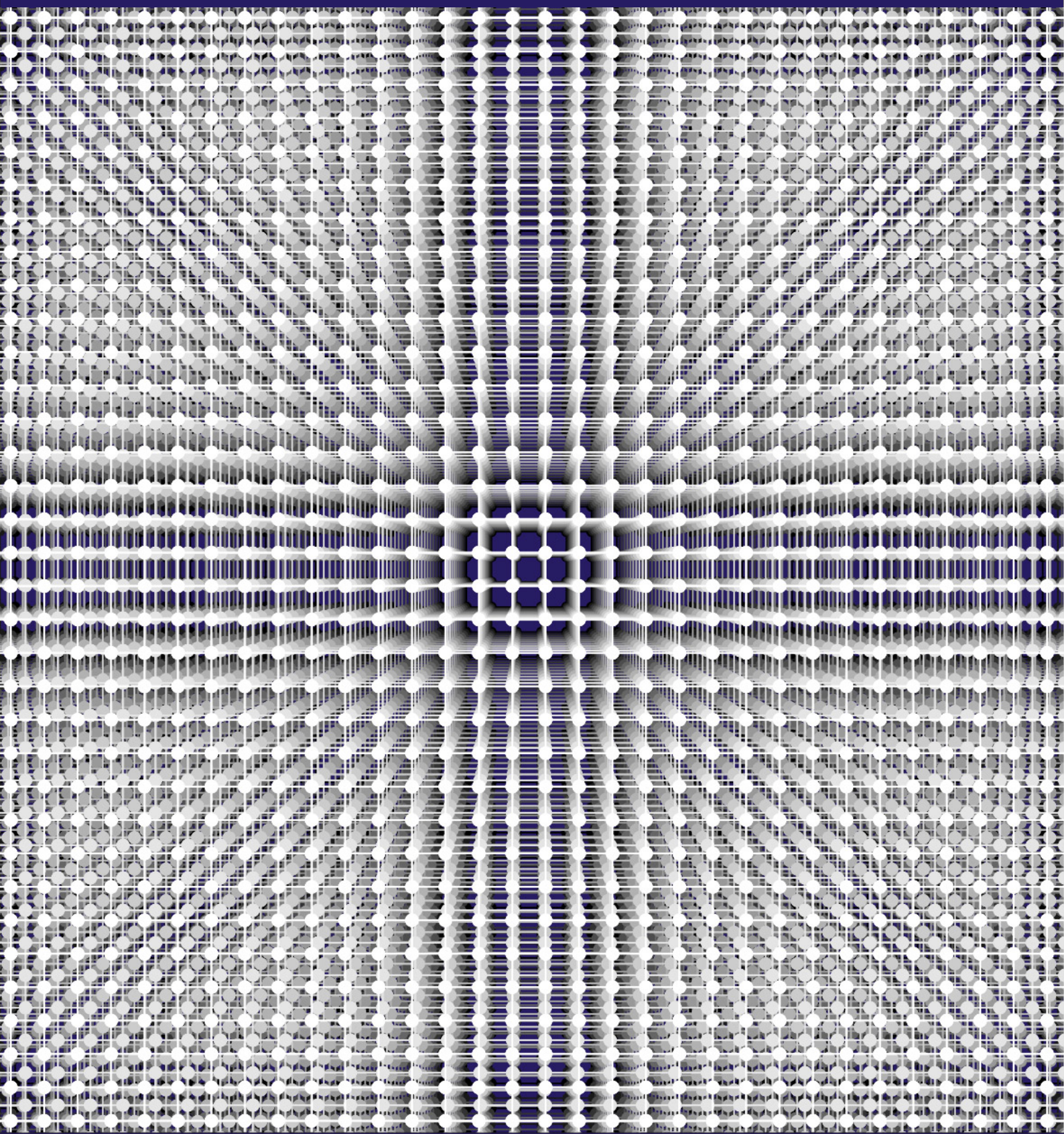

LATVIJAS BANKAS 2012. GADĀ VEIKTĀ MAKSĀJUMU UN VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMU PĀRRAUDZĪBA

SATURS

KOPSAVILKUMS	4
1. SISTĒMISKI NOZĪMĪGU MAKSĀJUMU UN VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMU PĀRRAUDZĪBA	6
1.1. SAMS	6
1.2. TARGET2-Latvija	8
1.3. DENOS	9
2. NELIELA APJOMA MAKSĀJUMU SISTĒMAS	14
2.1. EKS	14
2.2. FDL	18
2.3. PNS	18
2.4. AS "Itella Information" sistēma	19
2.5. Latvijas maksājumu sistēmu uz risku balstītais pārraudzības novērtējums	19
3. MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻI	20
3.1. Maksāšanas līdzekļu attīstība	21
3.2. Apsekojums par korespondentbanku attiecībām	23
3.3. Klientu konsultēšana	24
4. SEPA PROJEKTS	25
5. TARGET2 VĒRTSPAPĪRIEM PROJEKTS	26
6. PĀRRAUDZĪBAS PROJEKTS "PĀRSKATS PAR MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻU IZMAKSĀM SABIEDRĪBAI"	26
7. TIESĪBU AKTU GROZĪJUMI	28
8. SADARBĪBA AR ECB	29
9. SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA	29
10. LATVIJAS BANKAS POLITIKA MAKSĀJUMU UN VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMU JOMĀ	30
PIELIKUMI	
1. Pārskats par SAMS atbilstības pamatprincipiem novērtējumu	31
2. Uz risku balstītais Latvijas maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējums	48
3. Latvijas Bankas paveiktais SEPA projektā	61
4. Latvijas Bankas paveiktais TARGET2 vērtspapīriem projektā	64

SAĪSINĀJUMI

AMS – AS "Itella Information" automātisko maksājumu sistēma
 AS – akciju sabiedrība
 ASV – Amerikas Savienotās Valstis
 ATM – bankomāts (*Automated Teller Machine*)
 Birža – fondu birža *NASDAQ OMX Riga*
 COGEPS – Eiro maksājumu stratēģijas kontaktgrupa (*Contact group on euro payments strategy*)
 CPSS – Starptautisko norēķinu bankas Maksājumu un norēķinu sistēmu komiteja (*Committee on Payment and Settlement Systems*; CPSS)
 CPSS-IOSCO – Starptautisko norēķinu bankas Maksājumu un norēķinu sistēmu komiteja un Starptautiskā Vērtspapīru komisiju organizācija (*Committee on Payment and Settlement Systems and International Organization of Securities Commissions*; CPSS-IOSCO)
 CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
 CVD – centrālais vērtspapīru depozitārijs
 DENOS – LCD vērtspapīru norēķinu sistēma
 DVP – ar naudas norēķiniem saistīti vērtspapīru pārvedumi jeb piegāde pret samaksu (*delivery versus payment*)
 ECB – Eiropas Centrālā banka
 ECBS – Eiropas Centrālo banku sistēma
 EEZ – Eiropas Ekonomikas zona
 EK – Eiropas Komisija
 EKS – Latvijas Bankas elektroniskā klīringa sistēma
 e-nauda – elektroniskā nauda
 EPC – Eiropas Maksājumu padome (*European Payments Council*; EPC)
 ES – Eiropas Savienība
 ESCB-CESR – ECBS un Eiropas Vērtspapīru regulatoru komiteja (*Committee of European Securities Regulators*; CESR¹)
 FDL – SIA "First Data Latvia"
 FDL sistēma – FDL lokālā latu klīringa un norēķinu sistēma
 FKTK – Finanšu un kapitāla tirgus komisija
 FOP – beznaudas vērtspapīru pārvedumi (*free of payment*)
 IKP – iekšzemes kopprodukts
 i.p.i. – ierobežotas pieejamības informācija
 IT – informācijas tehnoloģijas
 Latvijas Pasts – VAS "Latvijas Pasts"
 LCD – Latvijas Centrālais depozitārijs
 LDDK – Latvijas Darba devēju konfederācija
 LIKTA – Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācija
 LKA – Latvijas Komercbanku asociācija
 MVKAKP – Mazo un vidējo komersantu un amatniecības konsultatīvā padome
 NLG – nacionālā lietotāju grupa
 NMSDG – Latvijas Republikas Eiro projekta Vadības komitejas Naudas un maksājumu sistēmu darba grupa
 NSDG – Nacionālā SEPA darba grupa
 PNS – VAS "Latvijas Pasts" norēķinu sistēma
 POS – karšu pieņemšanas vietas terminālis (*Point of Sale*)
 PTAC – Patērētāju tiesību aizsardzības centrs

¹ Kopš 2011. gada 1. janvāra – Eiropas Vērtspapīru un tirgu iestāde (ESMA).

SAMS – Latvijas Bankas starpbanku automatizētā maksājumu sistēma

SEPA – Vienotā eiro maksājumu telpa (*Single Euro Payments Area*)

SIA – sabiedrība ar ierobežotu atbildību

SWIFT – banku radīta starptautiska organizācija, kas nodrošina starpbanku finanšu ziņojumu pārraidi, izmantojot telekomunikāciju tīklu (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*; Vispasaules Starpbanku finanšu telekomunikāciju sabiedrība)

TARGET – Eiropas automatizētā reālā laika bruto norēķinu sistēma (*Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system*; TARGET)

TARGET2 – otrās paaudzes TARGET sistēma

T2V – TARGET2 vērtspapīriem

VAS – valsts akciju sabiedrība

VID – Valsts ieņēmumu dienests

VNS – Latvijas Bankas vērtspapīru norēķinu sistēma

VSAA – Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

KOPSAVILKUMS

Latvijā maksājumu sistēmas pārraudzība notiek saskaņā ar likuma "Par Latvijas Banku" 9. pantu, kas nosaka, ka Latvijas Bankas uzdevums ir veicināt raitu maksājumu sistēmu darbību Latvijas Republikā. Lai to īstenotu, Latvijas Banka veic maksājumu sistēmu pārraudzību, nodrošina starpbanku maksājumu sistēmu darbību, kā arī sniedz norēķinu pakalpojumus finanšu tirgus dalībniekiem, izmantojot noguldījumus kontos Latvijas Bankā. Latvijas Banka pārrauga arī vērtspapīru norēķinu sistēmas, jo problēmas vērtspapīru norēķinu infrastruktūrā var izraisīt maksājumu sistēmu darbības traucējumus un apgrūtināt monetārās politikas īstenošanu.

2012. gadā pārraudzība tika veikta saskaņā ar "Latvijas Bankas politiku maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" (apstiprināta ar Latvijas Bankas padomes 2011. gada 13. janvāra lēmumu Nr. 189/6).

Uzturot starpbanku maksājumu sistēmas, Latvijas Banka nodrošināja drošus, ātrus un efektīvus norēķinus starp kredītiestādēm un citu sistēmu galanorēķinus. Tādējādi kredītiestādēm pieejama efektīva maksājumu infrastruktūra, sniedzot maksājumu pakalpojumus saviem klientiem.

Latvijas Banka veica Latvijas Bankas maksājumu sistēmu SAMS, EKS un TARGET2-Latvija un LCD vērtspapīru norēķinu sistēmas DENOS ikdienas pārraudzību, analizējot sistēmu tehnisko un operacionālo darbību, kā arī apkopojot sistēmu statistiskos datus. 2012. gadā visās trijās Latvijas Bankas uzturētajās sistēmās vidēji dienā kopā tika apstrādāts 138.1 tūkst. maksājumu 1.0 mljrd. latu apjomā. SAMS 2012. gadā apstrādāja 229.7 tūkst. maksājumu 111.2 mljrd. latu apjomā, TARGET2-Latvija – 328.1 tūkst. maksājumu 185.9 mljrd. eiro (130.7 mljrd. latu) apjomā, bet EKS – 34.2 milj. maksājumu 16.6 mljrd. latu apjomā. SAMS nodrošināja 100.00% pieejamību, TARGET2 pieejamība visā sistēmā kopā bija 100.00%, EKS pieejamība – 99.80% (tikai trīs reizes gada laikā norēķins aizkavējās ilgāk par 30 minūtēm). Sistēmiskā riska analīze norādīja, ka risks joprojām ir zems. DENOS pārvedumu kopskaits bija 50.2 tūkst., no tiem DVP – 20.8 tūkst. (kopapjoms – 492.1 milj. latu), FOP – 29.4 tūkst. DENOS nodrošināja 99.6% pieejamību.

Latvijas Banka maksājumu sistēmu pārraudzības ietvaros 2012. gadā novērtēja SAMS atbilstību CPSS apstiprinātajiem "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" (tālāk tekstā – Pamatprincipi). Latvijas Banka sadarbībā ar FKTK novērtēja DENOS atbilstību ESCB-CESR rekomendācijām vērtspapīru norēķinu sistēmām.

Latvijas Banka turpināja pārraudzīt ārpus Latvijas Bankas darbojošās neliela apjoma maksājumu sistēmas, pārraudzības prioritātes nosakot saskaņā ar 2009. gadā veikto Latvijas maksājumu sistēmu uz risku balstīto pārraudzības novērtējumu.

Latvijas Banka turpināja piedalīties SEPA projektā, lai maksājumu sistēmu pārrauga statusā veicinātu Latvijas maksājumu sistēmu integrāciju SEPA. Savukārt, lai stimulētu Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmu integrāciju ES valstu saskaņotā vērtspapīru norēķinu procesā, Latvijas Banka turpināja piedalīties T2V projektā.

Latvijas Banka sagatavoja pārskatu par neliela apjoma maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām Latvijā. Saskaņā ar pārskata datiem 2009. gadā visu maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksas Latvijā bija 121.5 milj. latu jeb 0.9% no IKP un no visu

maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām lielākās bija ar skaidro naudu veikto maksājumu sabiedrības izmaksas – 65.8 milj. latu.

Latvijas Banka veica atkārtotu Latvijas maksājumu sistēmu uz risku balstīto pārraudzības novērtējumu. Novērtējums apstiprināja "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteikto pārraudzības prioritāti – vislielāko pārraudzības uzmanību pievērst SAMS, t.sk., veicot ikdienas pārraudzību.

1. SISTĒMISKI NOZĪMĪGU MAKSĀJUMU UN VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMU PĀRRAUDZĪBA

2012. gadā Latvijas Banka, pārbaudot sistēmiski nozīmīgas maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmas, veica ikdienas pārraudzību (t.sk. statistisko datu analīzi) un sistēmiskā riska novērtēšanu, kā arī novērtēja DENOS kā atbilstīgu ESCB-CESR rekomendācijām vērtspapīru norēķinu sistēmām un SAMS kā atbilstīgu Pamatprincipiem.

1.1. SAMS

2012. gadā SAMS bija vienīgā sistēmiski nozīmīgā maksājumu sistēma norēķiniem latos. Saskaņā ar statistiskajiem datiem SAMS apstrādāto maksājumu kopskaits 2012. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga par 6.1%, gadā sasniedzot 229.7 tūkst., savukārt maksājumu kopapjoms samazinājās par 19.3%, gadā sasniedzot 111.2 mljrd. latu. 2012. gadā SAMS nodrošināja 100% pieejamību. Sistēmiskā riska analīze norādīja, ka risks joprojām ir zems.

2012. gadā Latvijas Banka novērtēja SAMS atbilstību Pamatprincipiem, novērtējumu pabeidzot 2013. gada februārī. Saskaņā ar novērtējumu SAMS pilnībā atbilst visiem uz to attiecināmajiem Pamatprincipiem (novērtējuma pārskatu sk. 1. pielikumā).

2012. gadā SAMS bija vienīgā sistēmiski nozīmīgā latu maksājumu sistēma Latvijā. Tā turpināja nodrošināt reālā laika bruto norēķinus latos – Latvijas Bankas monetārās politikas darījumiem, liela apjoma starpbanku maksājumiem, citu Latvijā darbojošos maksājumu sistēmu galanorēķiniem jeb mijieskaita norēķiniem un steidzamajiem klientu maksājumiem.

Latvijas Banka novērtēja SAMS sistēmas atbilstību Pamatprincipiem. Novērtējums parādīja, ka SAMS pilnībā atbilst visiem uz to attiecināmajiem Pamatprincipiem (novērtējuma pārskatu sk. 1. pielikumā).

Turpinot novērtēt likviditātes situāciju sistēmā (III pamatprincips), kā arī lai laikus pamanītu iespējamās operacionālā riska pazīmes (VII pamatprincips), 2012. gadā tika veikta ikdienas jeb nepārtrauktā pārraudzība, kas ietvēra SAMS statistisko datu apkopošanu un analīzi un sistēmas pieejamības un incidentu novērtēšanu, analizējot to ietekmi uz citām sistēmām.

Sistēmas statistisko datu analīze

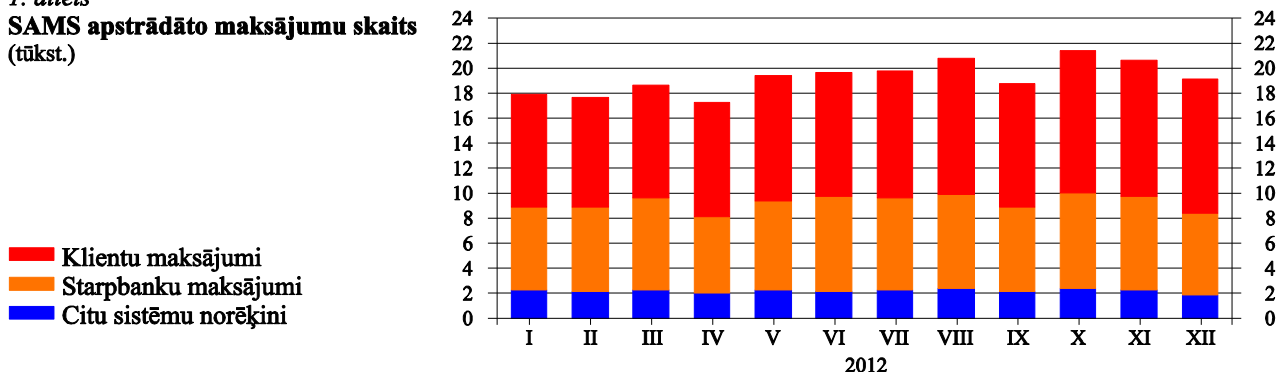
Katru mēnesi Latvijas Banka apkopoja detalizētu informāciju par SAMS maksājumiem iepriekšējā mēnesī. Statistiskā informācija tika publicēta Latvijas Bankas interneta vietnē, kā arī izmantota Latvijas Bankas pārskatu sagatavošanai.

2012. gada beigās SAMS bija 28 dalībnieki, t.i., par diviem dalībniekiem vairāk nekā 2011. gada beigās, jo gada laikā sistēmai pievienojās divi jauni dalībnieki – *Pohjola Bank plc* filiāle Latvijā un *Wirecard Bank AG*. Sistēmā piedalījās 26 kredītiestādes (t.sk. piecas citās valstīs reģistrētu kredītiestāžu filiāles, kuras reģistrētas Latvijā), Valsts kase un Latvijas Banka. 2012. gadā SAMS apstrādāto maksājumu skaits salīdzinājumā ar 2011. gadu pieauga par 6.1%, sasniedzot 229.7 tūkst., savukārt maksājumu kopapjoms samazinājās par 19.3% (līdz 111.2 mljrd. latu; sk. 1. un 2. att.). SAMS kopapjoma

sarukums galvenokārt skaidrojams ar to, ka kredītiestādes 2012. gadā veica ievērojami mazākus noguldījumus uz nakti Latvijas Bankā nekā 2011. gadā.

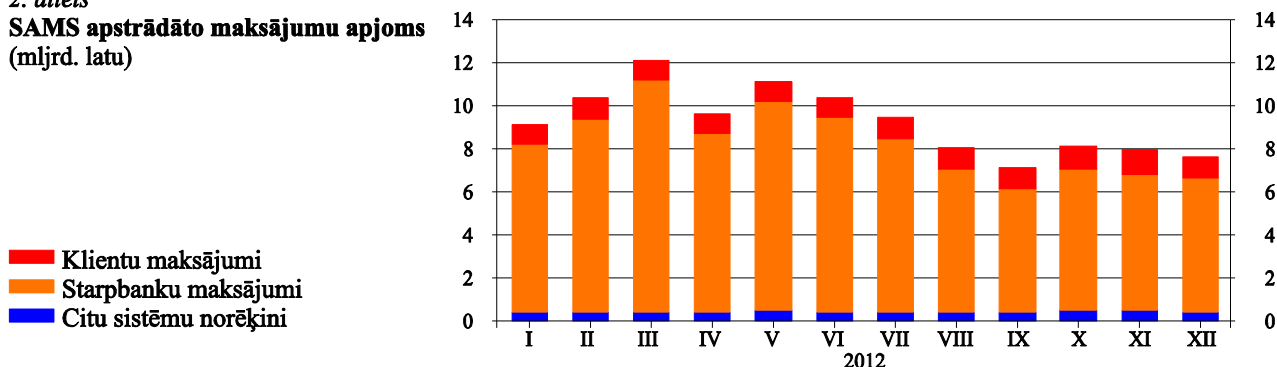
1. attēls

SAMS apstrādāto maksājumu skaits
(tūkst.)

2. attēls

SAMS apstrādāto maksājumu apjoms
(mljrd. latu)

Starpbanku maksājumu apjoma īpatsvars SAMS 2012. gadā bija 84.8%, klientu maksājumu apjoma īpatsvars – 10.7%, bet starpbanku un klientu maksājumu skaita īpatsvars – attiecīgi 36.8% un 51.7%. 2012. gadā SAMS nodrošināja *MasterCard Europe Sprl* un *Visa Europe Services Inc.* karšu maksājumu sistēmu, DENOS, FDL karšu maksājumu sistēmas un EKS galanorēķinus. Papildsistēmu galanorēķinu īpatsvars SAMS bija 4.5% apjoma ziņā un 11.5% skaita ziņā.

Pārtraugi saņēma informāciju par SAMS vai to uzturošo resursu darbības problēmām un to risināšanas gaitu, izmantojot Latvijas Bankas incidentu reģistrā ievadītos datus. Pārtraugi sekoja līdzī problēmu risināšanas gaitai un nepieciešamības gadījumā informēja Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvaldes vadītāju un citus speciālistus, kuri iesaistīti darbības pārtraukumu novēršanā, par šo pārtraukumu ietekmi uz citām sistēmām.

2012. gadā SAMS nodrošināja 100% pieejamību (2011. gadā – 99.93%). Ar sistēmu saistītie starpgadījumi un incidenti neizraisīja Latvijas Bankas kritisko procesu izpildes pārtraukumu.

Riska novērtējums

Veicot sistēmiskā riska novērtējumu 2012. gadā, tāpat kā iepriekš, tika analizēti trīs rādītāji: 1) sistēmas īpatsvars attiecīgo maksājumu segmentā; 2) koncentrācijas rādītājs un 3) norēķina efekta rādītājs.

2012. gadā SAMS tika veikti 94.3% no visiem Latvijā uzsāktajiem starpbanku kredīta pārvedumiem latos, un to apjoma īpatsvars bija 92.0% (2011. gadā – attiecīgi 92.9% un 96.8%).

SAMS koncentrācijas rādītājs maksājumu skaita ziņā 2012. gadā bija 69.9%, bet apjoma ziņā – 76.8% (2011. gadā – attiecīgi 71.9% un 78.4%). Šā rādītāja samazināšanās liecina par domino efekta iespējamības krišanos SAMS.

SAMS norēķina efekta rādītājs, kas bruto norēķinu sistēmas gadījumā raksturo norēķinu līdzekļu izmantošanu, 2012. gadā bija 30.7% (2011. gadā – 44.9%). Tas aprēķināts, attiecinot gada vidējo vienā dienā dalībnieku nosūtīto maksājumu apjomu SAMS pret vidējiem vienas dienas dalībnieku kontu atlikumiem Latvijas Bankā. 2012. gadā tie bija attiecīgi 299.0 milj. latu un 973.7 milj. latu. Tā kā Latvijas Bankai kā sistēmas dalībniecei konta bilance nav atsevišķi nodalāma, tās nosūtītie maksājumi aprēķinos netiek ņemti vērā.

Norēķina efekta rādītājs joprojām bija zems (efektīvās sistēmās dienā veikto maksājumu apjoms var pat vairākas reizes pārsniegt kontos pieejamo līdzekļu apjomu), tāpēc arī sistēmiskā riska iespējamība saglabājās zema. Šāds norēķinu efekta rādītājs skaidrojams ar to, ka latu kontos Latvijas Bankā glabājas kredītiestāžu noguldījumi, kas tiek izmantoti gan maksājumu veikšanai, gan Latvijas Bankas noteikto obligāto rezervju prasību izpildei. Tādējādi naudas līdzekļu apjoms šajos kontos pārsniedz maksājumiem nepieciešamo līdzekļu apjomu.

Lai noteiktu, vai atsevišķa SAMS dalībnieka nespēja nosūtīt maksājumus varētu ietekmēt pārējo SAMS dalībnieku spēju veikt maksājumus, un lai novērtētu likviditātes pietiekamību SAMS, Latvijas Banka, izmantojot *Suomen Pankki – Finlands Bank* izstrādāto maksājumu un norēķinu sistēmas darbības imitējošo modeli *BoF PSS2*, 2012. gadā veica SAMS datu simulāciju. No simulācijas rezultātiem secināms, ka vienīgais nozīmīgais SAMS sistēmas dalībnieks joprojām ir Latvijas Banka, kas nodrošina atbilstību augstām darbības nepārtrauktības prasībām, kuras noteiktas ECB 2006. gada jūnija publikācijā "Darbības nepārtrauktības pārraudzības prasības sistēmiski nozīmīgām maksājumu sistēmām" (*Business Continuity Oversight Expectations for Systemically Important Payment Systems (SIPS)*).

Veicot likviditātes pietiekamības novērtējumu SAMS, secināts, ka augstākais nepieciešamais likviditātes līmenis maksājumu veikšanai reālajā laikā bez kavējumiem vidēji dienā ir tikai 30.0% no norēķinu kontos esošajiem naudas līdzekļiem; tas liecina par augstu likviditātes pietiekamību. Augstais likviditātes līmenis sistēmas dalībnieku norēķinu kontos galvenokārt saistīts ar obligāto rezervju normu izpildi. Šo normu apjoms ievērojami pārsniedz norēķiniem nepieciešamo likviditāti. Norēķinu līdzekļu pietiekamību SAMS veicina arī tas, ka sistēmas dalībnieki dienas gaitā saņem likviditāti no citiem sistēmas dalībniekiem un maksājumu nosūtīšanas laiks ir izklaidēts visā sistēmas darba laikā.

1.2. TARGET2-Latvija

2012. gadā TARGET2 bija viena no eiro veikto maksājumu sistēmiski nozīmīgajām sistēmām ES. TARGET2 pārraudzību veica Eirosistēma. Latvijas Banka TARGET2 pārraudzībā piedalījās kā novērotāja un sniedza pārraudzībai nepieciešamos datus par TARGET2-Latvija darbību. Saskaņā ar statistiskajiem datiem 2012. gadā TARGET2-Latvija maksājumu kopskaits salīdzinājumā ar

iepriekšējo gadu pieauga par 6.7%, kopā gadā sasniedzot 328.1 tūkst., savukārt maksājumu kopapjoms samazinājās par 18.4% (līdz 185.9 mljrd.; sk. 3. att.).

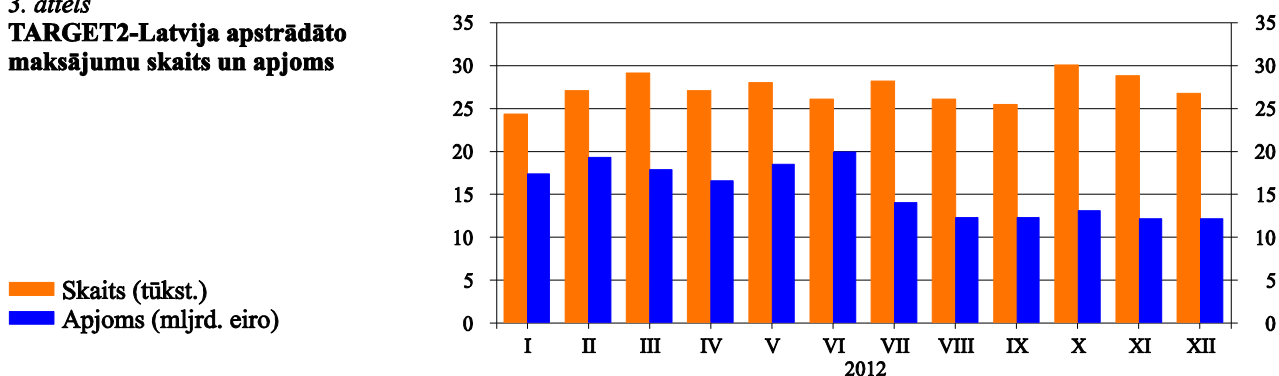
2012. gadā Latvijas Banka kopā ar citām ECBS dalībniecēm nodrošināja TARGET2 darbību. Latvijas Banka uzturēja TARGET2 komponentu TARGET2-Latvija, nodrošinot sistēmas dalībnieku savstarpējo eiro veikto maksājumu norēķinus un citu sistēmu galanorēķinus eiro.

2012. gada 31. decembrī TARGET2-Latvija bija 26 dalībnieki (par diviem dalībniekiem vairāk nekā 2011. gada 31. decembrī), jo gada laikā sistēmai pievienojās AS "Latvijas Biznesa banka" un *Pohjola Bank plc* filiāle Latvijā. Šajā sistēmā piedalījās 24 kredītiestādes (t.sk. četras citās valstīs reģistrētu kredītiestāžu filiāles, kuras reģistrētas Latvijā), Valsts kase un Latvijas Banka. TARGET2-Latvija 2012. gadā nodrošināja EKS galanorēķinus eiro.

TARGET2-Latvija 2012. gadā apstrādāto maksājumu kopskaits salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu pieauga par 6.7%, kopā gadā sasniedzot 328.1 tūkst., savukārt maksājumu kopapjoms samazinājās par 18.4% (līdz 185.9 mljrd. eiro; sk. 3. att.). Apjoma kritums skaidrojams galvenokārt ar kredītiestāžu uz ārvalstīm veikto starpbanku maksājumu apjoma kritumu salīdzinājumā ar 2011. gadu.

3. attēls

TARGET2-Latvija apstrādāto maksājumu skaits un apjoms

TARGET2-Latvija ir TARGET2 komponents, un sistēmas pieejamības rādītājs tiek aprēķināts visai sistēmai kopā. 2012. gadā pieejamības rādītājs TARGET2 bija 100.00% (2011. gadā – 99.89%).

Lai informētu lietotājus par TARGET2 incidentiem un nodrošinātu incidentu risināšanas veidus, ECB publicēja informāciju par TARGET2 pieejamību TARGET informācija sistēmā, *Reuters* un ECB interneta vietnē.

1.3. DENOS

2012. gadā DENOS bija vienīgā sistēmiski nozīmīgā vērtspapīru norēķinu sistēma Latvijā. Saskaņā ar statistiskajiem datiem DENOS apstrādāto pārvedumu skaits 2012. gadā bija 50.2 tūkst. (par 18.9% mazāk nekā 2011. gadā), no tiem DVP – 20.8 tūkst., bet FOP – 29.4 tūkst. DVP kopapjoms gadā kopā bija 492.1 milj. latu (par 26.5% mazāks nekā 2011. gadā). DENOS nodrošināja 99.6% pieejamību. Sistēmiskā riska analīze norādīja, ka risks saglabājas zems.

Latvijas Banka sadarbībā ar FKTK novērtēja DENOS kā atbilstīgu ESCB-CESR rekomendācijām vērtspapīru norēķinu sistēmām.

2012. gadā DENOS bija vienīgā sistēmiski nozīmīgā vērtspapīru norēķinu sistēma Latvijā. Tā turpināja nodrošināt biržā slēgto darījumu bruto un neto DVP norēķinus, kā arī ārpusbiržas darījumu bruto DVP un FOP norēķinus.

2012. gadā LCD, izmantojot DENOS, turpināja nodrošināt divpusējos pārrobežu norēķinus ar Igaunijas CVD *Eesti Väärtpaberikeskus AS* un Lietuvas CVD *Vertybinių popierių atsiskaitymo sistema* un vienus pusējos norēķinus ar starptautisko CVD *Clearstream Banking SA Luxembourg*. Saiknes ar *Eesti Väärtpaberikeskus AS*, *Vertybinių popierių atsiskaitymo sistema* un *Clearstream Banking SA Luxembourg* nodrošināja vērtspapīru norēķinus, izmantojot FOP un DVP. 2012. gadā LCD noslēdza saiknes līgumu ar Polijas CVD *Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.* Saikne ar *Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.* bija vienus pusēja saikne un deva iespēju pārskaitīt uz *Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.* LCD reģistrētus vērtspapīrus, izmantojot FOP. 2012. gadā *Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.* saiknē pārvedumi netika veikti.

Veicot vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzību saskaņā ar ESCB-CESR rekomendācijām, nepieciešama sadarbība un informācijas apmaiņa ar vērtspapīru tirgus uzraudzības iestādēm, tāpēc Latvijas Banka vērtspapīru norēķinu sistēmu darbības un attīstības jautājumos sadarbojas ar FKTK.

2012. gadā Latvijas Banka sadarbībā ar FKTK, balstoties uz LCD veikto pašnovērtējumu, novērtēja DENOS atbilstību ESCB-CESR rekomendācijām vērtspapīru norēķinu sistēmām. Šāds novērtējums nepieciešams gan no pārraudzības viedokļa, gan arī tas ir viens no nosacījumiem līguma par dalību T2V parakstīšanai. Latvijas Banka novērtēja DENOS kā atbilstīgu ESCB-CESR rekomendācijām vērtspapīru norēķinu sistēmām. Attiecībā uz I, III, VI un XVI rekomendāciju Latvijas Banka izteica ieteikumus LCD un aicināja tos ņemt vērā tādā mērā, lai neietekmētu DENOS efektivitāti. Latvijas Bankas pārskats publicēts Latvijas Bankas interneta vietnē (sk. http://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/citaspublikacijas/27_09_2012_LCD_pasnovertejumu_parskats.pdf).

Lai novērtētu likviditātes situāciju DENOS norēķinos, kā arī lai laikus pamanītu iespējamās operacionālā riska pazīmes, 2012. gadā Latvijas Banka veica ikdienas jeb nepārtraukto pārraudzību, analizējot DENOS statistiskos datus un sistēmas pieejamību, kā arī veicot incidentu novērtēšanu, analizējot to ietekmi uz citām sistēmām.

Sistēmas statistisko datu analīze

2012. gadā reizi nedēļā Latvijas Banka saņēma no FKTK pilnu informāciju par DENOS apstrādātajiem vērtspapīru pārvedumiem un katru mēnesi apkopoja LCD sniegto detalizēto informāciju par DENOS apgrozījumu iepriekšējā mēnesī, par pieciem lielākajiem DENOS dalībniekiem un par neto norēķinu ciklā apstrādāto pārvedumu norēķinu līdzekļu izmantošanas efektivitāti iepriekšējā mēnesī.

2012. gada beigās DENOS bija 22 dalībnieki. Sistēmā piedalījās Latvijas Banka, 16 kredītiestāžu, viena ieguldījumu brokeru sabiedrība un četri saikņu CVD. Salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu dalībnieku skaits palielinājās, jo LCD izveidoja saikni ar *Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych S.A.* AS "Latvijas Krājbanka" joprojām bija apturēta LCD dalībnieka statusā, lai nodrošinātu, ka līdz 30. novembrim visi, kam AS "Latvijas Krājbanka" bija atvērts vērtspapīru konts, varētu savus vērtspapīrus pārvest

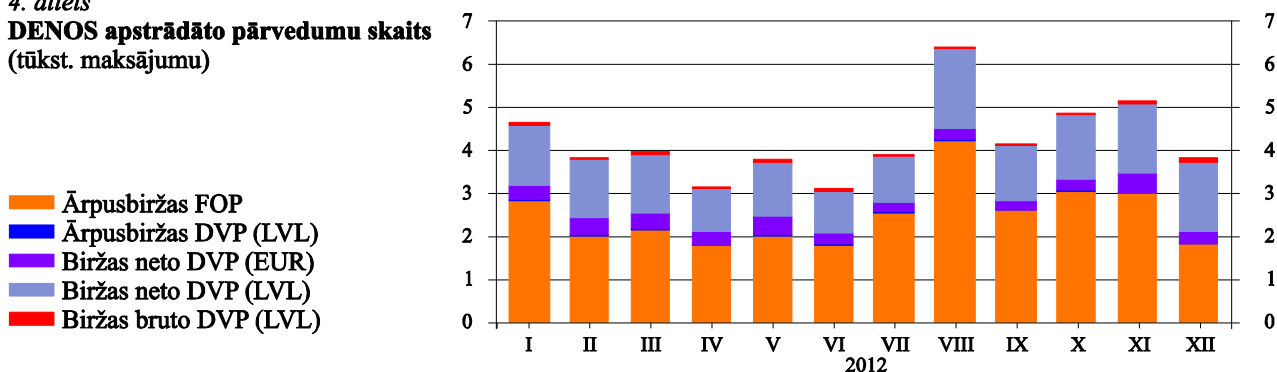
uz jaunu vērtspapīru kontu pie cita pašu izvēlēta LCD dalībnieka. Minētie pārvedumi palielināja ārpusbiržas FOP pārvedumu skaitu gada otrajā pusē (sk. 4. att.). Tie vērtspapīri, kas pēc noteiktā datuma vēl arvien glabājās AS "Latvijas Krājbanka", saskaņā ar Kredītiestāžu likumu tika nodoti publiskai izsolei. Izsole notika 2012. gada 18. decembrī, piemērojot biržas bruto DVP norēķinus.

Līdz šim LCD saviem dalībniekiem nodrošināja DVP norēķinus latos, eiro un ASV dolāros. Sākot ar 2012. gadu, LCD nodrošināja DVP norēķinus arī Krievijas rubļos, tomēr šajā valūtā 2012. gadā DVP pārvedumi netika veikti.

2012. gadā DENOS pārvedumu skaits salīdzinājumā ar 2011. gadu samazinājās par 18.9%, un kopā gadā veikti 50.2 tūkst. pārvedumu. No tiem 29.8 tūkst. (59.3%) bija ārpus biržas slēgto darījumu pārvedumi, bet pārējie – biržā slēgto darījumu pārvedumi. No pārvedumu kopskaita 29.4 tūkst. (58.5%) bija FOP pārvedumi, bet pārējie – DVP pārvedumi. No visiem DVP pārvedumiem 17.1 tūkst. (82.1%) bija latos veikti pārvedumi, bet 3.7 tūkst. (17.6%) – eiro veikti pārvedumi. Citās valūtās veikto DVP pārvedumu skaits nebija nozīmīgs (sk. 4. att.). Pārvedumu skaita samazinājumu pārsvarā noteica biržas nepārtrauktās tirdzniecības darījumu pārvedumu un ieguldījumu fondu dzēšanas pārvedumu sarukums. Pārvedumu skaita samazinājums skaidrojams ar investoru piesardzības palielināšanos attiecībā uz ieguldījumiem kapitāla vērtspapīros.

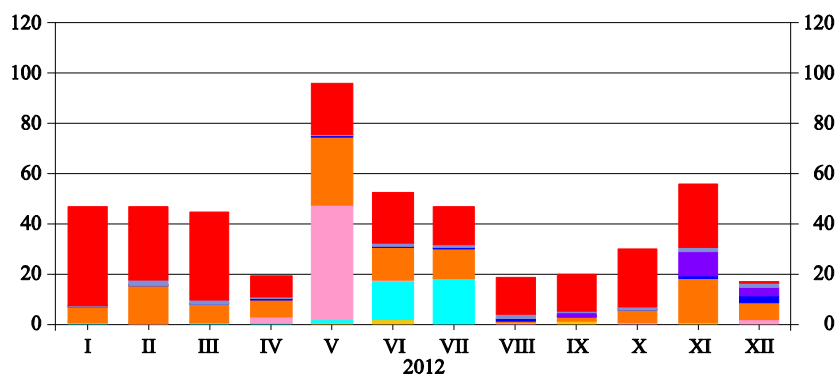
4. attēls

DENOS apstrādāto pārvedumu skaits
(tūkst. maksājumu)

2012. gadā DENOS DVP pārvedumu apjoms salīdzinājumā ar 2011. gadu samazinājās par 26.5% un kopā gadā bija 492.1 milj. latu (t.sk. biržā slēgto darījumu pārvedumu apjoms – 284.2 milj. latu jeb 57.8%). Latos veikto pārvedumu apjoms bija 380.1 milj. latu (77.2% no kopējā DVP pārvedumu apjoma). Biržā latos slēgto darījumu neto norēķinos apstrādāto pārvedumu apjoms bija 13.6 milj. latu (2.8% no kopējā DVP pārvedumu apjoma), bet šādu bruto norēķinos apstrādāto pārvedumu apjoms – 247.6 milj. latu (50.3%), savukārt ārpus biržas slēgto darījumu pārvedumu apjoms bija 118.9 milj. latu (24.2%). Citās valūtās veikto DVP pārvedumu kopapjoms bija 112.0 milj. latu (22.8%; sk. 5. att.). DVP pārvedumu apjoma samazinājumu pārsvarā noteica biržā slēgto darījumu bruto DVP pārvedumu sarukums, t.i., valsts parāda vērtspapīru izsoļu darījumu pārvedumu samazinājums. Šāds sarukums skaidrojams ar Latvijas valdības finansēšanas nepieciešamības samazināšanos.

5. attēls

DENOS apstrādāto pārvedumu apjoms (milj. latu)

Par DENOS vai to uzturošo resursu darbības problēmām un to risināšanas gaitu Latvijas Banka saņēma informāciju no LCD, izmantojot Latvijas Bankas failu apmaiņas servisu. Latvijas Banka sekoja līdzi problēmu risināšanas gaitai un veica novērtējumu par katra incidenta ietekmi uz SAMS un tās papildsistēmām, kā arī uz Latvijas Bankas monetārās politikas un dienas kredīta operācijām.

2012. gadā DENOS nodrošināja 99.6% pieejamību (2011. gadā – 99.9%).

Riska novērtējums

Latvijas Banka veica detalizētu riska novērtējumu DENOS sistēmā veiktajiem pārvedumiem latos, jo šādu pārvedumu naudas norēķini var ietekmēt SAMS darbību. Veicot DENOS veikto pārvedumu riska novērtējumu, tika ņemts vērā, ka vērtspapīru norēķinu sistēmās norēķinu riski var būt saistīti gan ar naudas, gan ar vērtspapīru norēķiniem.

A. Ar naudas norēķiniem latos saistītā riska novērtējums

Lai analizētu DENOS latos veikto DVP pārvedumu riskus, Latvijas Banka 2012. gadā (līdzīgi kā maksājumu sistēmās) analizēja trīs rādītājus: 1) latos veikto pārvedumu (bruto un neto DVP kopā) skaita un apjoma koncentrācijas rādītāju; 2) latos veikto pārvedumu neto norēķinu (neto DVP) skaita un apjoma koncentrācijas rādītāju; 3) latos veikto DVP neto pārvedumu norēķina efekta rādītāju, kā arī izskatīja LCD noteikumos iekļautās norēķina riska mazināšanas procedūras.

2012. gadā DENOS apstrādāto latos veikto bruto un neto DVP pārvedumu gada koncentrācijas rādītājs skaita ziņā bija 86.3%, bet apjoma ziņā – 84.3% (2011. gadā – attiecīgi 87.0% un 73.2%). Skaita un apjoma koncentrācijas rādītāji, kas augstāki par 80%, norāda uz sistēmisko risku. DENOS apjoma koncentrācijas rādītāja paaugstināšanās 2012. gadā norāda uz sistēmiskā riska palielināšanos latu DVP norēķinos. Tomēr LCD noteikumi paredz norēķinu riskus ierobežojošas procedūras, un norēķins latos tiek veikts SAMS, kur dalībniekiem ir ievērojami kontu atlikumi, tāpēc iespējamība, ka sistēmiskais risks materializēsies, ir zema. DENOS apstrādāto latos veikto DVP pārvedumu kopapjoms veidoja tikai 0.3% no SAMS apstrādāto maksājumu kopapjoma (2011. gadā – 0.4%).

2012. gadā DENOS apstrādāto latos veikto DVP neto pārvedumu gada koncentrācijas rādītājs pārvedumu skaita ziņā bija 87.2%, bet apjoma ziņā – 90.4% (2011. gadā – attiecīgi 90.9% un 95.9%). Apjoma un skaita koncentrācijas rādītāja samazināšanās norāda uz sistēmiskā riska sarukumu, tomēr tas ir augstāks nekā 80% un joprojām norāda uz sistēmisko risku biržā slēgto darījumu latos veikto DVP neto norēķinos.

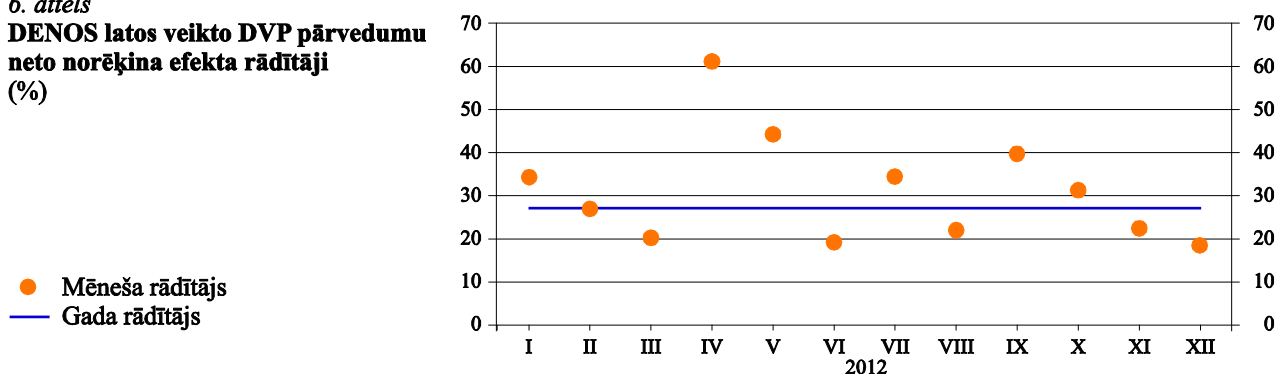
Šādos norēķinos tiek apstrādāti tikai tādi pārvedumi, kuru pamatā ir biržā slēgti darījumi. Birža uztur garantiju fondu, kuru ar tās lēmumu var piemērot gadījumā, ja kāds no dalībniekiem nav nodrošinājis līdzekļus biržas nepārtrauktajā tirdzniecībā slēgto darījumu izpildei. Papildus tam LCD noteikumi paredz iespēju organizēt otru norēķinu ciklu gadījumā, ja kāds no dalībniekiem norēķinu brīdī nebūs nodrošinājis pietiekamu naudas daudzumu. Ņemot vērā minētās procedūras, kā arī to, ka neto norēķinu ciklā apstrādāto pārvedumu apjoms ir ļoti mazs un norēķins tiek veikts SAMS, kurā dalībniekiem ir ievērojami kontu atlikumi, iespējamība, ka sistēmiskais risks materializēsies, ir zema. Apjoma ziņā DENOS apstrādātie latos veiktie DVP neto pārvedumi veidoja tikai 0.01% no SAMS apstrādāto maksājumu apjoma (2011. gadā – 0.02%).

Kopumā LCD un birža piemēro šādas norēķinu riska ierobežošanas procedūras, kuru mērķis ir mazināt ar naudas norēķiniem saistīto risku: DVP piemēro visiem ar naudas norēķiniem saistītiem pārvedumiem, nodrošinot norēķina galīgumu; paredz iespēju organizēt papildu neto norēķinu ciklu biržā veikto darījumu norēķina izpildes nodrošināšanai, ja pirmajā ciklā nav nodrošināti pietiekami naudas līdzekļi; biržas garantiju fonda procedūras piemēro biržas nepārtrauktā tirgus darījumu norēķina pabeigšanai gadījumos, kad kādam no sistēmas dalībniekiem pietrūkst naudas līdzekļu norēķinam; pārveduma uzdevumu iekļauj nākamās dienas norēķinu ciklā, ja pirmajā vai otrajā norēķinu ciklā pārvedums nav izpildīts nepietiekama naudas daudzuma dēļ.

2012. gadā DENOS neto norēķinu ciklā apstrādāto latos veikto DVP pārvedumu neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto debeta pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu, bija 26.9% (2011. gadā – 29.3%; sk. 6. att.). Uz būtisku risku norāda norēķina efekta rādītājs, kas mazāks par 10%, tāpēc 2012. gadā neto norēķina efekts neliecināja par ievērojamu risku.

6. attēls

**DENOS latos veikto DVP pārvedumu
neto norēķina efekta rādītāji
(%)**

Kopumā secināms, ka ar LCD un biržas piemērotajām riskus ierobežojošām procedūrām un esošo norēķinu līdzekļu apjomu sistēmiskā riska materializēšanās iespējamība projām ir zema.

B. Ar vērtspapīru norēķiniem saistītā riska novērtējums

Lai novērtētu vērtspapīru norēķinu riskus DENOS, Latvijas Banka ņēma vērā LCD sniegto darījumu neizpildes rādītāju informāciju un novērtēja 2012. gadā veiktās vērtspapīru norēķinu procedūru pārmaiņas.

Saskaņā ar LCD sniegto informāciju, tāpat kā iepriekšējā gadā, DENOS vairāk nekā 99.99% darījumu gan skaita, gan apjoma ziņā tiek izpildīti plānotajā norēķinu datumā,

bet no norēķinu datumā neizpildītajiem 0.01% darījumiem 99.99% tiek izpildīti vienas vai divu darbadienu laikā pēc neizpildes datuma.

Latvijas Banka LCD noteikumos iekļautās risku mazināšanas procedūras novērtēja kā pietiekamas iepriekšējā gadā, tāpēc Latvijas Banka novērtēja tikai 2012. gadā veiktās DENOS vērtspapīru norēķinu procedūru pārmaiņas.

2012. gada maijā LCD veica grozījumus LCD noteikumos, ar kuriem tika precīzāk noteikts norēķinu galīgums DENOS, nosakot precīzus norēķinu uzdevuma ievades, neatsaucamības un norēķina galīguma brīžus visos LCD noteikumos, kas attiecas uz vērtspapīru norēķinu procedūrām. Grozījumi novērsīs juridisko risku – LCD noteikumu interpretācijas risku – kāda sistēmas dalībnieka maksātnespējas gadījumā un paaugstinās norēķinu drošību DENOS.

2012. gada novembrī LCD veica grozījumus LCD noteikumos, ar kuriem paredzēta iespēja LCD dalībniekiem iesūtīt izpildei DENOS ārpusbiržas DVP un FOP pārvedumus, kuru plānotais norēķinu datums ir pagātnē. Grozījumu mērķis ir saskaņot norēķinus ar Igaunijas CVD *Eesti Väärtpaberikeskus AS* un Lietuvas CVD *Vertybinių popierių atsiskaitymo sistema*, sagatavot DENOS norēķiniem T2V platformā, kas paredz šādu funkcionalitāti, un tādējādi mazināt darījumu neizpildi.

Kopumā sistēmiskā riska iespējamība saistībā ar vērtspapīru norēķiniem ir minimāla, jo DENOS un birža nodrošina procedūras, kas piemērojamas gadījumā, ja kāds no DENOS dalībniekiem nav nodrošinājis pietiekamu skaitu vērtspapīru, un pārvedumu neizpildes statistika apliecina, ka ieviesto pasākumu kopums ir pietiekams.

DENOS koncentrācijas rādītāji liecināja par augstu sistēmiskā riska līmeni, bet LCD un biržas piemērotās norēķina risku ierobežojošās procedūras, neto norēķina efekta rādītājs, darījumu izpildes rādītājs, norēķinu apjoms un citi nosacījumi liecināja, ka kopumā sistēmiskā riska materializēšanās iespēja joprojām bija zema.

2. NELIELA APJOMA MAKSĀJUMU SISTĒMAS

Latvijas Banka turpināja veikt četru Latvijā darbojošos neliela apjoma maksājumu sistēmu pārraudzību, apkopojot statistiskos datus un analizējot sistēmu attīstību. Datu analīze neuzrādīja nepieciešamību veikt papildu pasākumus risku samazināšanai sistēmās.

2.1. EKS

2012. gadā EKS bija sistēmiski ievērojama neliela apjoma klientu maksājumu sistēma. 2012. gadā EKS apstrādāto latos veikto maksājumu skaits salīdzinājumā ar 2011. gadu samazinājās par 3.0%, gadā sasniedzot 33.5 milj., bet kopapjoms pieauga par 0.9%, gadā sasniedzot 12.2 mljrd. latu. EKS norēķiniem eiro apstrādāja 703.8 tūkst. maksājumu 6.2 mljrd. eiro kopapjomā. EKS pieejamības rādītājs bija 99.80%. Sistēmiskā riska analīze norādīja uz minimālu sistēmiskā riska iespējamību.

2012. gadā EKS bija sistēmiski ievērojama neliela apjoma klientu maksājumu sistēma, kas tiek izmantota neliela apjoma klientu maksājumiem latos un eiro. EKS ir ACH (*Automated Clearing House*) sistēma, kurā maksājumu apstrāde pilnībā automatizēta un kurā tiek pieņemti un apstrādāti tikai elektroniskie maksājuma dokumenti. EKS

galanorēķini latos tiek veikti Latvijas Bankā atvērtajos dalībnieku kontos SAMS un galanorēķini eiro – Latvijas Bankā atvērtajos dalībnieku kontos TARGET2-Latvija.

2012. gadā Latvijas Banka atjaunoja EKS SEPA pašnovērtējumu atbilstoši ECB izstrādātajiem SEPA atbilstības nosacījumiem infrastruktūrām. Veiktais pašnovērtējums apliecina EKS atbilstību SEPA prasībām un atjaunotajām SEPA kredīta pārvedumu rokasgrāmatām. EKS pašnovērtējums publicēts Latvijas Bankas interneta vietnes SEPA sadaļā un Nacionālajā SEPA Latvija interneta vietnē pašnovērtējumu sadaļā.

Lai laikus pamanītu iespējamās operacionālā riska pazīmes (VII pamatprincips), 2012. gadā tika veikta EKS ikdienas jeb nepārtrauktā pārraudzība, apkopojot un analizējot sistēmas statistiskos datus un novērojot sistēmas darbību.

Sistēmas statistisko datu analīze

2012. gadā katra mēneša sākumā (līdzīgi kā SAMS) Latvijas Banka apkopoja informāciju par EKS maksājumiem iepriekšējā mēnesī. Dati katru mēnesi tika publicēti Latvijas Bankas interneta vietnē, un detalizētā informācija tika izmantota Latvijas Bankas pārskatu sagatavošanai.

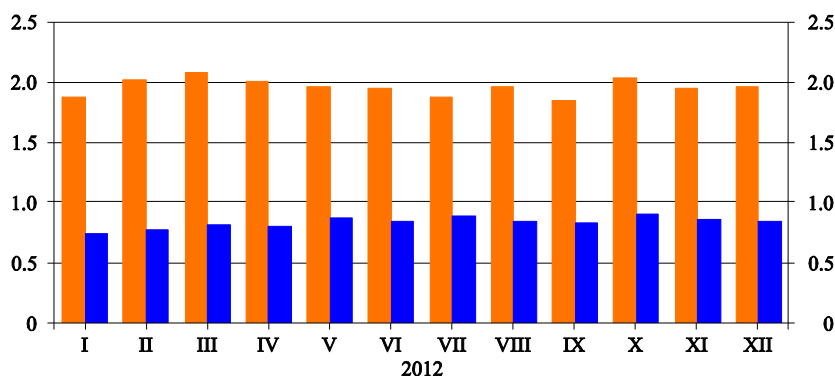
2012. gada beigās EKS latu norēķinos piedalījās 25 kredītiestādes (t.sk. piecas citās valstīs reģistrētu kredītiestāžu filiāles, kuras reģistrētas Latvijā), Valsts kase un Latvijas Banka. EKS norēķiniem latos kā tiešais dalībnieks pievienojās *Pohjola Bank plc* filiāle Latvijā. EKS eiro norēķinos piedalījās 17 kredītiestāžu (t.sk. viena citā valstī reģistrētas kredītiestādes filiāle, kura reģistrēta Latvijā), Valsts kase un Latvijas Banka. EKS norēķiniem eiro dalību uzsāka AS "Latvijas Biznesa banka" un Rigensis Bank AS.

2012. gadā EKS latos veikto maksājumu kopskaits salīdzinājumā ar 2011. gadu samazinājās par 3.0% (līdz 33.5 milj.), bet apjoms pieauga par 0.9%, kopā gadā sasniedzot 12.2 mljrd. latu. EKS latos veikto maksājumu kopskaita samazinājums 2012. gadā skaidrojams ar AS "Latvijas Krājbanka" dalības pārtraukšanu EKS 2011. gada beigās. Vidējais viena maksājuma apjoms 2012. gadā pieauga līdz 362.40 latu (2011. gadā – 348.14 latu). EKS maksājumi latos galvenokārt tika apstrādāti pirmajā norēķinu ciklā (no plkst. 8.30 līdz plkst. 10.30) – 70.3% skaita ziņā un 57.7% apjoma ziņā no visiem dienas laikā iesniegtajiem un EKS apstrādātajiem latos veiktajiem maksājumiem (sk. 7. un 8. att.).

7. attēls

EKS apstrādāto latos veikto maksājumu skaits (milj.)

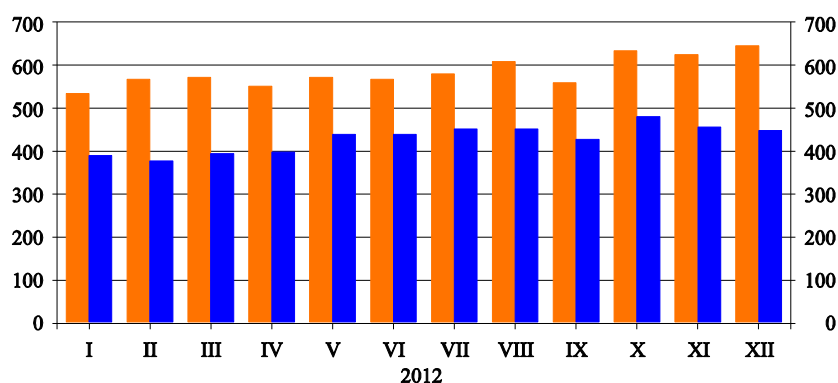
— Pirmais norēķinu cikls
— Otrais norēķinu cikls

8. attēls

EKS apstrādāto latos veikto maksājumu apjoms (milj. latu)

— Pirmais norēķinu cikls
— Otrais norēķinu cikls

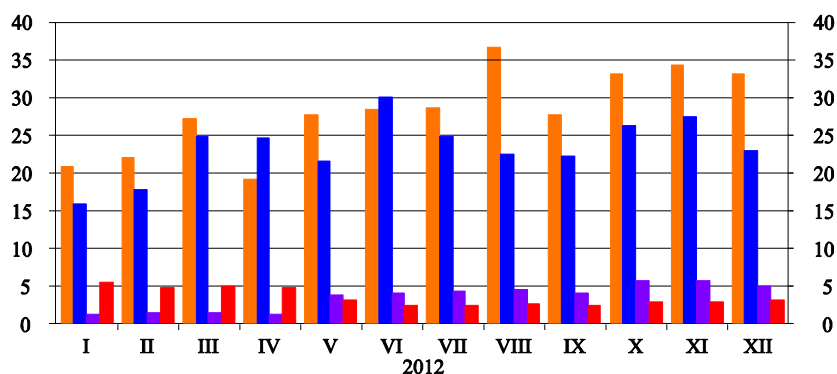

EKS apstrādāto eiro veikto maksājumu kopskaits pieauga par 51.7% (līdz 703.8 tūkst.), bet to kopapjoms – 2.2 reizes (līdz 6.2 mljrd. eiro; sk. 9. un 10. att.). 2012. gadā EKS vidējais viena eiro veikta maksājuma apjoms bija 8 802 eiro (2011. gadā – 6 140 eiro). EKS apstrādāto eiro veikto maksājumu kopskaita pieaugumu noteica gan EKS dalībnieku veiktie maksājumi, gan caur *Deutsche Bundesbank* sistēmu *SEPA Clearer* ārvalstu kredītiestāžu veiktie maksājumi EKS dalībniekiem. Savukārt kopapjoma pieaugumu galvenokārt noteica EKS dalībnieku veiktie maksājumi.

9. attēls

EKS apstrādāto eiro veikto maksājumu skaits (tūkst.)

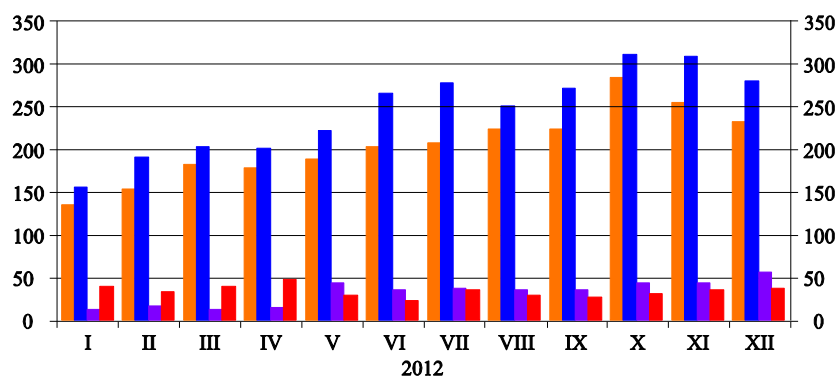
— Pirmais norēķinu cikls
— Otrais norēķinu cikls
— Trešais norēķinu cikls
— Ceturtais norēķinu cikls

10. attēls

EKS apstrādāto eiro veikto maksājumu apjoms (milj. eiro)

— Pirmais norēķinu cikls
— Otrais norēķinu cikls
— Trešais norēķinu cikls
— Ceturtais norēķinu cikls

Pārtraugi tika informēti par EKS vai to uzturošo resursu darbības problēmām un to risināšanas gaitu, izmantojot incidentu reģistrā ievadīto informāciju, un sekoja līdzīgu problēmu risināšanas gaitai.

EKS pieejamības rādītājs bija 99.80%, t.i., šāda daļa no visiem EKS neto jeb ieskaita norēķiniem notika noteiktajā laikā. Kopā 2012. gadā tikai trīs reizes norēķini, iestājoties Latvijas Bankas kritiskā procesa izpildes pārtraukumam, aizkavējās ilgāk par 30 minūtēm no klīringa norēķinu cikla laika.

Latvijas Bankas kritiskā procesa izpildes pārtraukuma gadījumā Latvijas Banka vērtēja incidenta ietekmi uz SAMS un tās papildsistēmām. Pārtraukumi EKS neietekmēja citas sistēmas un dalībnieku likviditāti, netika konstatēta arī saistību neizpilde, jo pārtraukumi tika laikus novērsti un EKS norēķins pabeigts.

Riska novērtējums

Saskaņā ar ECB "Neliela apjoma eiro maksājumu sistēmu pārraudzības standartos" noteikto klīringa un neliela apjoma maksājumu sistēmas uzskatāmas par sistēmiski nozīmīgām neliela apjoma maksājumu sistēmām, ja tās apstrādā vairāk nekā 75% no attiecīgajā segmentā veiktajiem maksājumiem un tajās veikto maksājumu apjoms pārsniedz 10% no attiecīgās liela apjoma starpbanku maksājumu sistēmas apgrozījuma. Sistēmiski nozīmīgām neliela apjoma maksājumu sistēmām papildus tiek analizēti arī koncentrācijas rādītājs un neto norēķina efekta rādītājs, jo tas, ja tie abi reizē pārsniedz noteiktas robežas, var norādīt uz augstu sistēmisko risku.

Neliela apjoma maksājumu sistēmas, kuras neatbilst sistēmiski nozīmīgas neliela apjoma maksājumu sistēmas kritērijiem, tiek uzskatītas par sistēmiski ievērojamām, ja tās apstrādā vairāk nekā 25% no attiecīgajā segmentā veiktajiem maksājumiem.

2012. gadā EKS latos veikto maksājumu norēķinos apstrādāti skaita ziņā 71.7% un apjoma ziņā – 73.4% no visiem starp kredītiestādēm Latvijā (t.sk. citās valstīs reģistrētu kredītiestāžu filiālēm, kuras reģistrētas Latvijā) latos veiktajiem klientu kredīta pārvedumiem (2011. gadā – attiecīgi 74.7% un 75.4%).

EKS latos un eiro veikto maksājumu kopējais apjoms (latu izteiksmē) 2012. gadā bija 16.5 mljrd. latu, tas ir 6.83% no SAMS un TARGET2-Latvija apstrādāto maksājumu kopapjoma latu izteiksmē.

Tādējādi EKS 2012. gadā bija sistēmiski ievērojama neliela apjoma klientu maksājumu sistēma. Tomēr, ņemot vērā salīdzinoši augsto EKS nozīmību latos veikto maksājumu norēķinos, Latvijas Banka 2012. gadā papildus analizēja arī EKS latos veikto maksājumu koncentrācijas rādītāju un neto norēķinu efekta rādītāju.

2012. gadā EKS latos veikto maksājumu skaita koncentrācijas rādītājs pieauga līdz 81.4%, bet apjoma koncentrācijas rādītājs – līdz 81.0% (2011. gadā – attiecīgi 69.2% un 70.4%).

Saskaņā ar ECB "Neliela apjoma eiro maksājumu sistēmu pārraudzības standartos" noteikto par 80% augstāks koncentrācijas rādītājs norāda uz sistēmisko risku gadījumā, ja neto norēķina efekta rādītājs ir zemāks par 10%.

2012. gadā EKS latos veikto maksājumu pirmā un otrā norēķinu cikla neto norēķina efekta rādītājs, t.i., sistēmas dalībnieku neto pozīciju apjoma attiecība pret kopējo sistēmas apgrozījumu, bija 24.0% pirmajā norēķinu ciklā un 17.3% – otrajā norēķinu ciklā (2011. gadā – attiecīgi 24.6% un 18.0%). Tā kā norēķina efekta rādītājs būtiski pārsniedz 10%, sistēmiskais risks EKS joprojām ir zems.

2.2. FDL

FDL sistēma Latvijā atbilda sistēmiski ievērojamas klientu maksājumu sistēmas statusam. Pārraudzības ietvaros reizi pusgadā Latvijas Banka lūdza FDL sniegt datus par FDL sistēmā apstrādātajiem karšu darījumiem. 2012. gadā FDL apstrādāto ar kredītiestāžu kartēm termināļos veikto transakciju tirgus daļa samazinājās.

Pārraudzības ietvaros reizi pusgadā Latvijas Banka lūdza FDL sniegt datus par apstrādāto karšu darījumu skaitu un apjomu, apkalpotajiem klientiem, koncentrāciju un neto norēķinu pozīcijām. Apkopotie dati tika izmantoti, lai sekotu līdzi FDL attīstībai karšu maksājumu jomā, kā arī lai tos salīdzinātu ar kredītiestāžu iesniegto informāciju par darījumiem ar maksājumu kartēm. Ievērojot konfidencialitāti, FDL dati netika publiskoti.

FDL 2012. gadā nodrošināja maksājumu karšu autorizāciju un veica karšu darījumu neto pozīciju aprēķināšanu latos. 2012. gadā SAMS apstrādātais FDL sistēmas galanorēķinu kopapjoms salīdzinājumā ar *MasterCard Europe Sprl* karšu maksājumu sistēmu galanorēķinu bija lielāks, bet salīdzinājumā ar *Visa Europe Services Inc.* karšu maksājumu sistēmu galanorēķinu – ļoti līdzīgs.

Starptautiskajos darījumos dažām Latvijas kredītiestādēm bija tieši līgumi ar starptautisko karšu shēmu centriem vai arī tās varēja veikt karšu maksājumus caur mātesbankām vai saviem maksājumu karšu autorizācijas centriem. Latvijas Banka veikusi FDL sistēmas tirgus daļas Latvijas kredītiestāžu kopējās termināļos veiktajās transakcijās ar kredītiestāžu kartēm analīzi, bet šie dati kvalificēti kā ierobežotas pieejamības informācija un netiek publiskoti. FDL sistēmas tirgus daļa 2012. gadā salīdzinājumā ar 2011. gadu ir samazinājusies, bet FDL sistēma joprojām saglabā sistēmiski ievērojamas sistēmas statusu.

Neto pozīciju norēķins starp kredītiestādēm par FDL sistēmā apstrādātajiem maksājumiem notika katru darbadienu SAMS, savukārt norēķini par ārvalstu karšu maksājumiem Latvijā un par darījumiem ar Latvijā izdotajām kartēm ārvalstīs tika veikti starptautisko karšu shēmu centros.

2.3. PNS

Latvijas Banka apkopoja informāciju par PNS. PNS apstrādāja 9.0 milj. transakciju 0.6 mljrd. latu kopapjomā. Salīdzinājumā ar 2011. gadu PNS klientu maksājumu skaits samazinājās par 5.1% un maksājumu apjoms – par 2.2%.

2012. gadā pārraudzības ietvaros Latvijas Banka lūdza Latvijas Pastam sniegt datus par PNS apstrādātajiem maksājumiem 1. un 2. pusgadā. Maksājumu statistika tika publicēta Latvijas Bankas interneta vietnē. PNS statistisko datu iekļaušana Latvijas maksājumu statistikas pārskatā tika rakstiski saskaņota ar Latvijas Pastu 2000. gada 10. novembrī.

2012. gadā Latvijas Pasts turpināja uzturēt pasta nodaļu tīklu un nodrošināt maksājumu pakalpojumu sniegšanu, piedāvājot klientiem kredīta pārvedumu pakalpojumus. Salīdzinājumā ar 2011. gadu PNS kopējais klientu maksājumu skaits samazinājās par 5.1%, bet kopapjoms – par 2.2%. Vidējais viena maksājuma apjoms 2012. gadā bija 69.98 latu. PNS apstrādāja 3.4% (9.0 milj. transakciju) no Latvijā veiktajiem klientu maksājumiem, tomēr šādu darījumu apjoms bija tikai 0.2% (0.6 mljrd. latu) no Latvijā veikto klientu maksājumu kopapjoma.

2.4. AS "Itella Information" sistēma

Tāpat kā iepriekšējos gados, arī 2012. gadā AS "Itella Information" bija vienīgā sabiedrība, kas nodrošināja starpbanku tiešā debeta maksājumu infrastruktūru Latvijā. 2012. gadā AMS bija sistēmiski ievērojama neliela apjoma klientu maksājumu sistēma. Latvijas Banka apkopoja informāciju par AS "Itella Information" un AMS statistiskos datus.

AS "Itella Information" nodrošina dažādus ar maksājumiem saistītus pakalpojumus, t.sk. AMS apstrādā tiešā debeta maksājumus, nodrošinot ar klientu, uzņēmumu un kredītiestāžu savstarpējiem maksājumiem saistīto rēķinu informācijas automatizētu apstrādi, bet naudas norēķinus par automātiskajiem maksājumiem kredītiestādes veic ārpus AMS.

2011. gadā pārraudzības ietvaros Latvijas Banka lūdza AS "Itella Information" sniegt datus par apstrādāto tiešā debeta maksājumu skaitu un apjomu 1. un 2. pusgadā, pieciem lielākajiem dalībniekiem sistēmā, kā arī informāciju, cik līgumu noslēgts ar kredītiestādēm, uzņēmumiem un klientiem. Ievērojot konfidencialitāti, AS "Itella Information" sniegtie dati netika publicēti.

2012. gadā Latvijas Banka tikās ar AS "Itella Information" pārstāvjiem, lai pārrunātu 2011. gadā veiktā AMS pašnovērtējuma ieteikumu ieviešanu. AS "Itella Information" informēja, ka saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 260/2012, ar ko nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem *euro* un groza Regulu (EK) Nr. 924/2009 (tālāk tekstā – SEPA Regula), prasībām esošo tiešā debeta maksājumu apkalpošana tiks pārtraukta ar 2015. gada janvāri. Ņemot vērā arī tirgus dalībnieku vienošanos neveidot Latvijā SEPA tiešā debeta infrastruktūru, bet meklēt SEPA tiešā debeta maksājumiem alternatīvu risinājumu nacionālo tiešā debeta maksājumu aizstāšanai ar 2015. gada 1. janvāri, AS "Itella Information" 2012. gadā neatjaunoja sadarbības līgumus. Atbilstību II pamatprincipam, atjaunojot sadarbības līgumus ar sistēmas dalībniekiem, tā plāno nodrošināt 2015. gadā, kad jaunie pakalpojumi (esošā sistēma pārveidota darbībai ar eiro un rēķinu automatiskā samaksa) būs ieviesti, bet pārējie norādījumi un ieteikumi jau tiek nodrošināti.

2.5. Latvijas maksājumu sistēmu uz risku balstītais pārraudzības novērtējums

Latvijas Banka 2012. gadā veica Latvijas maksājumu sistēmu novērtējumu saskaņā ar atjaunoto ECB izstrādāto uz risku balstītā novērtējuma metodoloģiju, izmantojot 2011. gada datus. Novērtējuma pirmais posms apstiprināja "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteikto pārraudzības prioritāti – vislielāko pārraudzības uzmanību pievērst SAMS, t.sk., veicot ikdienas pārraudzību. Pamatojoties uz rezultātiem, kas gūti uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma pirmajā posmā, Latvijas Banka veica uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma otro posmu, veicot detalizētu SAMS risku ietekmes, iespējamības un risku ierobežošanas pasākumu novērtējumu. Novērtējums apstiprināja "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteikto nepieciešamību veikt ikdienas pārraudzību, analizējot sistēmu tehnisko un operacionālo darbību (novērtējuma pārskatu sk. 2. pielikumā).

Latvijas Banka 2012. gadā veica Latvijas maksājumu sistēmu novērtējumu saskaņā ar atjaunoto ECB izstrādāto uz risku balstītā novērtējuma metodoloģiju, izmantojot 2011. gada datus. Saskaņā ar metodoloģiju maksājumu sistēmu novērtējumu paredzēts veikt trijos posmos. Pirmajā posmā savstarpēji tiek salīdzinātas maksājumu sistēmas, nosakot to svarīgumu un pārraudzības statusu. Šādas maksājumu sistēmu savstarpējās salīdzināšanas rezultātā tiek iegūts vērtējums, lai noteiktu maksājumu sistēmu turpmāko pārraudzības veikšanas prioritāti. Otrajā posmā nozīmīgākās maksājumu sistēmas tiek vērtētas atbilstoši riska kategorijām, analizējot riska ietekmi, iespējamību un tā mazināšanai veiktos pasākumus, lai noteiktu konkrētās sistēmas sastāvdaļu pārraudzības veikšanas prioritāti. Trešo posmu veiks ECB, salīdzinot vairāku valstu sistēmu otrā posma novērtējumus, lai iegūtu konsolidētu pārskatu par risku kategorijām, kas kopīgas lielākajai daļai ES darbojošos maksājumu sistēmu.

Pirmajā novērtējuma posmā Latvijas Banka vērtēja visas Latvijas maksājumu sistēmas – Latvijas Bankas uzturētās maksājumu sistēmas (SAMS, EKS un TARGET2-Latvija), FDL sistēmu, AMS un PNS. Novērtējums apstiprināja "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteikto pārraudzības prioritāti – vislielāko pārraudzības uzmanību pievērst SAMS, t.sk., veicot ikdienas pārraudzību.

Pamatojoties uz rezultātiem, kas gūti uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma pirmajā posmā, Latvijas Banka veica uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma otro posmu, kurā, detalizēti novērtējot SAMS risku ietekmi, iespējamību un risku ierobežošanas pasākumus, tika noteiktas sistēmas risku un sastāvdaļu pārraudzības prioritātes. Saskaņā ar novērtējuma rezultātiem lielākā uzmanība, veicot SAMS pārraudzību, pievēršama operacionālajam riskam. Novērtējums apstiprināja "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteikto nepieciešamību veikt ikdienas pārraudzību, analizējot sistēmu tehnisko un operacionālo darbību. Detalizēts novērtējuma rezultāts izklāstīts 2. pielikumā.

3. MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻI

Saskaņā ar "Latvijas Bankas politiku maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" tika apkopota un analizēta informācija par 2012. gadā Latvijā lietotajiem maksāšanas līdzekļiem. 2012. gadā maksāšanas līdzekļi attīstījās vienmērīgi un netika konstatēta nepieciešamība veikt pasākumus maksāšanas līdzekļu izmantošanas risku samazināšanai.

Latvijas Banka (pārraugi) turpināja apkopot statistiskos datus par maksāšanas līdzekļiem, pamatojoties uz Latvijas Bankas 2011. gada 12. maija noteikumiem Nr. 74 "Kredītiestāžu un elektroniskās naudas iestāžu maksājumu statistikas pārskata" sagatavošanas noteikumi". Pārraugi saņem statistiskos datus no Valsts kases uz līguma pamata un no Latvijas Pasta – uz vienošanās pamata, un šo iestāžu datus tiek apkopoti saskaņā ar "Kredītiestāžu un elektroniskās naudas iestāžu maksājumu statistikas pārskata" sagatavošanas noteikumos" noteikto metodoloģiju. Pārraugi interneta vietnē sniedza īsu analītisku ieskatu par situāciju maksājumu sistēmu jomā.

Latvijas Banka pārraudzīja maksājumu karšu, termināļu un ATM tīklu attīstību, analizējot kredītiestāžu un FDL sniegtos datus.

3.1. Maksāšanas līdzekļu attīstība

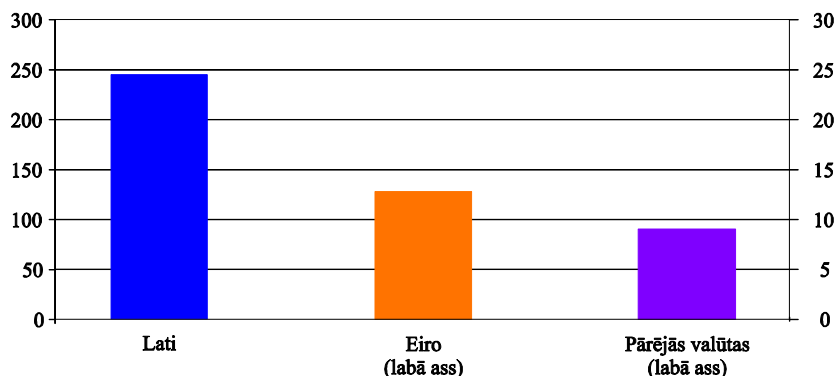
Latvijas maksājumu statistikas dati tika apsekoti divas reizes gadā. Latvijas maksājumu statistika apkopota, izmantojot "Kredītiestāžu un elektroniskās naudas iestāžu maksājumu statistikas pārskata" datus, kurus līdz 25. jūlijam un 25. janvārim iesniedza visas Latvijā reģistrētās kredītiestādes, t.sk. citās valstīs reģistrētu kredītiestāžu filiāles, kuras reģistrētas Latvijā (tālāk tekstā – kredītiestādes), Latvijas Banka, Valsts kase, Latvijas Pasts un elektroniskās naudas iestādes (tālāk tekstā – maksājumu tirgus dalībnieki).

2012. gadā kopējais Latvijā lietoto klientu maksāšanas līdzekļu skaits palielinājās par 10.7% (līdz 264.0 milj.), bet apjoms – par 15.6% (līdz 345.6 mljrd. latu).

Ar visiem klientu maksāšanas līdzekļiem skaita ziņā 91.7% maksājumu veikti latos, 4.9% – eiro un 3.4% – pārējās valūtās (sk. 11. att.). Savukārt apjoma ziņā visvairāk (63.5%) maksājumu veikti pārējās valūtās, 18.6% – eiro un 17.9% – latos (sk. 12. att.).

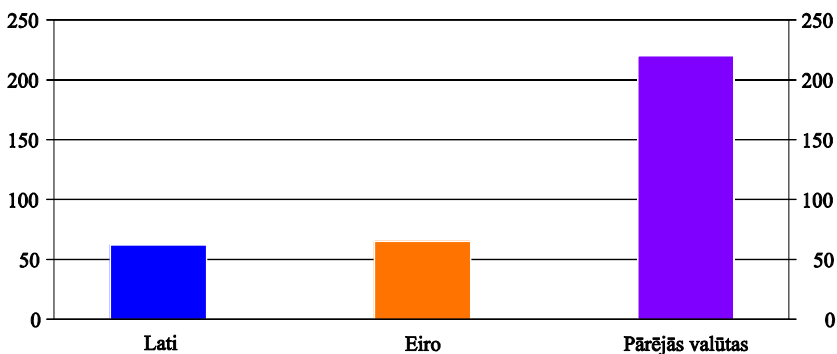
11. attēls

**Maksājumu skaits valūtu dalījumā
2012. gadā
(milj.)**

12. attēls

**Maksājumu apjoms valūtu dalījumā
2012. gadā
(mljrd. latu)**

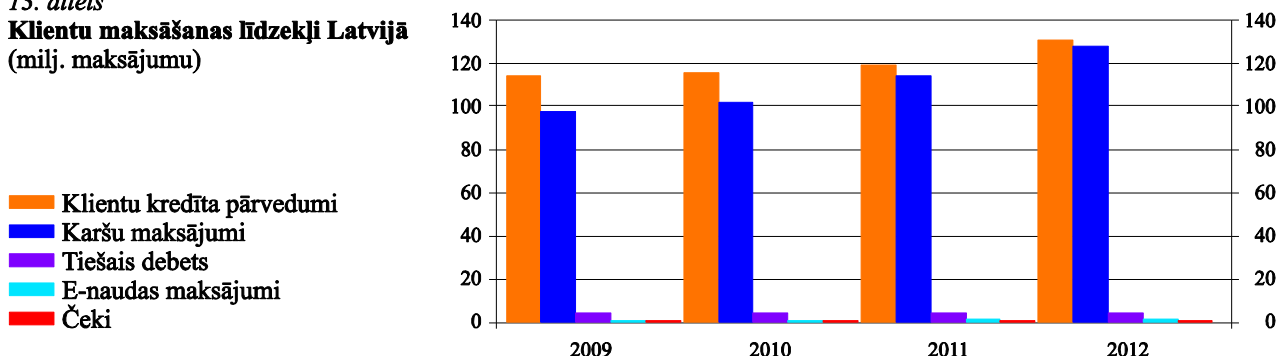
Piecu maksājumu tirgus dalībnieku īpatsvars latos veikto klientu maksājumu kopskaitā bija 86.6%, eiro veikto klientu maksājumu kopskaitā – 81.5%, bet pārējās valūtās veikto klientu maksājumu kopskaitā – 71.8%. Piecu maksājumu tirgus dalībnieku īpatsvars latos veikto klientu maksājumu kopapjomā bija 85.4%, eiro veikto klientu maksājumu kopapjomā – 59.3%, bet pārējās valūtās veikto klientu maksājumu kopapjomā – 65.1%.

Vērtējot atsevišķu maksāšanas līdzekļu lietošanu, visbiežāk no visiem klientu maksāšanas līdzekļiem Latvijā skaita ziņā (sk. 13. att.) tika izmantoti klientu kredīta pārvedumi un karšu maksājumi (attiecīgi 49.4% un 48.5%). Apjoma ziņā klientu kredīta pārvedumi un karšu maksājumi bija attiecīgi 99.4% un 0.6%. Klientu kredīta pārvedumu skaits salīdzinājumā ar 2011. gadu palielinājās par 9.2% (līdz 130.3 milj.), bet apjoms – par 15.6% (līdz 343.6 mljrd. latu). Kāpumu galvenokārt noteica internetā uzsākto

klientu kredīta pārvedumu apjoma pieaugums pārējās valūtās (26.3%). Karšu maksājumu skaits salīdzinājumā ar 2011. gadu palielinājās par 12.3% (līdz 128.0 milj.), bet apjoms – par 16.3% (līdz 1.9 mljrd. latu).

13. attēls

Klientu maksāšanas līdzekļi Latvijā
(milj. maksājumu)

Kopējos klientu maksājumos gan skaita, gan apjoma ziņā vislielākais bija kredītiestāžu klientu maksājumu īpatsvars – attiecīgi 91.6% (241.9 milj.) un 96.1% (332.0 mljrd. latu). Valsts kases klientu maksājumu īpatsvars bija 4.9% (13.0 milj.) skaita ziņā un 3.6% (12.5 mljrd. latu) – apjoma ziņā, Latvijas Pasta klientu maksājumu īpatsvars – 3.4% (9.0 milj.) skaita ziņā un 0.2% (0.6 mljrd. latu) – apjoma ziņā. Atlikušo daļu veidoja Latvijas Bankas klientu maksājumi.

No kredītiestāžu klientu maksājumiem 2012. gadā visvairāk izmantoti karšu maksājumi (128.0 milj. jeb 52.9%). Kredīta pārvedumi veidoja 44.7% (108.2 milj.), tiešais debets – 1.8% (4.3 milj.) un e-naudas maksājumi – 0.6% (1.5 milj.) no kredītiestāžu klientu maksājumu skaita. Tika veikti arī 11.9 tūkst. čeku maksājumu.

Piecu maksājumu tirgus dalībnieku veiktie kredīta pārvedumi veidoja 85.0% no visiem Latvijā veiktajiem klientu kredīta pārvedumiem skaita ziņā un 52.3% – apjoma ziņā.

2012. gada beigās kredītiestādes bija izdevušas 2.4 milj. maksājumu karšu (par 58.0 tūkst. karšu vairāk nekā 2011. gada beigās). 2012. gada beigās Latvijā maksājumu kartes piedāvāja 22 kredītiestādes. Lielāko daļu maksājumu karšu (78.5%) izdeva trīs kredītiestādes. To īpatsvars Latvijā veikto karšu maksājumu kopskaitā bija 83.1%, bet Latvijā veikto karšu maksājumu kopapjomā – 68.7%. 2012. gada beigās Latvijā bija uzstādīts 1 270 ATM (64.2% no tiem apkalpoja trīs kredītiestādes) un 187 skaidrās naudas iemaksas ATM. Trīs kredītiestādes apkalpoja 82.6% no 24.6 tūkst. POS termināļu.

2012. gadā pārraugi apkopoja datus par maksājumu karšu transakcijām termināļos. Šajā pozīcijā tika apkopoti dati gan par karšu maksājumiem, gan citām transakcijām POS termināļos un ATM, atsevišķi nodalot transakcijas iekšzemes termināļos ar iekšzemē izdotajām maksājumu kartēm, transakcijas iekšzemes termināļos ar ārvalstīs izdotajām maksājumu kartēm un transakcijas termināļos ārvalstīs ar iekšzemē izdotajām maksājumu kartēm.

2012. gadā termināļos tika veikti 185.7 milj. transakciju (par 9.0% vairāk nekā 2011. gadā), un to kopapjoms sasniedza 6.6 mljrd. latu (par 8.9% vairāk nekā 2011. gadā). Transakcijas iekšzemes termināļos ar iekšzemē izdotajām maksājumu kartēm veidoja 86.4% no kopējā skaita un 77.7% no kopējā apjoma, transakcijas iekšzemes termināļos ar ārvalstīs izdotajām maksājumu kartēm – attiecīgi 7.1% un 7.7%

un transakcijas termināļos ārvalstīs ar iekšzemē izdotajām maksājumu kartēm – attiecīgi 6.5% un 14.6%.

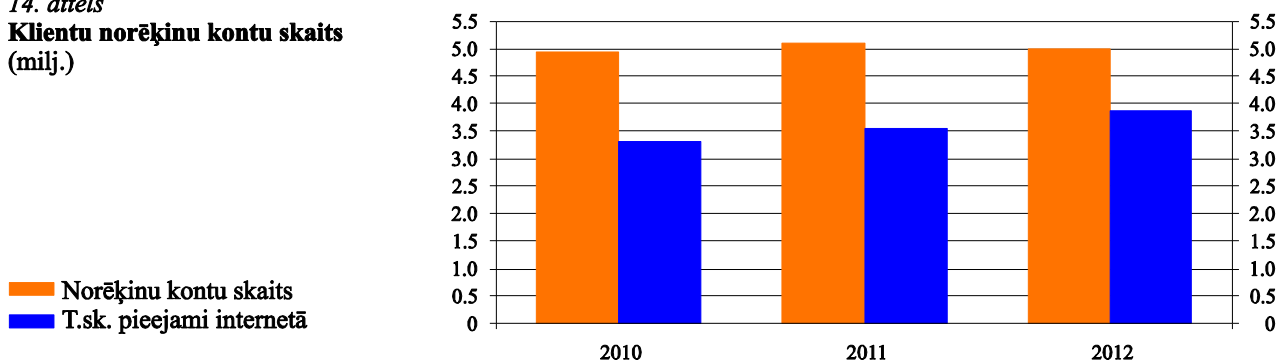
2012. gada beigās visas kredītiestāžu izdotās maksājumu kartes bija starptautisko zīmolu (VISA, MasterCard, American Express u.c.) kartes. Starptautiskās maksājumu kartes tika izdotas saskaņā ar attiecīgās karšu shēmas noteikumiem. Karšu shēmas nodrošināja, lai kredītiestādes ievērotu attiecīgās shēmas noteikumus.

2012. gada beigās maksājumu tirgus dalībnieki kopā bija atvēruši 5.0 milj. klientu norēķinu kontu, no kuriem 77.8% (3.9 milj.) bija pieejami internetā (sk. 14. att.). Trīs kredītiestādes apkalpoja 67.5% no kopējā klientu norēķinu kontu skaita Latvijā.

2012. gadā tika veikti 1.5 milj. e-naudas maksājumu 6.1 milj. latu apjomā.

14. attēls

Klientu norēķinu kontu skaits
(milj.)

3.2. Apsekojums par korespondentbanku attiecībām

Lai Latvijas maksājumu sistēmas pārraudzības ietvaros varētu precīzāk novērtēt kopējās maksājumu plūsmas valsti, Latvijas Banka apkopoja datus par korespondentbanku darījumiem maksājumiem latos, eiro un citās ārvalstu valūtās. Apsekojums parādīja, ka maksājumu skaits un apjoms, ko Latvijas kredītiestādes veic korespondentattiecību ietvaros tajās atvērtajos loro kontos, salīdzinājumā ar kopējo šo banku Latvijas maksājumu sistēmā veikto maksājumu skaitu un apjomu ir neliels, un nav nepieciešamas korespondentbanku maksājumu papildu pārraudzības darbības.

2012. gadā pārraugi veica kārtējo apsekojumu par korespondentbanku darījumiem (visām ienākošajām un izejošajām transakcijām) kredītiestāžu loro kontos un nostro kontos² (iepriekšējais apsekojums veikts 2010. gadā). Apsekojumā piedalījās 23 Latvijas kredītiestādes, apsekojuma periods – 2012. gada 1.–30. novembris.

Latvijas kredītiestādes norēķiniem latos bija atvērušas 310 loro kontus, norēķiniem eiro – 258 loro kontus un norēķiniem pārējās valūtās – 538 loro kontus. Šajos kontos

² Loro konti – konti, kurus kredītiestādē atver savām korespondentbankām saskaņā ar līgumu par korespondentkonta atvēršanu naudas līdzekļu ieskaitīšanai un maksājumu veikšanai korespondentbanku uzdevumā. Nostro konti – kredītiestādes korespondentkonti, kuri tiek atvērti korespondentbankās un kuros tiek atspoguļoti kredītiestāžu un to klientu savstarpējie norēķini.

apsekojuma periodā kopā tika veikts 35.7 tūkst. maksājumu 4.5 mljrd. latu apjomā un saņemts 24.3 tūkst. maksājumu 4.7 mljrd. latu apjomā.

Skaita ziņā lielākā daļa loro kontos nosūtīto maksājumu bija veikti eiro (41.9%), bet apjoma ziņā – ārvalstu valūtās (izņemot eiro; 50.5%). Savukārt skaita ziņā lielākā daļa loro kontos saņemto maksājumu bija veikti latos (44.0%), bet apjoma ziņā – ārvalstu valūtās (izņemot eiro; 44.4%).

Latvijas kredītiestādes norēķiniem latos bija atvērušas 43 nostro kontus, norēķiniem eiro – 326 nostro kontus un norēķiniem ārvalstu valūtās (izņemot eiro) – 1 142 nostro kontus. Šajos kontos apsekojuma periodā kopā tika veikts 665.8 tūkst. maksājumu 140.8 mljrd. latu apjomā un saņemts 418.9 tūkst. maksājumu 142.1 mljrd. latu apjomā.

Lielākā daļa nostro kontos nosūtīto maksājumu gan skaita, gan apjoma ziņā bija veikti ārvalstu valūtās (izņemot eiro; attiecīgi – 56.0% un 77.8%). Arī lielākā daļa nostro kontos saņemto maksājumu gan skaita, gan apjoma ziņā bija veikti ārvalstu valūtās (izņemot eiro; attiecīgi – 58.0% un 77.8%).

Salīdzinot apsekojumā piedalījušos kredītiestāžu maksājumus loro kontos ar to starpbanku un klientu maksājumiem, vislielākais loro kontos veikto maksājumu īpatsvars 2012. gadā vidēji mēnesī skaita ziņā bija maksājumiem ārvalstu valūtās (izņemot eiro) – 1.6% no šo kredītiestāžu vidēji mēnesī veikto maksājumu skaita. Savukārt maksājumiem eiro šis rādītājs bija 1.4%, bet maksājumiem latos – mazāks par 0.1%. Apjoma ziņā vislielākais loro kontos veikto maksājumu īpatsvars 2012. gadā vidēji mēnesī bija maksājumiem latos – 16.7% no šo kredītiestāžu vidēji mēnesī veikto maksājumu apjoma. Savukārt maksājumu apjomam eiro un citās ārvalstu valūtās šis rādītājs bija attiecīgi 2.5% un 3.8%.

Maksājumi Latvijas kredītiestāžu nostro kontos tiek veikti ārpus Latvijas maksājumu sistēmas.

Tā kā maksājumu skaits un apjoms, ko Latvijas kredītiestādes veic korespondentattiecību ietvaros tajās atvērtajos loro kontos, salīdzinājumā ar šo kredītiestāžu kopējo Latvijas maksājumu sistēmā veikto maksājumu skaitu un apjomu ir neliels, nav nepieciešamas korespondentbanku maksājumu papildu pārraudzības darbības.

3.3. Klientu konsultēšana

2012. gadā Latvijas Banka sniedza konsultācijas fiziskajām un juridiskajām personām un sagatavoja atbildes par Latvijas Bankas normatīvajiem aktiem un citiem jautājumiem maksājumu jomā.

Latvijas Banka sniedza skaidrojumu Valsts policijai par maksāšanas līdzekļa un maksājuma instrumenta definējumu ar mērķi sniegt atbalstu policijai krimināllietas izmeklēšanā.

Izvērtējot IBAN piederību Latvijā reģistrētai kredītiestādei, Latvijas Banka sniedza atbildi Lousadas (Spānija) Tieslietu ministrijas pārstāvniecībai krāpšanas gadījuma izmeklēšanā.

4. SEPA PROJEKTS

SEPA projekts ir viens no Latvijas Bankas maksājumu sistēmu pārraudzības projektiem. Latvijas Banka 2012. gadā turpināja dalību SEPA projektā, vadot NSDG, piedaloties LKA Maksājumu komitejas SEPA darba grupā un EK organizētajā Nacionālo SEPA koordinācijas komiteju ES forumā, kā arī turpinot SEPA projektu Latvijas Bankā.

Galvenie notikumi SEPA projektā 2012. gadā bija SEPA regulas³ apstiprināšana un Latvijas Nacionālā SEPA plāna 4.0 versijas sagatavošana.

Latvijas Banka iesaistījās SEPA projektā, lai maksājumu sistēmu pārauga statusā veicinātu Latvijas maksājumu sistēmu integrāciju SEPA, kurā ietilpst visas ES valstis, kā arī Islande, Lihtenšteina, Norvēģija, Šveice un Monako. Pārangi turpināja vadīt NSDG, koordinējot sadarbību starp maksājumu tirgus piedāvājuma puses pārstāvjiem (LKA, Latvijas Pasts, FDL, AS "Itella Information", Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju asociācija) un pieprasījuma puses pārstāvjiem (Patērētāju tiesību aizsardzības centrs, MVKAKP, LDDK, Valsts kase, Latvijas Republikas Finanšu ministrija un Latvijas Banka). Attiecīgo institūciju un asociāciju pārstāvji savukārt savas kompetences ietvaros koordinēja uzdevumus integrācijai SEPA. NSDG darbu uzraudzīja NMSDG.

2012. gada beigās 97.6% no visiem Latvijā eiro veiktajiem kredīta pārvedumiem bija SEPA kredīta pārvedumi. SEPA prasībām atbilda 100% bankomātu, 99.3% tirdzniecības vietu termināļu, 99.5% debetkaršu un 99.3% kredītkaršu.

2012. gada 14. martā tika apstiprināta SEPA regula, kura nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem eiro, kā arī migrācijas uz SEPA beigu datumus. NSDG koordinēja tirgus dalībnieku diskusijas par regulas prasībām.

Pārskatot Latvijas Nacionālo SEPA plānu, tirgus dalībnieki vienojās neveidot Latvijā SEPA tiešā debeta infrastruktūru, bet meklēt SEPA tiešā debeta maksājumiem alternatīvu risinājumu nacionālo tiešā debeta maksājumu aizstāšanai ar 2015. gada 1. janvāri. NSDG veica atbilstošas SEPA tiešā debeta maksājumu infrastruktūras pārmaiņas Nacionālajā SEPA plānā un laboja augsta līmeņa SEPA ieviešanas pasākumus Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna pielikumā Nr. 1 "Pasākumu plāns vienotās Eiropas valūtas ieviešanai Latvijā".

Pārangu veikums 2012. gada SEPA projektā aprakstīts 3. pielikumā.

³ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) Nr. 260/2012 (2012. gada 14. marts), ar ko nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem eiro un groza Regulu (EK) Nr. 924/2009, papildinot esošo juridisko ietvaru maksājumu pakalpojumiem ES.

5. TARGET2 VĒRTSPAPĪRIEM PROJEKTS

T2V ir svarīgākais Latvijas Bankas projekts vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzības jomā. Tas tiks pabeigts, kad Latvijas Banka un LCD pievienosies T2V un norēķinu platforma sāks darbību (gaidāms, ka tas notiks 2015. gada jūnijā). Latvijas Banka 2012. gadā turpināja dalību T2V projektā, kopā ar LCD vadot Latvijas T2V nacionālo lietotāju grupu, piedaloties ECB T2V darba grupā un turpinot T2V projektu Latvijas Bankā.

2012. gadā tika pabeigts Latvijas Bankas gatavības pievienoties T2V novērtējums (*Feasibility Assessment*).

Latvijas Banka iesaistījās T2V projektā, lai vērtspapīru norēķinu sistēmu pārrauga statusā veicinātu Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmu integrāciju ES valstu saskaņotā vērtspapīru norēķinu procesā eiro. Projekta īstenošana paredz saskaņot vērtspapīru darījumu norēķinus un samazināt pārrobežu norēķinu izmaksas vērtspapīru tirgus dalībniekiem. Pārraugi turpināja vadīt Latvijas T2V lietotāju grupu, koordinējot sadarbību starp LCD, Latvijas Bankas, FKTK, Valsts kases un LKA pārstāvjiem. Attiecīgo iestāžu pārstāvji savukārt savas kompetences ietvaros koordinēja T2V projekta īstenošanas uzdevumus.

2012. gadā Latvijas T2V lietotāju grupa veica priekšizpētes novērtējumu dalībai T2V. Pārraugi saskaņā ar veikto novērtējumu nekonstatēja pievienošanās šķēršļus. Arī LCD saskaņā ar tā veikto priekšizpētes novērtējumu nekonstatēja būtiskus pievienošanās šķēršļus, bet norādīja, ka nelielais eiro norēķinu apjoms un neskaidrība par eiro ieviešanu Latvijā brīdī, kad LCD jāparaksta pievienošanās līgums (2012. gada 29. jūnijs), kā arī nepieciešamība veikt DENOS tehnisku pielāgošanu T2V platformai var apgrūtināt pievienošanos. LCD arī norādīja, ka LCD padome 2012. gada 21. jūnijā, ņemot vērā priekšizpētes novērtējumā konstatēto, nolēma atlikt lēmumu par T2V līguma parakstīšanu līdz 2012. gada rudenim, bet 2012. gada rudenī pēc konsultācijas ar LCD dalībniekiem atlika lēmumu par T2V dalības līguma parakstīšanu līdz 2013. gada vasaras beigām.

Pārraugu 2012. gada veikums šajā projektā aprakstīts 4. pielikumā.

6. PĀRRAUDZĪBAS PROJEKTS "PĀRSKATS PAR MAKSĀŠANAS LĪDZEKĻU IZMAKSĀM SABIEDRĪBAI"

2012. gadā Latvijas Banka pabeidza darbu pie "Latvijas Bankas pārskata par neliela apjoma maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām Latvijā". Šā pārskata mērķis ir veicināt sabiedrības izpratni par visplašāk izmantoto neliela apjoma maksāšanas līdzekļu – skaidrās naudas un bezskaidrās naudas maksājumu – izmaksām, kas tieši saistītas ar maksāšanas līdzekļu izveidi. Saskaņā ar pārskata datiem 2009. gadā visu maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksas Latvijā bija 121.5 milj. latu (0.9% no IKP) un lielākās no visu maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām bija ar skaidro naudu veikto maksājumu sabiedrības izmaksas (65.8 milj. latu).

2012. gadā Latvijas Banka pabeidza gatavot "Latvijas Bankas pārskatu par neliela apjoma maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām Latvijā". Pārskats publicēts Latvijas Bankas interneta vietnē (sk. http://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/citaspublikacijas/MaxLidzeklu_izmaksas.pdf).

Pārskats tika sagatavots saistībā ar ECB organizēto pētījumu par neliela apjoma maksāšanas līdzekļu radītajām izmaksām sabiedrībai ES 2009. gadā, kurā kopumā piedalījās 13 ES valstu centrālo banku. Pārskata mērķis ir veicināt sabiedrības izpratni par visplašāk izmantoto neliela apjoma maksāšanas līdzekļu (skaidrās naudas un bezskaidrās naudas maksājumu) izmaksām, kas tieši saistītas ar maksāšanas līdzekļu izveidi, lai sabiedrībai, galvenokārt privātpersonām, nodrošinātu iespēju veikt maksājumus mazumtirdzniecībā un pakalpojumu sektorā, t.i., par maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksām.

Pārskata ietvaros pārraugi vērtēja sabiedrības izmaksas privātpersonu mazumtirdzniecībā un pakalpojumu sektorā veiktajiem neliela apjoma maksājumiem (t.i., maksājumi, kuri nav steidzami un kuri nepārsniedz 50 tūkst. eiro ekvivalentu) uzņēmumiem, lai iegādātos preces un pakalpojumus. Datus par maksājumu apkalpošanas izmaksām sniedza Latvijas Banka, piecas kredītiestādes, visi Latvijas starpbanku maksājumu infrastruktūru operatori, divi lielākie naudas pārvadājumu un apstrādes uzņēmumi un 29 mazumtirgotāji un uzņēmumi, kuri pārstāv visas tās mazumtirdzniecības un pakalpojumu sektora nozares, kas sniedz pakalpojumus privātpersonām. Tādējādi Latvijas Bankai tika sniegti dati par maksājumos iesaistīto starpnieku izmaksām 29–100% apjomā no kopējās attiecīgās maksājumu starpnieku grupas, un par pārējo neapsekoto datu apjomu tika veiktas izmaksu ekstrapolācijas.

Saskaņā ar veikto novērtējumu mazumtirdzniecības un pakalpojumu nozarē 2009. gadā kopā tika veikti 896.5 milj. maksājumu 7.3 mljrd. latu apjomā. To lielākā daļa – 82.3% (737.5 milj.) – bija ar skaidro naudu veikti maksājumi. Ar maksājumu karti tika veikti 94.1 milj. maksājumu, ar kredīta pārvedumu – 60.5 milj. maksājumu un ar tiešo debetu – 4.4 milj. maksājumu.

Saskaņā ar šā pārskata datiem 2009. gadā visu maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksas Latvijā bija 121.5 milj. latu (0.9% no IKP). No 13 ES valstīm, kuras piedalījās ECB pētījumā, vismazākās sabiedrības izmaksas bija 0.4% no IKP, lielākās – 1.4% no IKP un vidējās svērtās sabiedrības izmaksas – 1.0% no IKP. Latvijā lielākās maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksas bija kredītiestāžu un Latvijas Bankas izmaksas – 67.1 milj. latu. Uzņēmumu sabiedrības izmaksas bija 45.1 milj. latu, bet naudas pārvadājumu un apstrādes uzņēmumu un starpbanku maksājumu infrastruktūras operatora izmaksas – 9.3 milj. latu.

Latvijā lielākās maksāšanas līdzekļu sabiedrības izmaksas bija ar skaidro naudu veiktajiem maksājumiem – 65.8 milj. latu (0.5% no IKP). ECB pētījuma dalībvalstīs kopējās ar skaidro naudu veikto maksājumu vidējās svērtās sabiedrības izmaksas bija līdzīgas – 0.5% no IKP. Kredīta pārvedumu un ar karti veikto maksājumu sabiedrības izmaksas Latvijā saskaņā ar pārskata datiem bija līdzīgas – attiecīgi 28.5 milj. latu (0.2% no IKP) un 26.1 milj. latu (0.2% no IKP). ECB pētījuma dalībvalstīs ar karti un ar kredīta pārvedumu veikto maksājumu vidējās svērtās sabiedrības izmaksas bija attiecīgi 0.2% no IKP un 0.1% no IKP. Savukārt vismazākās gan Latvijā, gan ECB pētījuma dalībvalstīs bija tiešā debeta maksājumu sabiedrības izmaksas – attiecīgi 1.1 milj. latu (mazāk nekā 0.1% no IKP) un 0.1% no IKP.

Vislielākās viena maksājuma sabiedrības izmaksas Latvijā bija kredīta pārvedumiem (0.47 lati), bet vismazākās – ar skaidro naudu veiktajiem maksājumiem (0.09 lati). Viena maksājuma ar karti un tiešā debeta maksājuma sabiedrības izmaksas bija attiecīgi 0.28 lati un 0.25 lati. ECB pētījuma dalībvalstīs vislielākās viena maksājuma vidējās svērtās sabiedrības izmaksas bija kredīta pārvedumam (1.35 lati), tiešā debeta

maksājumam (0.89 latī) un ar karti veiktam maksājumam (0.70 latī). Ar skaidro naudu veikta maksājuma vidējās svērtās sabiedrības izmaksas bija 0.30 latī.

Maksājumi ar skaidro naudu un maksājumu karti galvenokārt tika izmantoti mazumtirdzniecībā, tāpēc viena šāda maksājuma apjoms bija mazāks (attiecīgi 4.40 latī un 12.24 latī). Savukārt ar kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem vairāk tika maksāts par pakalpojumiem, un šo maksājumu apjoms bija lielāks (attiecīgi 44.50 latī un 46.49 latī).

Papildu sabiedrības izmaksām ārējās izmaksās vai samaksā citiem starpniekiem Latvijā bija iztērēti 37.5 milj. latī. Vislielākās bija ar karti veikto maksājumu ārējās izmaksas (25.8 milj. latī). Ar skaidro naudu veikto maksājumu ārējās izmaksas bija 11.0 milj. latī, kredīta pārvedumu un tiešā debeta maksājumu ārējās izmaksas – attiecīgi 0.4 milj. latī un 0.3 milj. latī.

Saskaņā ar pārskata datiem kopējais maksājumu skaits uz vienu iedzīvotāju Latvijā bija 398 maksājumi (ECB pētījuma dalībvalstīs – 416 maksājumu), no tiem ar skaidro naudu tika veikti 327 maksājumi, ar maksājumu karti – 42 maksājumi, ar kredīta pārvedumu – 27 maksājumi un ar tiešo debetu – 2 maksājumi.

7. TIESĪBU AKTU GROZĪJUMI

2012. gadā EK turpināja vērtspapīru norēķinu sistēmu tiesiskā ietvara izstrādi, kas attieksies uz CVD un noteiks vērtspapīru norēķinu aspektu saskaņošanu ES. 2012. gadā Latvijas Banka (pārraugi) pēc Latvijas Republikas Finanšu ministrijas lūguma sniedza komentārus par Latvijas sākotnējo pozīciju par priekšlikumu regulai par vērtspapīru norēķinu uzlabošanu ES, CVD un grozījumiem Direktīvā 98/26/EK (CVD regulas priekšlikums), kā arī par CVD regulas priekšlikuma kompromisa tekstu. 2012. gada 7. martā EK apstiprināja CVD regulas priekšlikumu, un tas tika nodots izskatīšanai Eiropas Parlamentam un Padomei.

Pēc Latvijas Republikas Finanšu ministrijas lūguma pārraugi sniedza komentārus par ECOFIN Padomes secinājumu projektu par T2V (t.sk. par CVD regulas priekšlikumu).

2012. gada 16. augustā stājās spēkā 2012. gada 4. jūlija Eiropas Parlamenta un Padomes Regula Nr. 648/2012 par ārpusbiržas atvasinātajiem instrumentiem, centrālajiem darījumu partneriem un darījumu reģistriem (*European Market Infrastructure Regulation*; EMIR; Eiropas tirgus infrastruktūras regula). Tā attiecināma uz ārpus biržas tirgotajiem atvasinātajiem finanšu instrumentiem, centrālajiem darījuma partneriem un darījumu reģistriem.

2012. gadā pārraugi piedalījās EK Maksājumu pakalpojumu direktīvas pārskatīšanas konsultācijās, sadarbojoties ar FKTK komentāru sagatavošanā, kā arī diskutējot aktuālākos jautājumus ar LKA un PTAC.

2012. gada martā tika apstiprināta SEPA regula, ar ko nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem euro. Regula nosaka prasības maksājumu veikšanai lietot konta identifikatoru atbilstoši IBAN un BIC standartam un XML ziņojumu standartu. Regula paredz nodrošināt maksājumu pakalpojumu sniedzēju sasniedzamību un maksājumu sistēmu tehnisko savietojamību. Pārraugi sadarbībā ar tirgus dalībniekiem nodrošināja, ka Nacionālais SEPA ieviešanas plāns pilnībā atbilst regulā noteiktajiem prasību izpildes termiņiem.

2012. gada beigās Latvijas Banka pēc Latvijas Republikas Finanšu ministrijas lūguma koordinēja kredītiestāžu un lielo uzņēmumu diskusijas par nepieciešamību izmantot SEPA regulā minēto atbrīvojumu no prasības maksājumu pakalpojumu sniedzējiem līdz 2016. gada 1. februārim nodrošināt, ka maksājumu pakalpojumu lietotāji, kas ierosina vai saņem atsevišķus kredīta pārvedumus un tiešā debeta maksājumus, kas apvienoti failos kopīgai nosūtīšanai, izmanto ISO 20022 XML ziņojumu formātus. Dalībnieki vienojās informēt EK par to, ka Latvija plāno izmantot SEPA regulā minēto īpašo nosacījumu.

2012. gadā pēc FKTK lūguma Latvijas Banka sniedza atzinumus par LCD noteikumu Nr. 4 "Par finanšu instrumentu pārvedumiem", noteikumu Nr. 5 "Par DVP norēķiniem par ārpusbiržas darījumiem", noteikumu Nr. 6 "Par norēķiniem par biržā noslēgtajiem vai reģistrētajiem darījumiem", noteikumu Nr. 11 "Par datu apmaiņu" un noteikumu Nr. 15 "Par DVP norēķiniem ārvalstu valūtā" grozījumu projektiem. Ar minētajiem grozījumiem precizēti vērtspapīru pārvedumu ievades, neatsaucamības un norēķina galīguma brīži DENOS, ievērojot likuma "Par norēķinu galīgumu maksājumu un finanšu instrumentu norēķinu sistēmās" prasības, kā arī LCD dalībniekiem nodrošināta iespēja iesniegt izpildei ārpusbiržas FOP un DVP pārveduma uzdevumus, kuros norēķinu datums var būt arī pagātnes datums.

8. SADARBĪBA AR ECB

2012. gadā Latvijas Banka (pārraugi) turpināja piedalīties ECB darba grupās, kas risināja dažādus ar maksājumu sistēmu un vērtspapīru tirgus infrastruktūru pārraudzību saistītus jautājumus. ECB Maksājumu un norēķinu sistēmu komitejas (PSSC) Maksājumu sistēmu pārraudzības darba grupas (WGO) un Maksājumu sistēmu politikas darba grupas (PSPWG) sēdēs pārraugi diskutēja ar pārējo ES valstu centrālo banku pārstāvjiem par maksāšanas līdzekļu un infrastruktūru pārraudzības jautājumiem un SEPA projekta jautājumu risināšanu. Pārraugi piedalījās ECB vērtspapīru ekspertu darba grupā (SEWG), bet 2012. gadā neveica aktivitātes, kas būtu attiecināmas uz ārpus eiro zonas esošajām valstīm.

Kopā ar FTKT ekspertiem pārraugi turpināja piedalīties ECB Maksājumu drošības forumā (*SecuRe Pay*). No 20. aprīļa līdz 20. jūnijam pārraugi sadarbībā ar FKTK koordinēja Eiropas Klientu maksājumu drošības foruma konsultāciju par rekomendācijām interneta maksājumu drošībai, sniedzot atbildes uz LKA IT komitejas jautājumiem un palīdzību atbildes sagatavošanā konsultācijā. Pārraugi piedalījās konsultācijas rezultātu izskatīšanā un rekomendāciju par trešo pušu maksājumu pakalpojumu sniedzēju piekļuvi maksājumu kontiem izstrādē.

9. SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA

Informācija par maksāšanas līdzekļu un to infrastruktūras attīstību, maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu attīstību un Latvijas Bankas veikumu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzībā tika publicēta Latvijas Bankas gada pārskatā, "Finanšu Stabilitātes Pārskatā" un Latvijas Bankas interneta vietnē. Informācija par Latvijas maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu un Latvijas maksāšanas līdzekļu gada statistiku tiek publicēta ECB Statistisko datu noliktavā.

10. LATVIJAS BANKAS POLITIKA MAKSĀJUMU UN VĒRTSPAPĪRU NORĒĶINU SISTĒMU JOMĀ

2012. gadā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzība veikta saskaņā ar "Latvijas Bankas politikā maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" noteiktajiem mērķiem un uzdevumiem katrā valsts maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmas daļā (sistēmiski nozīmīgas maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmas, klīringa un neliela apjoma maksājumu sistēmas un maksāšanas līdzekļi).

Pēc eiro ieviešanas un Latvijas Bankas pievienošanās Eirosistēmai kļūs saistoša ECB pārraudzības politika un Latvijas Banka veiks maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzību saskaņā ar to.

1. PIELIKUMS. PĀRSKATS PAR SAMS ATBILSTĪBAS PAMATPRINCIPIEM NOVĒRTĒJUMU

Ar Latvijas Bankas padomes 2011. gada 13. janvāra rīkojumu Nr. 189/6 apstiprinātā "Latvijas Bankas politika maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu jomā" nosaka, ka Latvijas Banka veic Latvijā funkcionējošo sistēmiski nozīmīgo maksājumu sistēmu pārraudzību saskaņā ar "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" (tālāk tekstā – Pamatprincipi), novērtējot sistēmu atbilstību Pamatprincipiem un nosakot, ka institūcijai, kas nodrošina sistēmas darbību, jādara viss iespējamais, lai sistēma darbotos saskaņā ar Pamatprincipiem.

SAMS ir sistēmiski nozīmīga liela apjoma maksājumu sistēma, kas nodrošina iespēju tās dalībniekiem veikt ātrus, drošus un efektīvus norēķinus. SAMS ir Latvijas Bankas reālā laika bruto norēķinu sistēma, kas veic liela apjoma starpbanku maksājumu savstarpējos norēķinus un Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinus. SAMS veic arī Latvijas Bankas elektroniskā klīringa sistēmas, LCD vērtspapīru norēķinu sistēmas, FDL lokālā latu klīringa un norēķinu sistēmas karšu maksājumiem, *MasterCard Europe Sprl* latu klīringa un norēķinu sistēmas karšu maksājumiem un *Visa Europe Services Inc.* latu klīringa un norēķinu sistēmas karšu maksājumiem galanorēķinus.

SAMS operators ir Latvijas Banka, un norēķini SAMS tiek veikti centrālās bankas naudā, izmantojot SAMS dalībnieku norēķinu kontus Latvijas Bankā. SAMS darbību nosaka Latvijas Bankas padomes 2009. gada 5. novembra kārtība Nr. 172/9 "Dalības kārtība Latvijas Bankas starpbanku automatizētajā maksājumu sistēmā". SAMS detalizēts apraksts sniegts Latvijas Bankas valdes 2010. gada 28. oktobra kārtībā Nr. 1012/2 "Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) funkcionālais apraksts" (tālāk tekstā – SAMS funkcionālais apraksts).

2012. gadā Latvijas Banka veica SAMS atbilstības Pamatprincipiem novērtējumu, izmantojot ECB dokumentā "Euro sistēmiski nozīmīgu un sistēmiski ievērojamu maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējuma saskaņā ar piemērojamiem "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" nosacījumi" (*Terms of Reference for the assessment of euro systemically and prominently important payment systems against the applicable Core Principles for Systemically Important Payment Systems*) iekļauto novērtējuma metodoloģiju. Latvijas Banka novērtējumā izmantoja šādu vērtējumu skalu: "pilnībā atbilst", "kopumā ievēro", "daļēji ievēro" un "neievēro". Novērtējuma procesā pārraugi apsprieda ar SAMS operatoriem visus ar Pamatprincipiem saistītos jautājumus. Pārskats veikts, balstoties uz dokumentu, kas saistīts ar SAMS darbību, analīzi un novērtējumā sagatavotajām atbildēm, ņemot vērā operatoru un citu iesaistīto Latvijas Bankas struktūrvienību ekspertu komentārus un ierosinājumus. Šis dokuments ietver pārraugu viedokli par SAMS atbilstību Pamatprincipiem.

I pamatprincips. Visās saistītajās jurisdikcijās vajadzētu būt labi veidotai sistēmas juridiskajai bāzei.

1.1. Juridiskā infrastruktūra ir skaidri identificēta (piemēram, sistēmu vadošā jurisdikcija, lietojamie likumi, statūti, tiesu prakse, līgumi, noteikumi un procedūras).

Sistēmas darbību un dalību sistēmā nosaka Latvijas Bankas padomes 2009. gada 5. novembra kārtības Nr. 172/9 "Dalības kārtība Latvijas Bankas starpbanku automatizētajā maksājumu sistēmā" 1. pielikums "Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" (tālāk tekstā – "Sistēmas noteikumi dalībai SAMS") un līgumi "Par dalību SAMS" (2. pielikums) un "Par papildsistēmu dalību SAMS" (3. pielikums). SAMS juridiskā bāze veidota uz tiesisko attiecību pamata – parakstot līgumu par dalību SAMS,

dalībnieks vai papildsistēmas operators piekrīt "Sistēmas noteikumiem dalībai SAMS" un apņemas rīkoties saskaņā ar šiem noteikumiem un noslēgto līgumu.

"Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" skaidri nosaka sistēmas vadošo jurisdikciju. Saskaņā ar šiem noteikumiem divpusējām attiecībām starp Latvijas Banku un dalībnieku vai papildsistēmas operatoru piemēro Latvijas Republikas tiesību aktus un tiesvedības vieta saistībā ar tiesiskajām attiecībām starp Latvijas Banku un dalībnieku vai papildsistēmas operatoru ir Latvija.

Latvijas Bankas darbību regulē Latvijas Republikas tiesību akti.

1.2. Juridiskie jautājumi ir skaidri identificēti un saprasti (piemēram, vai Norēķinu galīguma direktīva (NGD) ir ieviesta jurisdikcijā, kurā atrodas sistēma, vai ir definēts galīguma, neatsaucamības brīdis, vai ir skaidras saistību tiesības, potenciālie tiesiskie riski, kas rodas no attiecīgajām jurisdikcijām, nevis tās, kura regulē sistēmu).

NGD prasības ir pilnībā iestrādātas Latvijas Republikas likumā "Par norēķinu galīgumu maksājumu un finanšu instrumentu norēķinu sistēmās" (tālāk tekstā – Norēķinu galīguma likums). SAMS iekļauta EK uzturētajā sarakstā, kurā minētas tās sistēmas, kas pakļautas NGD. Saskaņā ar Norēķinu galīguma likuma 3. panta pirmo daļu attiecībā uz sistēmām, kuru darbību nodrošina Latvijas Banka, piemērojamas šā likuma tiesību normas, un tādējādi SAMS ir pakļauta NGD aizsardzībai.

SAMS var piedalīties tikai EEZ reģistrētas institūcijas vai ārpus EEZ reģistrētas institūcijas, kas darbojas, izmantojot EEZ reģistrētu filiāli. Jebkuras pretrunas starp Latvijas Republikas tiesību aktiem un SAMS ārvalstu dalībnieka tiesību aktiem tiek novērstas ar to, ka NGD ir ieviesta tiesību aktos Latvijas Republikā un citās EEZ dalībvalstīs. EEZ reģistrēts dalībnieka kandidāts, kas vēlas uzsākt dalību SAMS, Latvijas Bankai iesniedz tiesībspējas atzinumu, kas ietver vērtējumu par dalībnieka tiesībspēju uzņemties un izpildīt "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS" paredzētās saistības. Ārpus EEZ reģistrēts dalībnieka kandidāts, kas darbojas, izmantojot EEZ reģistrētu filiāli, Latvijas Bankai iesniedz valsts atzinumu, kas iever vērtējumu par to, vai dalībnieka dalība SAMS nav pretrunā ar jurisdikciju, kurā dalībnieks reģistrēts.

1.3. Juridiskie jautājumi ir pareizi risināti, lai noteikumi un procedūras būtu ieviešami un to sekas paredzamas (piemēram, sistēmas pakļaušana NGD prasībām; specifiskas juridiskās procedūras ārvalstu dalībnieku piekļuves gadījumā).

SAMS kā centrālās bankas uzturēta sistēma ir pasargāta saskaņā ar Norēķinu galīguma likumu (tiesību akts, ar kuru NGD prasības ieviestas nacionālajā tiesību aktā). Norēķinu galīguma likums nosaka ieskaita un norēķinu galīgumu, to tiesisko spēku sistēmā un tiesības brīvi realizēt nodrošinājumu, kas sniegts par dalību sistēmā vai darījumos ar centrālo banku, arī dalībnieka maksātnespējas procedūras gadījumā.

Secinājums. SAMS normatīvie akti un līgumi veido stabilu un atbilstošu juridisko pamatu SAMS darbībai Latvijas Republikā. Tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** I pamatprincipam.

II pamatprincips. Sistēmas noteikumiem un procedūrām vajadzētu sniegt tās dalībniekiem skaidru izpratni par sistēmas ietekmi uz katru no finanšu riskiem, kas tiem rodas, piedaloties sistēmā.

2.1. Dokumentācija, kas attiecas uz finanšu risku vadību (piemēram, kredītrisks un likviditātes risks) ir skaidri identificēta.

Sistēmas noteikumus un procedūras veido līgumi "Par dalību SAMS", "Par papildsistēmu dalību SAMS", kā arī "Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" un "Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) funkcionālais apraksts".

Noteikumi un procedūras, kas skar finanšu risku vadīšanu un ierobežošanu, noteikti "Sistēmas noteikumu dalībai SAMS" 4. nodaļā (kontu pārvaldīšana un maksājuma rīkojumu apstrāde), 6. nodaļā (dalībnieka darbstacija), 7.1. apakšnodaļā (atbildības regulējums), 8.2. apakšnodaļā (dalības apturēšana un ārkārtas izbeigšana), 9. nodaļā (Latvijas Bankas ķīlas un ieskaits tiesības), 1.1. pielikuma 5. nodaļā (maksājuma rīkojumu izpilde rindas kārtībā), 6. nodaļā (dalībnieka darbstacijas izmantošana) un 1.6. pielikumā (dienas pārsnieguma limita nodrošināšana). Tāpēc var uzskatīt, ka "Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" kopā ar līgumu par dalību SAMS sniedz sistēmas dalībniekiem pilnīgu izpratni par riskiem, kādi tiem var rasties saistībā ar dalību sistēmā. Šie dokumenti ir publiski pieejami Latvijas Bankas interneta vietnē.

2.2. Finanšu risku vadības un ierobežošanas dokumentācija ir atjaunota, izsmeļoša un skaidra.

Ar SAMS darbību saistītie noteikumi un procedūras skaidri un nepārprotami nosaka visu iesaistīto pušu tiesības un pienākumus, kā arī katras puses lomu un atbildību attiecībā uz finanšu riskiem, kas var veidoties, piedaloties SAMS. SAMS funkcionalitāte un norēķins centrālās bankas naudā novērš kredītrisku sistēmas dalībniekiem un nodrošina likviditātes riska mazināšanas procedūras, t.sk. sniedzot dalībniekiem iespēju no Latvijas Bankas pret ķīlu aizņemties norēķiniem nepieciešamos naudas līdzekļus. Dalībnieks, parakstot līgumu par dalību SAMS, apstiprina, ka piekrīt dalībai SAMS saskaņā ar noteikumiem. Tādējādi var secināt, ka tas arī saprot noteikumu normas. "Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" ir publiski pieejami Latvijas Bankas interneta vietnē. Nepieciešamības gadījumā Latvijas Banka nodrošina SAMS dalībnieka kandidātam noteikumu normu skaidrojumu.

Veicot sistēmas funkcionālās vai tehniskās pārmaiņas, Latvijas Banka veic arī atbilstošus grozījumus SAMS darbību regulējošajos normatīvajos aktos. Latvijas Banka sadarbojas ar LKA un pārējiem sistēmas dalībniekiem jautājumos par noteikumu grozījumiem un SAMS darbības uzlabojumiem, tā apzinot SAMS dalībnieku kopējo viedokli dažādos ar SAMS darbību saistītos jautājumos. Pārmaiņas SAMS darbībā vai grozījumus ar SAMS darbību saistītajos normatīvajos aktos var iniciēt Latvijas Banka vai sistēmas dalībnieks. Pēc pārmaiņu iniciēšanas Latvijas Banka apspriežas ar sistēmas dalībniekiem, lai vienotos par to nepieciešamību un ieviešanu. Pēc vienošanās pārmaiņas tiek ieviestas noteiktajos termiņos.

2.3. Sistēmas operators/īpašnieks sniedz adekvātu monitorēšanu un atbalstu, lai atļautu dalībniekiem un citām iesaistītajām pusēm (piemēram, infrastruktūras pakalpojumu sniedzējiem) saprast noteikumus, kas attiecas uz finanšu risku vadību un ierobežošanu.

Saskaņā ar "Sistēmas noteikumu dalībai SAMS" 27. punktu izveidota sistēmas atbalsta nodaļa, lai palīdzētu dalībniekam grūtībās, kas radušās saistībā ar sistēmas darbību.

Sistēmas operatori katru dienu nodrošina sistēmas dalībniekiem tehnisko un informatīvo atbalstu, sniedzot konsultācijas. Sistēmas dalībnieks ir atbildīgs par jauno darbinieku izglītošanu. Nepieciešamības gadījumā Latvijas Banka rīko mācību seminārus sistēmas dalībnieku izglītošanai.

2.4. Galvenie finanšu riska vadības un ierobežošanas noteikumi ir publiski pieejami, ņemot vērā iespējamās konfidencialitātes ierobežojumus.

Normas un procedūras attiecībā uz finanšu riskiem iestrādātas "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS". Jebkuri sistēmas noteikumi un procedūras, kas attiecas uz sistēmas dalībniekiem un to dalību sistēmā, ir publiski pieejami. SAMS noteikumu un procedūru grozījumi pirms stāšanās spēkā tiek publicēti arī Latvijas Bankas interneta vietnē. Slēdzot līgumu ar jauniem dalībniekiem, SAMS operatori tos informē par kārtību, procedūrām un citiem ar SAMS darbību un dalību sistēmā saistītajiem normatīvajiem aktiem.

Secinājums. SAMS darbību regulējošie noteikumi un līgumi ir skaidri, saprotami un atbilstoši pašreizējai sistēmas darbībai un sniedz tās dalībniekiem skaidru priekšstatu par sistēmas ietekmi uz finanšu riskiem, kas saistīti ar dalību SAMS. Tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** II pamatprincipam.

III pamatprincips. Sistēmai vajadzētu būt skaidri definētām kredītriska un likviditātes riska vadīšanas procedūrām, kas nosaka sistēmas operatora un dalībnieku attiecīgo atbildību un nodrošina atbilstošus rīkus šo risku vadīšanai un ierobežošanai.

3.1. Kredītriska vadīšanas un ierobežošanas spēkā esošo noteikumu un procedūru kvalitāte ir tāda, ka tie uzsver atbilstošas kredītriska vadīšanas nozīmību, nodrošina rīkus kredītriska vadīšanai un ierobežošanai un sniedz visām pusēm iespēju vadīt un ierobežot kredītrisku, kas tiem rodas.

SAMS norēķina princips novērš iespēju, ka starp sistēmas dalībniekiem var veidoties kredītrisks. Norēķini SAMS notiek reālajā laikā, vienlaikus debitējot un kreditējot SAMS dalībnieku norēķinu kontus Latvijas Bankā. SAMS dalībnieku maksājuma rīkojumi tiek izpildīti tikai dalībnieku norēķinu kontos pieejamā norēķinu līdzekļu atlikuma apjomā.

Lai ierobežotu un vadītu kredītrisku, kas Latvijas Bankai rodas, izsniedzot aizdevumus SAMS dalībniekiem norēķinu līdzekļu papildināšanai, dalībniekam piešķirtais aizdevums dalībnieka naudas konta debeta atlikuma limita veidā tiek nodrošināts ar atbilstošas vērtības vērtspapīru ķīlu, ko dalībnieks pirms aizdevuma saņemšanas nodrošina VNS.

3.2. Lai analizētu kredītriska apjomu, ko dalībnieki rada sistēmai un kas var rasties norēķinu aģentam, ir skaidri jādefinē analītiskās procedūras un/vai instrumenti (piemēram, informācijas sistēmas, kas nodrošina skaidru, pilnīgu un savlaicīgu monitoringu, piekļuves kritēriji, kas noteikti galvenokārt attiecībā uz kredītspēju).

SAMS dalībnieki norēķinu procesā nerada kredītrisku sistēmai vai kādam citam dalībniekam, jo norēķins notiek reālajā laikā un tikai dalībnieku norēķinu kontos pieejamo norēķinu līdzekļu atlikuma apjomā.

Ar SAMS dalībnieku, kurš vēlas izmantot Latvijas Bankas piedāvāto iespēju saņemt aizdevumu, tiek noslēgts līgums "Par dalību Latvijas Bankas monetārajās operācijās", un tā norēķinu kontam SAMS tiek noteikts kredītlīnijas limits, kas ir atkarīgs no VNS ķīlas kontā pieejamo vērtspapīru vērtības. SAMS dalībnieks var izmantot Latvijas Bankas aizdevumu noteiktās kredītlīnijas apjomā.

3.3. Lai reālajā laikā kontrolētu un noteiktu (vadītu un ierobežotu) kredītriska apjomu, ko dalībnieki rada sistēmai un kas var rasties norēķinu aģentam, ir skaidri jādefinē operacionālās procedūras (piemēram, kredīta limiti, priekšsamaksa, ķīlas nodrošināšana).

SAMS dalībnieki norēķina procesā nerada kredītrisku sistēmai vai kādam citam dalībniekam, jo norēķins notiek reālajā laikā un tikai dalībnieku norēķinu kontos pieejamo norēķinu līdzekļu atlikuma apjomā. Latvijas Banka ir pakļauta kredītriskam, izsniedzot aizdevumus SAMS dalībniekiem norēķinu līdzekļu papildināšanai. Tāpēc tiek noteikti SAMS dalībnieka konta dienas kredītlīnijas dienas pārsnieguma limiti, un aizdevums tiek nodrošināts ar atbilstošas vērtības vērtspapīru ķīlu, ko dalībnieks pirms aizdevuma saņemšanas nodrošina VNS. SAMS dalībnieku kredītsaistības ir pilnībā nodrošinātas ar ķīlas vērtspapīriem, kurus Latvijas Banka var brīvi realizēt, ja SAMS dalībnieks aizdevumu neatmaksā.

3.4. Kredītriska vadīšanas un ierobežošanas spēkā esošie noteikumi un procedūras skaidri sadala un norāda sistēmas operatora, norēķinu aģenta un dalībnieku atbildību par kredītriska vadīšanu un ierobežošanu.

Saskaņā ar "Sistēmas noteikumiem dalībai SAMS" akceptētu maksājuma rīkojumu Latvijas Banka izpilda nekavējoties vai ne vēlāk kā tās darbadienas beigās, kurā tas akceptēts, ja maksātāja norēķinu kontā SAMS ir tam pietiekami līdzekļi. Līdzekļus nodrošina norēķinu kontā SAMS pieejamā likviditāte. Tādējādi SAMS dalībnieki norēķina procesā nerada kredītrisku sistēmai vai kādam citam dalībniekam. Turklāt SAMS funkcionalitāte nodrošina dalībniekiem iespēju reālajā laikā sekot līdzi naudas plūsmai savā norēķinu kontā.

Latvijas Banka piešķir dienas pārsnieguma limitu uz atbilstīga nodrošinājuma pamata, kura uzskaitījums, iekļāšana, novērtēšana, pārvaldīšana un atsavināšana noteikta Latvijas Bankas noteikumos "Latvijas Bankas monetārās politikas instrumentu izmantošanas noteikumi".

3.5. Likviditātes riska vadīšanas un ierobežošanas spēkā esošo noteikumu un procedūru kvalitāte ir tāda, ka tie uzsver atbilstošas likviditātes riska vadīšanas nozīmību, nodrošina rīkus likviditātes riska vadīšanai un ierobežošanai un sniedz visām pusēm iespēju vadīt un ierobežot likviditātes risku, kas tiem rodas.

SAMS funkcionalitāte un "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS" noteiktā maksājuma rīkojumu izpildes kārtība skaidri norāda, ka dalībnieki ir atbildīgi par likviditātes nodrošināšanu, lai tiktu izpildīti to maksājuma rīkojumi. Ja dalībnieks neseko līdzi sava konta atlikumam, var rasties likviditātes iztrūkums un maksājuma rīkojumi tiks noraidīti SAMS darbadienas beigās.

SAMS dalībnieka darbstacija nodrošina iespēju sekot līdzi sava norēķinu konta stāvoklim reālajā laikā un tādējādi plānot un vadīt likviditāti. Latvijas Banka var piešķirt dienas pārsnieguma limitu dalībniekam, kurš saskaņā ar Latvijas Bankas noteikumiem

"Latvijas Bankas monetārās politikas instrumentu izmantošanas noteikumi" noslēdzis līgumu "Par dalību Latvijas Bankas monetārajās operācijās".

3.6. Lai analizētu likviditātes riskus, ko dalībnieki rada sistēmai un kas var rasties norēķinu aģentam, ir skaidri jādefinē analītiskās procedūras un/vai instrumenti (piemēram, informācijas sistēmas, kas nodrošina skaidru, pilnīgu un savlaicīgu monitoringu).

SAMS dalībnieki nerada likviditātes risku sistēmai vai Latvijas Bankai kā SAMS operatoram.

Lai mazinātu likviditātes risku, kam pakļauti sistēmas dalībnieki, SAMS dalībnieka darbstacija ļauj dalībniekam reālajā laikā piekļūt informācijai, kas attiecas uz tā norēķinu kontu SAMS, un informācijai par SAMS operacionālo statusu. Dalībnieks saņem informāciju par sava norēķinu konta stāvokli un izpildītiem, saņemtiem un rindā esošiem vēl neizpildītiem maksājumiem.

3.7. Lai reālajā laikā kontrolētu un noteiktu (vadītu un ierobežotu) likviditātes riskus, ko dalībnieki rada sistēmai un kas var rasties norēķinu aģentam, ir skaidri jādefinē operacionālās procedūras (piemēram, maksājuma rīkojumu ievietošana rindā, priekšsamaksa, dienas likviditātes pārdalīšana).

SAMS dalībnieki nerada likviditātes risku sistēmai, jo to maksājuma rīkojumi tiek izpildīti tikai norēķinu kontos esošās likviditātes apjomā. Lai mazinātu likviditātes riskus, kas rodas dalībniekiem, veicot norēķinus SAMS, tiem tiek nodrošināts maksājuma rīkojumu rindu mehānisms un rindu atbloķēšanās mehānisms, maksājuma rīkojumu prioritāšu maiņa, rindā ievietoto maksājuma rīkojumu atcelšana un dienas pārsnieguma limits norēķinu kontiem.

3.8. Likviditātes riska vadīšanas un ierobežošanas spēkā esošie noteikumi un procedūras skaidri sadala un norāda norēķinu aģenta un dalībnieku atbildību par likviditātes riska vadīšanu un ierobežošanu un sistēmas operatora un dalībnieku atbildību par monitoringu un maksājumu raitas plūsmas sistēmā veicināšanu.

Sistēmas operatora un dalībnieku atbildība par likviditātes riska vadīšanu un ierobežošanu izriet no sistēmas noteikumiem. SAMS nodrošina tās dalībniekiem plašas likviditātes risku ierobežošanas iespējas ar SAMS maksājumu rindu mehānismu, maksājuma rīkojumu prioritāšu maiņas un atcelšanas iespēju, rindu automatisku atbloķēšanas mehānismu un dienas pārsnieguma limita nodrošināšanu. Savukārt maksājuma rīkojumi, kas līdz norēķinu dienas beigām nevar tikt izpildīti nepietiekama norēķinu konta atlikuma dēļ, tiek noraidīti. Dalībnieki ir atbildīgi par atbilstoša norēķinu konta atlikuma nodrošināšanu ar tiem pieejamiem likviditātes vadīšanas instrumentiem, lai to maksājuma rīkojumi tiktu laikus izpildīti.

Secinājums. SAMS funkcionalitāte novērš kredītriska veidošanos norēķinu procesā. Likviditātes riska vadīšanas un ierobežošanas procedūras noteiktas "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS", kas arī skaidri definē sistēmas operatora un dalībnieku atbildību par risku vadīšanu un ierobežošanu. SAMS funkcionalitāte nodrošina tās dalībniekiem plašas likviditātes risku ierobežošanas iespējas, un Latvijas Banka sniedz dalībniekiem iespēju saņemt kredītu norēķinu konta dienas pārsnieguma limita veidā, lai veicinātu raitu maksājumu plūsmu sistēmā. Tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** III pamatprincipam.

IV pamatprincips. Sistēmai jānodrošina tūlītējs norēķina galīgums valutēšanas datumā, vēlams dienas laikā un ne vēlāk kā dienas beigās.

4.1. Jebkuram maksājuma rīkojumam, ko sistēma akceptējusi norēķinam, nekavējoties jāveic galīgs norēķins un ne vēlāk kā paredzamās valutēšanas dienas beigās, kad maksājums kļūst pieejams sistēmas saņēmējam dalībniekam.

Ja sistēmas dalībnieka norēķinu konta atlikums ir pietiekams, lai izpildītu maksājuma rīkojumu, norēķins notiek nekavējoties, t.i., dažu sekunžu laikā. Pēc maksātāja dalībnieka norēķinu konta debetēšanas maksājuma rīkojums ir galīgs un neatsaucams, un vienlaikus naudas līdzekļi ir pieejami saņēmējam dalībniekam tā kontā.

4.2. Maksājuma dzīves ciklam sistēmā (iesniegšana, apstiprināšana, akcepts, neatsaucamība, noraidīšana, maksājuma galīgums) jābūt skaidri definētam sistēmas attiecīgajos noteikumos un procedūrās, un šiem noteikumiem un procedūrām jābūt tiesiskiem.

Maksājuma pilns dzīves cikls noteikts "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS" un to pielikumos. Noteikumi un pielikumi nosaka maksājuma rīkojuma iesniegšanas un akceptēšanas nosacījumus, brīdi, no kura maksājuma rīkojumi kļūst neatsaucami un norēķins ir galīgs, maksājuma rīkojumu apstrādes un noraidīšanas nosacījumus, maksājuma rīkojumu atsaukšanas kārtību un prioritāšu maiņu, kā arī SAMS darba laiku.

Secinājums. Akceptētu maksājuma rīkojumu izpilda nekavējoties vai ne vēlāk kā tās darbadienas beigās, kurā tas akceptēts, ja maksātāja norēķinu kontā SAMS ir pietiekami līdzekļi. SAMS izpildītie maksājuma rīkojumi ir galīgi un neatsaucami. Tādējādi SAMS pilnībā atbilst IV pamatprincipam.

VI pamatprincips. Norēķinos būtu vēlams izmantot aktīvus, kas ir prasījumi pret centrālo banku; ja tiek izmantoti citi aktīvi, tiem jābūt ar nelielu kredītrisku vai bez tā un ar nelielu likviditātes risku vai bez tā.

6.1. Norēķinu aktīvi ir ar nelielu kredītrisku un likviditātes risku vai bez kredītriska un likviditātes riska.

Norēķins notiek dalībnieku kontos centrālajā bankā, t.i., Latvijas Bankā.

6.2. Ja norēķina aktīvi nav prasījumi pret centrālo banku, jānosaka risku vadīšanas pasākumi attiecībā uz norēķinu institūciju.

Tas nav attiecināms uz SAMS, jo sistēmas norēķins notiek dalībnieku kontos centrālajā bankā.

Secinājums. Norēķins notiek SAMS dalībnieku kontos centrālajā bankā, t.i., Latvijas Bankā. Tādējādi SAMS pilnībā atbilst VI pamatprincipam.

VII pamatprincips. Sistēmai vajadzētu nodrošināt augstu drošību un operāciju uzticamību un paredzēt rezerves iespējas dienas darījumu apstrādes savlaicīgai pabeigšanai ārkārtas situācijās.

7.1. Sistēmas operators, dalībnieki un jebkura iesaistītā trešā puse ir vienojušies par drošības noteikumu kopumu un darbības servisa līmeņiem, kas jāievēro visiem sistēmas dalībniekiem. Šī politika un piedāvātie servisa līmeņi atbilst starptautiskajiem

standartiem konfidencialitātes, uzticamības un autentifikācijas ziņā, neatteikšanās un informācijas pieejamības ziņā, kā arī procesu un procedūru auditējamas ziņā.

Drošības apsvērumi, politika, procedūras un servisa līmeņi ir ņemti vērā sistēmas veidošanas posmā, un sistēma tikusi attiecīgi attīstīta un uzturēta. Informācijas un informācijas sistēmu drošību Latvijas Bankā pārvalda saskaņā ar labākās prakses principiem, ņemot vērā Latvijas Bankas vajadzības, darba specifiku un organizatorisko struktūru, kā arī ECB un *Information Security Forum* rekomendācijas informācijas un informācijas sistēmu drošības jomā. Darbības nepārtrauktības pārvaldīšana tiek organizēta saskaņā ar labākās prakses principiem, ņemot vērā Latvijas Bankas vajadzības, darba specifiku un organizatorisko struktūru, kā arī ECB rekomendācijas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas jomā.

"Sistēmas noteikumi dalībai SAMS" izstrādāti saskaņā ar drošības un darbības nepārtrauktības mērķiem, politiku un atbilstošām procedūrām, un tie attiecas uz SAMS dalībniekiem un Latvijas Banku kā operatoru un dalībnieku vienlaikus. Nepiekrītot Latvijas Bankas noteiktajām drošības prasībām un neievērojot tās, dalībniekam tiek liegta dalība SAMS. Drošības jautājumus ar trešām pusēm regulē starp Latvijas Banku un trešām pusēm noslēgtie līgumi. Drošības politika un procedūras tiek atjaunotas saskaņā ar iekšējiem un ārējiem normatīvajiem aktiem. Noteikumi un kārtības tiek caurskatītas, ja mainās kāds no sistēmu komponentiem vai arī tiek mainīti sistēmu darbības principi.

7.2. Ja tiek lietotas jaunas tehnoloģijas, sekām drošībai un operacionālajai uzticamībai būtu jābūt labi saprastām un noteiktām.

Drošības politika un servisa līmeņi tiek pārskatīti, ņemot vērā tirgus un tehnoloģiju pārmaiņas. Mainoties tehnoloģijām, tiek caurskatītas drošības prasības un, ja nepieciešams, tiek veikti atbilstoši grozījumi normatīvajos aktos.

7.3. Drošības politikas mērķi, politika un procedūras eksistē un ir samērojami ar maksājumu sistēmas nozīmību transakciju skaita un apjoma ziņā.

Latvijas Bankas informācijas un informācijas sistēmu drošības politika nosaka, ka informācijas un informācijas sistēmu drošību Latvijas Bankā pārvalda saskaņā ar labākās prakses principiem, ņemot vērā Latvijas Bankas vajadzības, darba specifiku un organizatorisko struktūru, kā arī ECB un *Information Security Forum* rekomendācijas informācijas un informācijas sistēmu drošības jomā. Latvijas Bankas padome nosaka politiku, bet Latvijas Bankas valde nodrošina tās īstenošanu.

7.4. Atbildība par informācijas drošību ir skaidri definēta.

Informācijas apstrāde tiek veikta Latvijas Bankā, uz to attiecinot visus Latvijas Bankas normatīvos aktus par informācijas drošību. Dalībnieks īsteno atbilstošu drošības kontroli, lai aizsargātu savas sistēmas no neatļautas piekļuves un lietošanas. Tikai dalībnieks ir atbildīgs par savu sistēmu konfidencialitātes, integritātes un pieejamības atbilstošu aizsardzību.

7.5. Sistēmas operators regulāri veic riska novērtēšanu un par rezultātiem ziņo sistēmas īpašniekam.

Latvijas Banka reizi divos gados veic SAMS risku analīzi, dokumentējot tās rezultātu. Pēc incidentiem tiek pārskatīti arī procesu riski. SAMS drošības novērtēšanā un risku analīzē tiek ņemti vērā jaunākie tehnoloģiskie risinājumi un tirgus attīstības tendences.

Par sistēmas drošības novērtējumu un riska analīzes rezultātiem tiek ziņots Latvijas Bankas valdei.

7.6. Sistēma ir pakļauta nepārtrauktai neatkarīgai drošības pārbaudei.

Vairāki iekšējie auditori ir kompetenti informācijas tehnoloģiju jomā un regulāri veic ar SAMS drošību saistīto procesu auditu.

7.7. Darbības un tehniskās procedūras ir plašas, precīzas un labi dokumentētas.

"Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) funkcionālajā aprakstā" noteiktas ziņojumu sagatavošanas prasības un ar to apstrādi saistīto ziņojumu struktūra. "Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) funkcionālais apraksts" ir Latvijas Bankas padomes 2009. gada 5. novembra kārtības Nr. 172/9 "Dalības kārtība Latvijas Bankas starpbanku automatizētajā maksājumu sistēmā" sastāvdaļa.

Latvijas Banka līgumos nostiprinājusi servisa līmeņus, alternatīvās maršrutēšanas iespējas un vienošanās par darbības pārtraukumiem līgumos ar telekomunikāciju pakalpojumu sniedzējiem.

Sistēmas dalībnieki tiek informēti par operacionālajiem riskiem, kuriem tie pakļauti, piedaloties sistēmā, "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS" un "Latvijas Bankas starpbanku automatizētās maksājumu sistēmas (SAMS) funkcionālajā aprakstā".

Visas ar risku ierobežošanu saistītās procedūras aprakstītas "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS". Dalībnieks, parakstot līgumu par dalību SAMS, apliecina, ka izprot noteikumus un tiem piekrīt. Noteikumi nosaka arī procedūras rīcībai ārkārtas gadījumos, tādējādi novēršot vai mazinot operacionālā riska ietekmi.

7.8. Pārmaiņas tiek atbilstoši testētas, autorizētas un dokumentētas.

Latvijas Banka testē sistēmas jaunās versijas tehniskos parametrus un funkcionālās iespējas. Latvijas Banka testē arī SWIFT infrastruktūras pārmaiņas pirms tās izmantošanas. Sistēmas pārmaiņas tiek dokumentētas un saskaņotas starp attiecīgām Latvijas Bankas struktūrvienībām. Latvijas Bankai ir atsevišķs SAMS testa serveris, kas no drošības viedokļa ir līdzvērtīgs serverim lietošanas vidē. Tiek veidotas sistēmas rezerves kopijas, tādējādi saglabājot iespēju nepieciešamības gadījumā atjaunot sistēmas iepriekšējo versiju. Sistēmas pārmaiņas tiek izvērtētas arī no drošības viedokļa.

Katram jaunam dalībniekam jānodrošina noteiktas tehniskās un operacionālās prasības dalībai SAMS. Lai pārliecinātos par jaunā dalībnieka spēju izpildīt šīs prasības, tiek veikti pārbaudes testi, pēc kuru veiksmīgas veikšanas dalībniekam tiek nodrošināta dalība SAMS.

7.9. Kapacitātes prasības ir iekļautas sistēmas dizainā un tiek pārraudzītas un atjaunotas, kad nepieciešams.

Sistēmai izvēlas tādas komponentus, lai nodrošinātu pietiekamu veikspēju. Sistēma tiek novērota, t.sk. operatori un lietotāji var vērtēt tās ātrdarbību, un nepieciešamības gadījumā sistēmas komponenti varētu tikt mainīti vai uzlaboti. Praksē sistēmas kapacitāte tiek uzturēta ar rezervi, lai saprātīgas apstrādāto apjomu pārmaiņas neradītu veikspējas problēmas. Kopš SAMS darbības uzsākšanas ar ātrdarbību un kapacitāti saistītas problēmas nav konstatētas.

7.10. Sistēmas administrēšanu un darbību vajadzētu nodrošināt adekvātam labi apmācītu darbinieku skaitam.

SAMS darbību nodrošina gan informācijas tehnoloģiju speciālisti, gan operatori, kuri nepārtraukti seko līdzi sistēmas darbības norisēm, lai laikus pamanītu un novērstu novirzes no normālas SAMS darbības. SAMS drošas un efektīvas darbības nodrošināšanai Latvijas Bankā ir atbilstošs darbinieku skaits, lai nepieciešamības gadījumā attiecīgie speciālisti varētu viens otru aizvietot, tādā veidā nodrošinot SAMS darbību arī neparedzētu un ārkārtas situāciju gadījumā. Visu Latvijas Bankas uzturēto maksājumu sistēmu, t.sk. SAMS, darbības monitoringu nodrošina vairāki operatori un tehnisko atbalstu nodrošina vairāki informācijas tehnoloģiju speciālisti.

7.11. Par darbības un drošības incidentiem tiek ziņots, ziņojumi tiek ierakstīti, analizēti un tiem tiek attiecīgi sekots.

SAMS darbības traucējumi tiek reģistrēti Latvijas Bankas incidentu reģistrā un atbilstoši izvērtēti, ņemot vērā ietekmi uz SAMS darbību.

Sistematizēta informācija par SAMS darbības traucējumiem pieejama kopš SAMS darbības uzsākšanas. 2008. gadā Latvijas Bankā tika izveidots vienots incidentu reģistrs, kas nodrošina informācijas par incidentu un tā novēršanas gaitu saglabāšanu un attiecīgo darbinieku informēšanu elektroniskā veidā.

SAMS sistēma 2012. gadā nodrošināja 100% pieejamību.

7.12. Sistēmām jābūt labi definētai darbības nepārtrauktības stratēģijai un monitoringa mehānismam, ko nosaka direktoru padome. Kritiskās funkcijas tiek identificētas, un šo funkciju procesi tiek kategorizēti atkarībā no to kritiskuma. Sistēmiski nozīmīgo maksājumu sistēmu darbības nepārtrauktības mērķiem jānosaka kritisko funkciju atjaunošana un atsākšana tajā pašā norēķinu dienā.

Latvijas Bankas padome apstiprina "Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas politiku". Politikas īstenošanu, t.sk. darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas plānu atbilstību politikā noteiktajam, un atbilstošo finansējumu nodrošina Latvijas Bankas valde saskaņā ar politiku.

Latvijas Bankas struktūrvienību vadītāju atbildība par darbības nepārtrauktības nodrošināšanu savā atbildības jomā, t.sk. par kritisko procesu izpildes nepārtrauktību saskaņā ar noteiktajiem mērķiem, noteikta Latvijas Bankas tiesību aktos darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas jomā.

Latvijas Bankā reizi gadā tiek veikta darbības procesu vērtēšana, lai aktualizētu kritisko procesu un kritisko resursu sarakstu. "Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas kārtība" paredz SAMS darbības pārtraukuma gadījumā atbilstoši darbības pārtraukuma iemesliem pāriet uz manuālu maksājumu rīkojumu apstrādi, pārslēgties uz rezerves infrastruktūru nodrošinājumu, izmantot rezerves darba vietas. SAMS darbības

atjaunošanas pasākumi atkarībā no to sarežģītības ir plānoti tā, lai nepārsniegtu divas stundas, vairākumā gadījumu nodrošinot darbības atjaunošanu 30 minūšu laikā. Maksimāli pieļaujamais SAMS darbības pārtraukuma laiks ir līdz kalendārās dienas beigām plkst. 24.00.

7.13. Darbības nepārtrauktības plānos būtu jāparedz dažādi ticami scenāriji, t.sk. lielas dabas katastrofas, enerģijas padeves pārtraukums un terora akti, kas skar plašu teritoriju. Sistēmām jānodrošina rezerves darba vieta un līdz minimumam jāmazina tās atkarība no tiem pašiem kritiskiem infrastruktūras komponentiem, kurus izmanto primārā darba vieta, lai nodrošinātu noteikto atjaunošanas mērķu sasniegšanu paredzēto scenāriju gadījumā.

"Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas kārtība" nosaka darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas procesa organizācijas un īstenošanas kārtību, kā arī darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas plānus. Plānos iekļauti pasākumi kritisko procesu (t.sk. SAMS darbības nodrošināšanai) izpildes nepārtrauktības un kritisko resursu nepārtrauktas pieejamības nodrošināšanai un atjaunošanai, maksimāli pieļaujamie pārtraukuma laiki, atjaunošanas laiki, kā arī rezerves darba vietu saraksts, kurā iekļauta informācija par minimālo rezerves darba vietu skaitu, to atrašanās vietām un aprīkojumu. SAMS darbības nepārtrauktas pārvaldīšanas plānā iekļauta rīcība Latvijas Bankas informācijas sistēmu, personāla, darba vides (ēkas, elektroapgāde un apsardze) nepieejamības vai neatbilstošas darbības gadījumā. Ja SAMS darbības pārtraukums pāriet krīzē, tā tiek pārvaldīta saskaņā ar Latvijas Bankas padomes apstiprināto iekšējo normatīvo aktu, kurā noteikta krīzes pārvaldīšanas kārtība, krīzes pārvaldīšanas komitejas sastāvs un pienākumi. Krīzes pārvaldīšanas komiteja šajā gadījumā lemj par pasākumiem, lai nodrošinātu kritisko funkciju izpildi. SAMS darbības nepārtrauktības plāns un krīzes pārvaldīšanas kārtība kopumā nodrošina SAMS darbības nepārtrauktību un seku novēršanu jebkuru iekšēju un ārēju draudu vai scenāriju gadījumā, kad tiek ietekmēts kāds no Latvijas Bankas kritiskajiem resursiem SAMS darbības nodrošināšanai.

SAMS darbības nepārtrauktības nodrošināšanai paredzēts organizēt rezerves darba vietas vairākās ēkās, t.sk. ārpus pilsētas, gadījumam, kad pilsētā esošās ēkas nav pieejamas, bet turpina darboties informācijas sistēmas. Rezerves darba vietas nodrošinātas ar visu nepieciešamo tehnisko aprīkojumu un infrastruktūru, lai nodrošinātu SAMS darbību un tās pārraudzību no šīm darba vietām. Darbinieku nepieejamības gadījumā Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvaldes vadītājs organizē darbinieku aizstāšanu, ja netiek nodrošināts minimālais SAMS darbinieku skaits kritiskā procesa izpildei. SAMS drošas un efektīvas darbības nodrošināšanai Latvijas Bankā ir atbilstošs darbinieku skaits, lai nepieciešamības gadījumā attiecīgie speciālisti varētu viens otru aizvietot, nodrošinot SAMS darbības nepārtrauktību.

SAMS darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas plāns paredz konkrētus pasākumus un nosaka atbildīgās personas, tādējādi pēc iespējas vienkāršojot plāna izpildi un novēršot dažādu izpratni par nepieciešamo darbību veikšanu. SAMS darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas plāns tiek regulāri testēts, t.sk. organizējot SAMS darbību no rezerves darba vietām, saskaņā ar kārtējā gada "Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas mācību un testu plānu", kuru apstiprina Latvijas Bankas valde.

Telekomunikācijas pārtraukuma gadījumā nodrošināta iespēja informācijas plūsmu pārraidīt, izmantojot citu operatoru. SAMS darbības nepārtrauktības procedūras

nodrošina dalībniekiem iespēju iesniegt maksājuma rīkojumus un saņemt informāciju no Latvijas Bankas, izmantojot alternatīvus saziņas līdzekļus, t.sk. papīra dokumenta veidā.

7.14. Sistēmas operatoriem būtu jāizveido krīzes vadības komandas un jāizstrādā labi strukturētas formālas procedūras krīzes vadībai un iekšējās un ārējās krīzes komunikācijai.

Ja incidents, kas izraisījis SAMS darbības pārtraukumu, pāriet krīzē, tā tiek pārvaldīta saskaņā ar Latvijas Bankas padomes apstiprināto attiecīgo tiesību aktu, kurā noteikta krīzes pārvaldīšanas kārtība, krīzes pārvaldīšanas komitejas sastāvs un pienākumi, t.sk. komunikācijas procesa organizēšanas pienākumi.

Krīzes komunikācija ir viena no SAMS darbības nepārtrauktības procedūras sastāvdaļām. Latvijas Bankas preses sekretārs nepieciešamības gadījumā kopā ar atbildīgo struktūrvienību, Starptautisko attiecību un komunikācijas pārvaldes Sabiedrisko attiecību daļu, Juridisko pārvaldi un Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības vadītāju organizē darbinieku, klientu, valsts un pašvaldību iestāžu, ārvalstu iestāžu un organizāciju, sabiedrības un plašsaziņas līdzekļu informēšanu par kritisko incidentu un tā sekām.

Krīzes komunikācija Latvijas Bankas ietvaros notiek saskaņā ar Latvijas Bankas valdes 2011. gada 17. novembra kārtības Nr. 1087/4 "Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas kārtība" 11. pielikumu, kas nosaka SAMS darbības pārtraukumu novēršanas un darbības atjaunošanas pasākumus. SAMS krīzes komunikācija pārsvarā tiek paredzēta Latvijas Bankas ietvaros, jo SAMS operatori un pārraugi ir Latvijas Bankas struktūrvienības. Komunikācija ar SAMS dalībniekiem notiek saskaņā ar "Sistēmas noteikumiem dalībai SAMS", izmantojot jebkādu saziņas līdzekļus. Darbības nepārtrauktības procedūras sadarbībai ar SAMS dalībniekiem paredz saziņai izmantot e-pastu vai tālruni.

7.15. Darbības nepārtrauktības plānu efektivitāte jānodrošina, veicot regulāru šā plāna katra aspekta testu. Sistēmas operatoriem būtu jāapsver iespēja veikt visas dienas reālo darbību rezerves darba vietā, un tā arī būtu regulāri jātestē dalībnieku ārkārtas darbībai paredzētajās ēkās. Sistēmām būtu jāpiedalās nozares plaša mēroga testos, ko organizē un koordinē kopīgi apstiprināta finanšu uzraudzības iestāde. Sistēmas operatora darbības nepārtrauktības plāni būtu regulāri jāatjaunina, jāpārskata un jāauditē, lai nodrošinātu to atbilstību un efektivitāti. Operatoriem būtu jāapsver iespēja daļēji izpaust darbības nepārtrauktības plānus ārējām ieinteresētajām pusēm, piemēram, citām sistēmiski nozīmīgām maksājumu sistēmām, pārraugiem un kredītiestāžu uzraugiem.

Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības procesa aktualitātes nodrošināšanai un darbinieku prasmju un iemaņu uzturēšanai regulāri tiek organizētas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas mācības un testi saskaņā ar Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas mācību un testu plānu kārtējam gadam, kuru apstiprina Latvijas Bankas valde. Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības vadītājs kontrolē plāna izpildi.

SAMS funkcionalitātes, infrastruktūras un procesu pārmaiņu gadījumā tiek novērtēti SAMS darbības riski un nepieciešamības gadījumā tiek lemts par darbības nepārtrauktības testu veikšanu un to biežumu. Katru gadu, gatavojot testu plānu nākamajam gadam, tiek ņemtas vērā iepriekšējā gadā veiktās pārmaiņas kritiskajos

procesos, ārējo apstākļu pārmaiņas, secinājumi pēc notikušajiem incidentiem un veiktajiem testiem.

SAMS darbības nepārtrauktības pasākumus izstrādā Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības vadītājs sadarbībā ar SAMS operatoru, informācijas sistēmu speciālistiem un citiem Latvijas Bankas darbiniekiem, kuru kompetencē ir izstrādāt un lemt par SAMS darbības nepārtrauktības pasākumiem.

Informācija par Latvijas Bankas detalizētu rīcību un plāna detaļas nav sniedzamas trešām pusēm. Vispārēja Latvijas Bankas rīcība ārkārtas gadījumos regulēta "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS", nosakot Latvijas Bankas rīcību šādos gadījumos, dalībnieku pienākumus, ārkārtas apstrādes kārtību un rīcību ar dalībnieku saistītu darbības pārtraukumu gadījumos.

2011. gadā, organizējot darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas teorētisko testu ar Latvijas Bankas uzturēto maksājumu un norēķinu sistēmu dalībniekiem, Latvijas Banka iepazīstināja dalībnieku pārstāvjus ar Latvijas Bankas darbības nepārtrauktības pārvaldīšanas sistēmas vispārējiem principiem un struktūru, kā arī risinājumiem Latvijas Bankas uzturēto maksājumu un norēķinu sistēmu nepārtrauktas darbības nodrošināšanai.

Secinājums. SAMS nodrošina augstu drošību un operacionālo uzticamību sistēmas normālas darbības apstākļos un ārkārtas situācijās. SAMS darbības nepārtrauktības nodrošināšanai izstrādātas procedūras, kas nodrošina SAMS darbības atjaunošanu vairākumā gadījumu 30 minūšu laikā. Šīs procedūras regulāri tiek testētas, pārskatītas un nepieciešamības gadījumā atjaunotas. Tādējādi SAMS **pilnībā atbilst VII pamatprincipam.**

VIII pamatprincips. Sistēmai vajadzētu piedāvāt tādas maksājumu veikšanas veidus, kuri ir praktiski to lietotājiem un efektīvi tautsaimniecībai.

8.1. Sistēma atbilst lietotāju vajadzībām gan sistēmas dalībniekiem, gan to maksājumu pakalpojumu klientiem (piemēram, tehnoloģijas, darbības stundas, procedūras, tehniskā darbība, darbības nepārtrauktība), un izveidotas procedūras, lai pārskatītu un atjaunotu servisa līmeni.

SAMS ir centrālās bankas sistēma, kuras darbība nav vērsta uz peļņas gūšanu. SAMS darbojas kā visas latu maksājumu sistēmas centrs, nodrošinot liela apjoma starpbanku maksājumu savstarpējos norēķinus un Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinus, kā arī veic citu maksājumu sistēmu galanorēķinus. SAMS ir Latvijas Bankas reālā laika bruto norēķinu sistēma, kas nodrošina starpbanku norēķinu veikšanu latos reālajā laikā. Reālā laika norēķinu princips būtiski mazina likviditātes riska un kredītriska ietekmi sistēmā, piedāvājot tās dalībniekiem tūlītēju norēķinu un nepārtrauktu likviditātes pārvaldīšanas iespēju. SAMS izstrāde notika un tālākās ar attīstību saistītās pārmaiņas tika veiktas ciešā sadarbībā ar kredītiestādēm, ņemot vērā to ieteikumus un vēlmes par pakalpojumu klāstu un darbības principiem, kā arī Latvijas Bankas nepieciešamību nodrošināt monetārās politikas operāciju norēķinus.

8.2. Visu veidu lietotāju vajadzības tiek ņemtas vērā sistēmas dizainā un tās attīstībā (piemēram, sadarbības, konsultāciju vai plānu koordinācijas veidā).

SAMS uzlabojumu un attīstības procesā Latvijas Bankai sadarbojoties ar LKA, tiek izvērtētas visu dalībnieku vēlmes un ieteikumi. Pēc pārmaiņu ieviešanas visiem SAMS

dalībniekiem tiek nodrošināti vienoti nosacījumi dalībai sistēmā un sistēmas dalībnieki netiek dalīti kategorijās.

8.3. Resursi ir sadalīti efektīvi.

Resursu sadalījums SAMS izveidei un uzturēšanai vērtējams kā efektīvs, ņemot vērā sistēmas nozīmību un funkcionalitāti. SAMS tehniskā, tehnoloģiskā un personāla bāze ir labi nodrošināta, lai iespējami īsākā laikā novērstu ar SAMS darbību saistītas problēmas un SAMS dalībniekiem nodrošinātu atbilstošu pakalpojumu līmeni. SAMS kapacitāte ir izveidota ar rezervi, tā nepārtraukti tiek monitorēta, un nepieciešamības gadījumā to var palielināt.

Lai sniegtu SAMS dalībniekiem efektīvu likviditātes vadīšanas iespēju, SAMS funkcionalitāte nodrošina SAMS dalībniekiem norēķinu kontu atlikumu monitoringu reālajā laikā, un likviditātes risks SAMS dalībniekiem tiek mazināts ar iespēju saņemt automatisko dienas kredītu no Latvijas Bankas norēķinu līdzekļu papildināšanai, ja abas puses noslēgušas līgumu par šā pakalpojuma saņemšanu.

SAMS tarifu politika balstīta uz izmaksu daļēju atgūšanu no SAMS uzturēšanas, nodrošinot samērīgas izmaksas tās dalībniekiem. SAMS subsidēšana no citām sistēmām vai kādas citas sistēmas subsidēšana no SAMS darbības nepastāv. Latvijas Bankas izmaksas SAMS uzturēšanai ir ieguldījums sabiedriskajā labumā, jo SAMS darbojas kā visas latu maksājumu sistēmas centrs, nodrošinot liela apjoma starpbanku maksājumu savstarpējos norēķinus un Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinus, kā arī veic citu maksājumu sistēmu galanorēķinus. Turklāt SAMS ir vienīgā šāda veida sistēma Latvijā, ņemot vērā sistēmas funkcionalitāti un lomu valsts finanšu sistēmā.

SAMS ir balstīta uz SWIFT ziņojumu standartiem, kas ir SAMS dalībnieku un starptautiskajā vidē biežāk lietotais komunikācijas standarts.

8.4. Cenu politika (izmaksu atgūšanas metode, uz tirgu balstīta cenu noteikšana, subsidēšana) tiek skaidri atspoguļota dalībniekiem.

Komisijas maksas tiek noteiktas ar mērķi atgūt daļu no Latvijas Bankas izmaksām, kas saistītas ar SAMS uzturēšanu un darbību, nodrošinot samērīgas izmaksas SAMS dalībniekiem. Pirms SAMS izstrādes ar dalībniekiem notika diskusijas un vienošanās par šiem jautājumiem.

Secinājums. SAMS ir efektīva un droša reālā laika bruto norēķinu sistēma, kas nodrošina liela apjoma starpbanku maksājumu savstarpējos norēķinus un Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju norēķinus, kā arī veic citu maksājumu sistēmu galanorēķinus. Latvijas Banka SAMS dalībniekiem nodrošina samērīgas izmaksas, kas ir līdzīgas izmaksām citu valstu sistēmās ar līdzīgu funkcionalitāti un lomu valsts finanšu sistēmā. Tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** VIII pamatprincipam.

IX pamatprincips. Sistēmas dalības kritērijiem vajadzētu būt objektīviem un publiskotiem, lai veicinātu godīgu un brīvu pieejamību šai sistēmai.

9.1. Pievienošanās un dalības izbeigšanas kritērijiem jābūt skaidri un nepārprotami aprakstītiem un publiski pieejamiem.

Pievienšanās un dalības izbeigšanas kritēriji, kā arī tehniskās un juridiskās prasības dalībai SAMS ir skaidri noteikti "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS", kas ir publiski pieejami.

9.2. Pievienšanās un dalības izbeigšanas procedūras ir skaidri aprakstītas noteikumos un tiek atklātas dalībniekiem un potenciālajiem dalībniekiem.

Vispārējā pieteikšanās procedūra un pušu pienākumi, pievienojoties sistēmai un izbeidzot dalību tajā, aprakstīti "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS".

9.3 Pievienšanās un dalības izbeigšanas kritēriji ir objektīvi un balstīti uz attiecīgiem riska un efektivitātes apsvērumiem, un neierobežo konkurenci starp dalībniekiem.

Pievienšanās un dalības izbeigšanas kārtība ir vienāda visiem sistēmas potenciālajiem un esošajiem dalībniekiem.

9.4. Kritēriju izpilde tiek regulāri monitorēta.

SAMS piekļuves kritēriji nav saistīti ar riska kritērijiem, tāpēc tie neprasa Latvijas Bankas pastāvīgu to izpildes kontroli. SAMS dalībniekam saskaņā ar "Sistēmas noteikumiem dalībai SAMS" ir pienākums nekavējoties informēt Latvijas Banku, ja tas vairs neizpilda piekļuves kritērijus. Ja kādam SAMS dalībniekam tiek ierobežota darbība vai piemēroti citi aizliegumi, kas var ietekmēt tā dalību SAMS, FKTK informē Latvijas Banku par šiem gadījumiem. Latvijas Bankai, konstatējot SAMS dalībnieka dalības kritēriju neizpildi vai saņemot no FKTK informāciju, kas var kalpot par pamatu atzinumam, ka SAMS dalībnieks vairs neizpilda dalības kritērijus, dalībnieka dalība SAMS tiek pārtraukta.

Secinājums. SAMS dalības kritēriji ir objektīvi un saprotami un nodrošina tās potenciāliem dalībniekiem godīgu un brīvu pieeju, tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** IX pamatprincipam.

X pamatprincips. Sistēmas pārvaldes kārtībai vajadzētu būt efektīvai, atbildīgai un atklātai.

10.1. Pārvaldības kārtība ir skaidri noteikta.

SAMS īpašnieks un operators ir Latvijas Banka. Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvalde nodrošina SAMS operacionālo darbību un veic SAMS pārraudzību. Latvijas Bankas Informācijas sistēmu pārvalde sadarbojas ar Maksājumu sistēmu pārvaldi, tehniski uzturot sistēmu, komunikāciju tīklu un serverus.

Lēmumu pieņemšanas procedūras un operacionālās un kontroles funkcijas ir skaidri reglamentētas Latvijas Bankas iekšējās procedūrās, Latvijas Bankas noteikumos, likumā "Par Latvijas Banku" un citos tiesību aktos.

Latvijas Bankas padome apstiprina SAMS normatīvos noteikumus vai to grozījumus, un tie ir brīvi pieejami Latvijas Bankas interneta vietnē.

Strīdu un kļūdu gadījumos strīdi tiek risināti, ievērojot pušu tiesības un pienākumus, kas paredzēti "Sistēmas noteikumos dalībai SAMS" un Latvijas Republikas tiesību aktos.

10.2. Pārvaldības kārtība ir caurredzama.

Latvijas Banka ir Latvijas Republikas centrālā banka, un tās darbību regulē likums "Par Latvijas Banku". Visa informācija par Latvijas Bankas darbību un struktūru pieejama Latvijas Bankas interneta vietnē. Operāciju funkcija ir skaidri nošķirta no pārraudzības funkcijas: Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvaldes Maksājumu sistēmu operāciju daļa atbild par SAMS operacionālās darbības nodrošināšanu, bet Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvaldes Maksājumu sistēmu politikas daļa – par SAMS pārraudzību. Informācija par sistēmu un tās darbības rezultātiem pieejama Latvijas Bankas interneta vietnē un tiek regulāri atjaunināta reizi mēnesī. Saistītā informācija tiek publicēta arī gadskārtējos izdevumos.

10.3. Sistēmas operatora vadība ir pilnībā atbildīga par darbību attiecībā pret sistēmas īpašnieku un plašāku finanšu sabiedrību, un atbildība ir skaidri noteikta.

Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvalde, kura nodrošina un pārrauga SAMS darbību, ir pakļauta Latvijas Bankas valdei. Savukārt Latvijas Bankas Iekšējā audita pārvalde, kura novērtē iekšējās kontroles prasību ievērošanu, ir pakļauta Latvijas Bankas padomei, tādējādi nodrošinot auditoru neatkarību no Latvijas Bankas valdes. Pārraudzības neatkarības līmenis ir līdzīgs kā ECB veidotajā struktūrā.

Sistēmas operators regulāri sniedz Latvijas Bankas valdei un padomei pārskatus par sistēmas darbības rezultātiem un attīstības plāniem. Ar SAMS darbību un jauninājumiem saistītus jautājumus Latvijas Bankas Maksājumu sistēmu pārvalde apspriež Latvijas Bankas valdē, un Latvijas Bankas padome pieņem lēmumus. Par Latvijas Bankas darbību, t.sk. stratēģisko mērķu izpildi, Latvijas Bankas valde reizi gadā sniedz ziņojumu Latvijas Bankas padomei, kura sniedz vērtējumu par Latvijas Bankas valdes darbu un Latvijas Bankas darbību kopumā, t.sk. stratēģisko mērķu sasniegšanu.

10.4. Galvenie lēmumi tiek pieņemti pēc konsultācijām ar visām iesaistītajām pusēm.

Jebkuras nozīmīgas pārmaiņas SAMS darbībā un grozījumi ar to saistītajos normatīvajos aktos tiek saskaņoti ar LKA un sistēmas dalībniekiem, kuri nav LKA biedri, FKTK un pārraugiem.

Pirms SAMS pārmaiņu ieviešanas no sistēmas dalībniekiem un FKTK tiek saņemts oficiāls viedoklis par gaidāmajām pārmaiņām, izmantojot oficiālu saraksti vadības līmenī.

10.5. Īpašnieki atklāj mērķus un galvenos lēmumus operatoriem, lietotājiem, pārraugiem un jebkuriem citiem iesaistītajiem dalībniekiem.

Ar SAMS saistītais Latvijas Bankas stratēģiskais mērķis ir nodrošināt kvalitatīvu Latvijas Bankas starpbanku maksājumu sistēmu darbību un augstu sistēmu pieejamību.

Lēmumi par SAMS darbību, kas skar dalībnieku intereses, vienmēr tiek apspriesti ar LKA, sistēmas dalībniekiem, kuri nav LKA biedri, un FKTK, pirms tam šos lēmumus saskaņojot Latvijas Bankā, kas ietver gan pārraugu, gan citu saistīto darbinieku viedokli. Diskusijas ar LKA, pārējiem sistēmas dalībniekiem un FKTK, kā arī šo institūciju viedokļu apzināšana notiek pirms pārmaiņu ieviešanas SAMS darbībā.

10.6. Pārvaldība ir efektīva, jo vadība ir ieinteresēta sasniegt zināmus mērķus sistēmai, tās dalībniekiem un sabiedrībai vispār, un tai ir arī attiecīgas iespējas un zināšanas.

Latvijas Bankas personāla vadība katru gadu nodrošina dažādu līmeņu darbinieku novērtēšanu, nosakot viņu kompetences un spējas sasniegt izvirzītos mērķus.

Vadības pasākumus regulāri auditē Latvijas Bankas Iekšējā audita pārvalde. Iekšējā audita pārvalde ir no Latvijas Bankas vadības neatkarīga struktūra, kas sniedz ziņojumus Latvijas Bankas prezidentam un Latvijas Bankas revīzijas komitejai. Turklāt katru gadu ārējais auditors (starptautiski atzīta auditoru kompānija) un Latvijas Republikas Valsts kontrole veic Latvijas Bankas auditu. To audits vērsts uz Latvijas Bankas finansiālo darbību, tomēr ārējiem auditoriem un Latvijas Republikas Valsts kontrolei ir tiesības pēc saviem uzskatiem veikt visu Latvijas Bankas darbību auditu.

Secinājums. Latvijas Banka nodrošina atklātu, saprotamu un efektīvu SAMS vadību, tādējādi SAMS **pilnībā atbilst** X pamatprincipam.

Pārraugi uzskata, ka SAMS **pilnībā atbilst** visiem sistēmai atbilstīgajiem pamatprincipiem, t.i., I, II, III, IV, VI, VII, VIII, IX un X pamatprincipam.

2. PIELIKUMS. UZ RISKU BALSTĪTAIS LATVIJAS MAKSĀJUMU SISTĒMU PĀRRAUDZĪBAS NOVĒRTĒJUMS

Lai noteiktu prioritātes maksājumu sistēmu pārraudzības veikšanā turpmākajos periodos, ECB 2009. gadā izstrādāja uz risku balstītā maksājumu sistēmu novērtējuma metodoloģiju. Saskaņā ar to maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējumu paredzēts veikt trijos posmos. Pirmajā posmā maksājumu sistēmas tiek savstarpēji salīdzinātas, nosakot to svarīgumu un pārraudzības statusu. Maksājumu sistēmu savstarpējās salīdzināšanas rezultātā iegūtais vērtējums tiek izmantots, lai noteiktu maksājumu sistēmu turpmāko pārraudzības veikšanas prioritāti. Otrajā posmā nozīmīgākās maksājumu sistēmas tiek vērtētas atbilstoši riska kategorijām, analizējot riska ietekmi, iespējamību un tā mazināšanai veiktos pasākumus, lai noteiktu konkrētās sistēmas sastāvdaļas pārraudzības veikšanas prioritāti. Trešo posmu veiks ECB, salīdzinot vairāku valstu maksājumu sistēmu otrā posma novērtējumus, lai iegūtu konsolidētu pārskatu par risku kategorijām, kas kopīgas lielākajai daļai ES darbojošos maksājumu sistēmu.

Pirmo reizi Latvijas Banka veica Latvijas maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējuma pirmo posmu saskaņā ar ECB metodoloģiju 2009. gadā, izmantojot 2008. gada datus. 2012. gadā Latvijas Banka veica Latvijas maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējuma pirmo posmu saskaņā ar atjaunoto ECB metodoloģiju, izmantojot 2011. gada datus. Ņemot vērā, ka Latvijas maksājumu sistēmas un tās dalībnieku maksājumu un aktīvu apjoms ir mazāks nekā ES maksājumu sistēmām un tirgus dalībniekiem, atsevišķos gadījumos Latvijas Banka ECB metodoloģiju piemēroja atšķirīgi no metodoloģijā noteiktā. Tika vērtētas visas Latvijas maksājumu sistēmas – Latvijas Bankas uzturētās maksājumu sistēmas (SAMS, EKS un TARGET2-Latvija), FDL sistēma, AMS un PNS.

Maksājumu sistēmu pārraudzības novērtējuma pirmajā posmā, lai savstarpēji salīdzinātu maksājumu sistēmas, nosakot to svarīgumu un pārraudzības statusu, tika izmantotas divu līmeņu matricas – augsta līmeņa matrica "Latvijas maksājumu sistēmu salīdzinājums" un vairākas apakšlīmeņa matricas. Augsta līmeņa matrica katrai maksājumu sistēmai satur vērtējumu attiecībā uz šādām trim jomām.

1. Maksājumu sistēmas svarīgums	Vērtējums raksturo attiecīgās maksājumu sistēmas ietekmi uz finanšu stabilitāti un nacionālās valūtas stabilitātes veicināšanu. Vērtējums tiek izteikts punktos (no 0 līdz 10), izmantojot septiņās apakšlīmeņa matricās iegūto punktu vērtējumus attiecībā uz šādām maksājumu sistēmas sastāvdaļām: – veikto maksājumu apjoms; – nozīmīgo dalībnieku īpatsvars; – sistēmas aizstājamība; – maksājumu sistēmu savstarpējā ietekme; – izmantošana monetārās politikas operācijām; – ietekme uz tautsaimniecību; – sistēmas ievērojamība.
2. Pārraudzības statuss	Vērtējums nosaka attiecīgās maksājumu sistēmas pārraudzības pašreizējo līmeni. Vērtējums tiek izteikts no "ļoti zems" līdz "ļoti augsts", izmantojot četrās apakšlīmeņa matricās iegūtos vērtējumus attiecībā uz šādām pārraudzības aktivitātēm: – pēdējais maksājumu sistēmas novērtējuma laiks; – ieteikumu izpilde; – pārraudzības veids; – regulārās pārraudzības aktivitātes.

3. Pārraudzības veikšanas prioritāte	Vērtējums nosaka turpmāko prioritāti attiecīgās maksājumu sistēmas pārraudzības veikšanai. Vērtējums tiek izteikts punktos, ko aprēķina, atbilstoši noteiktai tabulai apvienojot iegūtos maksājumu sistēmas svarīguma un pārraudzības statusa vērtējumus.
--------------------------------------	---

1. Maksājumu sistēmas svarīgums

1.1. Veikto maksājumu apjoms

Maksājumu sistēmas tiek vērtētas pēc 2011. gadā vidēji dienā veikto maksājumu kopapjoma (0 – vismazākais, 10 – vislielākais). Ievērojot, ka Latvijas maksājumu sistēmās veikto maksājumu kopapjoms ir mazāks, ECB metodoloģijas izmantotā skala tika proporcionāli samazināta.

Punkti	Maksājumu apjoms saskaņā ar ECB metodoloģiju (mljrd. eiro)	Koriģētais maksājumu apjoms (mlj. latu)
10	>350	>350
9	300–350	300–350
8	250–300	250–300
7	200–250	200–250
6	150–200	150–200
5	100–150	100–150
4	50–100	50–100
3	10–50	10–50
2	5–10	5–10
1	0–5	0–5

1. apakšlīmeņa matrica "Veikto maksājumu apjoms"

	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
2011. gadā vidēji dienā veikto maksājumu apjoms (mlj. latu)	544.76	55.40 ⁴	i.p.i.	i.p.i.	2.55	622.84
Punkti	10	4	2	1	1	10

1.2. Nozīmīgo dalībnieku īpatsvars

2011. gadā ECB atjaunoja maksājumu sistēmu nozīmīgo dalībnieku noteikšanas metodoloģiju, nosakot, ka nozīmīgie maksājumu sistēmu dalībnieki tiek noteikti, veicot finanšu institūciju savstarpējās ietekmes pētījumu. Par nozīmīgajiem dalībniekiem tiek

⁴ EKS maksājumi latos 2011. gadā vidēji dienā sasniedza 47.61 milj. latu, savukārt EKS maksājumi eiro – 7.79 milj. latu. Kopējais vidējais maksājumu apjoms EKS sistēmā 2011. gadā bija 55.40 milj. latu dienā.

uzskatīti saskaņā ar šo pētījumu pirmie 20 dalībnieki ar lielāko to infrastruktūru skaitu, kurās tie piedalās.

Maksājumu sistēmas tiek vērtētas pēc tā, cik nozīmīgo dalībnieku piedalās sistēmā (10 punkti tiek piešķirti, ja sistēmā piedalās $\geq 90\%$ no nozīmīgajiem dalībniekiem, 9 punkti, ja piedalās 80–89%, 8 – 70–79%, 7 – 60–69%, 6 – 50–59%; 5 – 40–49%; 4 – 30–39%; 3 – 20–29%; 2 – 10–19%; 1 – 1–9%; 0 – 0%).

ECB nozīmīgo dalībnieku sarakstā ietilpst tikai divi Latvijas maksājumu sistēmas dalībnieki, tāpēc Latvijas Banka izmantoja arī citus kritērijus, lai novērtētu kredītiestādes nozīmību Latvijas maksājumu sistēmā:

- kredītiestādes vidēji dienā SAMS veikto maksājumu apjoma īpatsvars kopējā SAMS maksājumu apjomā ir lielāks vai vienāds ar 2% (šādu 2% kritēriju izmanto ECB, TARGET nosakot kritiskā dalībnieka statusu);
- kredītiestādes vidēji dienā EKS latos veikto maksājumu skaita īpatsvars EKS latos veikto maksājumu kopskaitā ir lielāks vai vienāds ar 2%;
- kredītiestādes gadā veikto klientu maksājumu skaita īpatsvars visu Latvijas maksājumu sistēmas dalībnieku (kredītiestādes, Latvijas Banka, Latvijas Pasts) klientu maksājumu kopskaitā ir lielāks vai vienāds ar 2%;
- kredītiestādes atvērto klientu maksājumu kontu skaita īpatsvars visu Latvijas maksājumu sistēmas dalībnieku klientu maksājumu kontu kopskaitā ir lielāks vai vienāds ar 2%;
- kredītiestādes izlaisto maksājumu karšu skaita īpatsvars visu Latvijas maksājumu sistēmas dalībnieku izlaisto maksājumu karšu kopskaitā ir lielāks vai vienāds ar 2%.

Kredītiestāde tika uzskatīta par nozīmīgo dalībnieku Latvijas maksājumu sistēmā, ja tā vienlaikus atbilda visiem šiem kritērijiem. Saskaņā ar 2011. gada datiem nozīmīgi Latvijas maksājumu sistēmas dalībnieki bija piecas kredītiestādes.

Kopējais nozīmīgo dalībnieku īpatsvars sistēmās tika noteikts, novērtējot Latvijas maksājumu sistēmas nozīmīgo dalībnieku īpatsvaru un ECB savstarpējās ietekmes pētījumā noteikto dalībnieku īpatsvaru. Pamatojoties uz to, ka sistēmas nozīmīgo dalībnieku noteikšanas kritēriji tika izstrādāti Latvijas maksājumu sistēmām, bet ECB nozīmīgo dalībnieku saraksts veidots, ņemot vērā dalībnieku aktivitāti Eiropas infrastruktūrās, kopējā dalībnieku īpatsvara noteikšanai Latvijas maksājumu sistēmās nozīmīgo dalībnieku īpatsvars un ECB savstarpējās ietekmes pētījumā noteiktais dalībnieku īpatsvars tika iekļauti proporcijā 9 pret 1.

SAMS, EKS, FDL sistēma, AMS un TARGET2-Latvija piedalījās visi nozīmīgie dalībnieki. Ņemot vērā noteikto proporciju, šo dalībnieku īpatsvars sistēmās bija 90%. No ECB savstarpējās ietekmes pētījumā noteiktajiem nozīmīgajiem dalībniekiem tikai divi no 20 piedalījās SAMS, EKS, FDL sistēmā, TARGET2-Latvija un tikai viens no tiem – AMS. Tādējādi saskaņā ar savstarpējās ietekmes pētījumu šo dalībnieku īpatsvars veidoja 10%, bet, ņemot vērā proporciju, – tikai 1%. Kopējais nozīmīgo dalībnieku īpatsvars SAMS, EKS, FDL sistēmā, AMS un TARGET2-Latvija bija 91%.

2. apakšlīmeņa matrica "Nozīmīgo dalībnieku īpatsvars"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Nozīmīgo dalībnieku īpatsvars (%)	91	91	91	91	0	91
Punkti	10	10	10	10	0	10

1.3. Sistēmas aizstājamība

Maksājumu sistēmas tika vērtētas atkarībā no to aizstājamības situācijās, ja attiecīgā maksājumu sistēma pārstātu darboties, t.i., vai pastāv alternatīvas šādā maksājumu sistēmā veikto maksājumu izpildei ar citiem līdzekļiem vai citās sistēmās (0 – vairākas alternatīvas, 10 – nav alternatīvu).

Par iespējamām alternatīvām tika uzskatītas citas maksājumu sistēmas, korespondentattiecības, skaidrās naudas maksājumi, kā arī citi maksājumu instrumentu veidi. Katra Latvijas maksājumu sistēma tika vērtēta atkarībā no sistēmas tirgus daļas attiecīgajos maksājumu veidos (jo lielāka sistēmas tirgus daļa, jo mazāk alternatīvu šādu maksājumu sistēmu aizstāšanai) un pieejamām maksājumu veikšanas alternatīvām.

SAMS

Latvijas Bankas reālā laika liela apjoma starpbanku maksājumu sistēma SAMS nodrošina Latvijas Bankas monetāro operāciju norēķinus, starpbanku maksājumus, citu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu galanorēķinus un liela apjoma vai steidzamus klientu kredīta pārvedumus. Sistēmas īpatsvars starpbanku maksājumos 2011. gadā bija 96.8% apjoma ziņā (2008. gadā – 88.8%) no visiem Latvijā veiktajiem starpbanku kredīta pārvedumiem latos. SAMS īpatsvars klientu maksājumos nebija liels (0.1% skaita ziņā no visiem Latvijā starp bankām veiktajiem klientu kredītu pārvedumiem latos), tomēr SAMS tika izmantota steidzamiem vai liela apjoma klientu maksājumiem un bija vienīgā sistēma, kas piedāvāja reālā laika norēķinus latos veiktajiem maksājumiem. Sistēma bija neaizstājama Latvijas Bankas monetāro operāciju norēķinos un citu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu galanorēķinos. SAMS bija praktiski neaizstājama starpbanku naudas tirgus maksājumu veikšanā latos, un arī SAMS veiktajiem klientu maksājumiem nebija alternatīvas. Tāpēc SAMS aizstājamība tika novērtēta ar 10 punktiem.

EKS

Latvijas Bankas neliela apjoma klientu maksājumu sistēma EKS apstrādā klientu kredīta pārvedumus divās valūtās – latos un eiro. EKS galvenokārt tika izmantota maksājumiem latos. 2011. gadā EKS apstrādāja 74.7% (2008. gadā – 75.2%) no visiem Latvijā starp bankām veiktajiem klientu kredītu pārvedumiem latos. Pārējie bija maksājumi, kurus saskaņā ar vienošanos savstarpēji veica četras bankas. EKS nepieejamības gadījumā maksājumus latos ierobežotos apjomos būtu iespējams apstrādāt SAMS, tomēr SAMS caurlaides spēja neļautu veikt visu EKS vidēji dienā latos veikto 137.0 tūkst. maksājumu apstrādi. Tāpēc iespēja EKS maksājumus latos aizstāt SAMS bija neliela.

No visiem Latvijā veiktajiem klientu kredīta pārvedumiem eiro EKS 2011. gadā apstrādāja 6.2% skaita ziņā (2008. gadā – 5.6%). Eiro veikto maksājumu īpatsvars EKS bija neliels (14.3% apjoma un 1.3% skaita ziņā no visiem EKS veiktajiem maksājumiem). Maksājumus veikšanai eiro EKS bija labi aizstājama, jo tos bija iespējams veikt citās sistēmās.

Ņemot vērā, ka EKS apstrādāja lielu daļu no visiem Latvijā starp bankām veiktajiem klientu kredīta pārvedumiem latos un nebija iespējas visus šos maksājumus apstrādāt citā veidā, savukārt EKS maksājumu eiro īpatsvars bija neliels un maksājumus eiro pilnā apjomā varēja veikt, izmantojot citas alternatīvas, EKS aizstājamība tika novērtēta ar 7 punktiem.

FDL sistēma

Sistēma nodrošina neliela apjoma karšu maksājumu apstrādi un veic karšu darījumu neto pozīciju aprēķināšanu latos. Karšu maksājumi tiek veikti POS termināļos, bankomātos un internetā. FDL sistēmas tirgus daļa kopējos karšu darījumos Latvijā 2011. gadā bija i.p.i. Dažas bankas nodrošināja savu karšu maksājumu norēķinus ārpus FDL sistēmas, izmantojot līgumus ar starptautiskām karšu shēmām vai mātesuzņēmumu sistēmas. Alternatīva karšu maksājumiem POS termināļos par preču un pakalpojumu pirkumiem bija maksājumi skaidrā naudā, tomēr, ja FDL sistēma nestrādātu, klientiem nebūtu iespējas arī izņemt skaidro naudu bankomātos.

Lai novērtētu, cik maksājumu ar kartēm iespējams aizstāt ar skaidro naudu, tika novērtēts, kāds skaidrās naudas apjoms iedzīvotājiem bijis pieejams maksājumiem skaidrā naudā gada laikā. Ņemot vērā, ka skaidro naudu sabiedrība saņem no banku kontiem, izmantojot bankomātus vai kases, starpība starp bankomātos un kasēs izmaksāto un iemaksāto naudas apjomu raksturo iedzīvotājiem pieejamo skaidrās naudas apjomu. 2011. gadā no bankomātiem un kasēm tika izmaksāti 6 801.75 milj. latu, savukārt bankomātos un kasēs iemaksāti 4 315.09 milj. latu. Tādējādi var uzskatīt, ka 2011. gada laikā iedzīvotājiem bija pieejami 2 486. 66 milj. latu. Karšu maksājumu apjoms 2011. gadā bija 1 159.93 milj. latu, un tas liecina, ka karšu maksājumi bija labi aizstājami ar skaidrās naudas maksājumiem.

2011. gada beigās uz vienu Latvijas iedzīvotāju bija izdota vidēji 1.1 maksājumu karte⁵, kā arī iedzīvotāji arvien vairāk izmantoja priekšrocības un ērtības, ko sniedza maksājumu karšu lietošana, tāpēc noteiktai sabiedrības daļai problēmas norēķināties ar kartēm POS termināļos par pirkumiem un izņemt skaidro naudu no bankomātiem varētu sagādāt ievērojamas grūtības.

Karšu maksājumi par pirkumiem internetā 2011. gadā veidoja 9.1% (2008. – 4.0%) no visiem ar Latvijā izdotām kartēm veiktajiem karšu maksājumiem. Laba alternatīva karšu maksājumiem par pirkumiem internetā bija kredīta pārvedumi, izmantojot internetbanku. Ņemot vērā FDL sistēmas tirgus daļu, šī sistēma varētu būt novērtēta ar 6 punktiem, tomēr novērtējumu uz pusi samazināja iespēja aizstāt karšu maksājumus ar skaidro naudu. Ņemot vērā karšu maksājumu augošo popularitāti, t.sk. karšu maksājumu par pirkumiem internetā apjoma pieaugumu, FDL sistēmas aizstājamība tika novērtēta ar 4 punktiem.

⁵ Latvijas Bankas apkopotā Latvijas maksājumu statistika 2011. gadā
<http://www.bank.lv/statistika/datu-telpa/galvenie-raditaji/latvijas-maksajumu-statistika>.

AMS

AMS ir vienīgā sistēma, kas apstrādā starpbanku tiešā debeta maksājumus. Latvijā liela daļa tiešā debeta maksājumu tiek veikta vienas bankas ietvaros bez AMS līdzdalības (gan maksātājs, gan saņēmējs ir vienas un tās pašas bankas klienti), tomēr daļai Latvijas banku AMS nodrošināja tiešā debeta maksājumu apstrādi arī iekšbankas maksājumos. AMS tirgus daļa maksājumu skaita ziņā no visiem tiešā debeta maksājumiem 2011. gadā bija i.p.i. Starpbanku tiešā debeta maksājumos AMS nebija aizstājama, tomēr lielajiem uzņēmumiem bija konti vairākās bankās, un tie starpbanku tiešā debeta maksājumu vietā varēja veikt tiešā debeta maksājumus katrā no bankām. AMS aizstājamība tika novērtēta ar 6 punktiem.

PNS

Sistēma apstrādā lielu skaitu neliela apjoma klientu maksājumu, un tai ir unikāls visu valsti pārklājošs tīkls. PNS 2011. gadā apstrādāja tikai 4.0% (2008. gadā – 8.6%) no visiem klientu maksājumiem Latvijas maksājumu sistēmā. Kā alternatīvu maksājumiem PNS varēja izmantot maksājumus kredītiestādēs, skaidrās naudas vai karšu maksājumus, taču, ņemot vērā, ka PNS izmantoja iedzīvotāji, kuri parasti neizmanto banku pakalpojumus, kā arī banku pakalpojumu nepieejamību atsevišķos lauku rajonos, sistēmas aizstājamība tika novērtēta ar 1 punktu.

TARGET2-Latvija

Sistēma apstrādā liela apjoma starpbanku un klientu maksājumus eiro, kā arī veic EKS galanorēķinus eiro. TARGET2-Latvija īpatsvars starpbanku maksājumos 2011. gadā bija 39.5% (2008. gadā – 10.9%) apjoma ziņā no visiem Latvijā veiktajiem starpbanku kredīta pārvedumiem eiro. Starpbanku maksājumu īpatsvars TARGET2-Latvija bija 91.6%, klientu – 8.4%.

TARGET2-Latvija bija neaizstājama EKS maksājumu eiro galanorēķinu nodrošināšanā. Tomēr sistēma bija labi aizstājama starpbanku maksājumos, izmantojot korespondentattiecību tīklu norēķiniem eiro. TARGET2-Latvija aizstājamība tika novērtēta ar 4 punktiem.

3. apakšlīmeņa matrica "Sistēmas aizstājamība"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Punkti	10	7	4	6	1	4

1.4. Maksājumu sistēmu savstarpējā ietekme

Saskaņā ar metodoloģiju maksājumu sistēmas tiek vērtētas atkarībā no to ietekmes uz citu sistēmu spēju norēķināties, novērtējot, cik daudzām sistēmām attiecīgā maksājumu sistēma nodrošina galanorēķinus, šo norēķinu apjomu un citu ietekmējamo sistēmu nozīmīgumu.

Tā kā SAMS veido latu maksājumu infrastruktūras pamatu un 2011. gadā nodrošināja četrus sistēmas – EKS, FDL sistēmas, DENOS un AMS – galanorēķinus, tā tika novērtēta ar 10 punktiem.

Ņemot vērā, ka TARGET2-Latvija nodrošināja norēķinus EKS un 2011. gadā apstrādāja tikpat daudz maksājumu kā SAMS, TARGET2-Latvija tika novērtēta ar 3 punktiem. Pārējās maksājumu sistēmas 2011. gadā nenodrošināja norēķinus citām sistēmām.

4. apakšlīmeņa matrica "Maksājumu sistēmu savstarpējā ietekme"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Punkti	10	0	0	0	0	3

1.5. Izmantošana monetārās politikas operācijām

Maksājumu sistēmas tiek vērtētas atkarībā no to izmantošanas monetārās politikas operācijām (0 – sistēma netiek izmantota monetārās politikas operācijām, 10 – šī ir vienīgā sistēma, kas tiek izmantota monetārās politikas operācijām).

2011. gadā tikai SAMS tika izmantota Latvijas Bankas monetārās politikas operāciju naudas norēķiniem.

5. apakšlīmeņa matrica "Izmantošana monetārās politikas operācijām"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Punkti	10	0	0	0	0	0

1.6. Ietekme uz tautsaimniecību

Maksājumu sistēmas tiek vērtētas atkarībā no tā, cik lielā mērā tās atbalsta un ietekmē plaša spektra tautsaimniecības aktivitātes, piemēram, preču un pakalpojumu sektoru, privātpersonas un uzņēmumus (0 – neliela ietekme, 10 – ļoti plaša ietekme).

Latvijas Banka kā kritēriju izmantoja sistēmās apstrādāto klientu maksājumu skaita īpatsvaru visos Latvijā veiktajos klientu maksājumos. Šādus maksājumus izmanto fiziskās un juridiskās personas saimniecisko darījumu veikšanā un norēķinos par precēm un pakalpojumiem.

6. apakšlīmeņa matrica "Ietekme uz tautsaimniecību"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Īpatsvars klientu maksājumu skaitā 2011. gadā (%)	<0.1	15.2	i.p.i.	i.p.i.	4.3	3.3
Punkti	0	2	4	0	0	0

1.7. Sistēmas ievērojamība

Maksājumu sistēmas tiek vērtētas atkarībā to tā, cik lielā mērā sabiedrība varētu pamanīt sistēmas nepieejamību kļūmju un incidentu situācijās, kas ietekmētu sistēmas reputāciju un tieši ietekmētu sabiedrību. Sistēmas ievērojamība tiek vērtēta šādi:

- 10 – sistēmas nepieejamība vai problēmas pamanāmas gandrīz ikvienam;
- 7 – sistēmas nepieejamība vai problēmas pamanāmas ievērojamai sabiedrības daļai;
- 4 – sistēmas nepieejamība vai problēmas pamanāmas ierobežotai sabiedrības daļai;
- 2 – sistēmas nepieejamība vai problēmas pamanāmas nenozīmīgai sabiedrības daļai;
- 0 – sistēmas nepieejamība nav pamanāma sabiedrībai.

Sistēmu ievērojamība tika vērtēta pēc tajās apstrādāto klientu maksājumu skaita, jo attiecīgās sistēmas nepieejamības gadījumā klienti nevarētu veikt maksājumu, norēķināties par precēm un pakalpojumiem, kas lielākoties šādās situācijās ir pamanāms klientiem nekavējoties. FDL sistēmas ievērojamība tika novērtēta ar 7 punktiem, jo, neraugoties uz to, ka karšu maksājumi ir plaši izplatīti, tomēr visvairāk maksājumu Latvijā tika veikti skaidrā naudā. Pārējo maksājumu sistēmu ievērojamība tika novērtēta proporcionāli, ņemot vērā klientu maksājumu skaitu attiecīgajās sistēmās.

7. apakšlīmeņa matrica "Sistēmas ievērojamība"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Īpatsvars klientu maksājumu skaitā 2011. gadā (%)	0.1	35.1	i.p.i.	i.p.i.	9.5	0.3
Punkti	0	3	7	0	1	0

1.8. Maksājumu sistēmas svarīguma kopējais vērtējums

Kopējais vērtējums tika izteikts punktos (0–10) kā vidējais no septiņu apakšlīmeņa matricu novērtējumiem, kuriem Latvijas Banka izmantoja vienādu svaru.

Kopvērtējums par 2011. gadu

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Veikto maksājumu apjoms	10	4	2	1	1	10
Nozīmīgo dalībnieku īpatsvars	10	10	10	10	0	10
Sistēmas aizstājamība	10	7	4	6	1	2
Maksājumu sistēmu savstarpējā ietekme	10	0	0	0	0	3
Izmantošana monetārās politikas operācijām	10	0	0	0	0	0
Ietekme uz tautsaimniecību	0	2	4	0	0	0
Sistēmas ievērojamība	0	3	7	0	1	0
Kopējais vērtējums	7	4	4	2	0	4

Ņemot vērā, ka PNS svarīguma kopējais vērtējums ir 0, šī sistēma turpmākajā novērtējumā, vērtējot pārraudzības statusu, netika iekļauta.

2. Pārraudzības statuss

Maksājumu sistēmu pašreizējā pārraudzības statusa vērtējums tiek veikts četrām pārraudzības jomām, katru vērtējot 5 punktu sistēmā, norādot to attiecīgajā pārraudzības jomas apakšlīmeņa matricā.

2.1. Pēdējais maksājumu sistēmu novērtējuma laiks

Pēdējais maksājumu sistēmu novērtējuma laiks raksturo spēkā esošā maksājumu sistēmas atbilstības pārraudzības standartiem novērtējuma⁶ aktualitāti. 5 punkti atbilst novērtējumam, kas veikts nesen, t.i., kārtējā gadā, bet, ja tas veikts agrāk, katrs iepriekšējais gads samazina vērtējumu par vienu punktu.

1. apakšlīmeņa matrica "Pēdējais maksājumu sistēmu novērtējuma laiks"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Novērtējuma gads	2011	2011	2008	2011	—	2011
Punkti	5	5	2	5	—	5

2.2. Ieteikumu izpilde

2011. gadā ECB mainīja metodoloģiju un ieteica ieteikumu izpildi vērtēt pēc attiecīgās maksājumu sistēmas pārraudzības gaitā izteikto ieteikumu skaita un to izpildes, kas

⁶ Saskaņā ar starptautiski pieņemto praksi maksājumu sistēmas tiek vērtētas pēc Starptautisko norēķinu bankas "Sistēmiski nozīmīgu maksājumu sistēmu pamatprincipiem" (tālāk tekstā – Pamatprincipi).

norāda, cik lielā mērā nepieciešams pievērst pārraudzības uzmanību noteiktai maksājumu sistēmai, sekojot ieteikumu izpildei. Ieteikumu izpilde tiek vērtēta šādi:

5 – saskaņā ar pēdējo novērtējumu uzlabojumi nav nepieciešami vai visi ieteikumi ievēroti;

4 – viens vai divi galvenie ieteikumi joprojām nav ievēroti;

3 – trīs vai četri galvenie ieteikumi joprojām nav ievēroti;

2 – pieci un vairāk galveno ieteikumu joprojām nav ievēroti;

1 – starp ieteikumiem bijuši viens vai vairāki; kas veicinājuši pārraudzības līmeņa pārskatīšanu un joprojām nav ievēroti;

0 – vērtējums nav veikts vai viens vai vairāki pārraudzības standarti netiek ievēroti.

Saskaņā ar pēdējo novērtējumu SAMS, EKS, FDL sistēmai un TARGET2-Latvija uzlabojumi nebija nepieciešami vai arī visi ieteikumi tika ievēroti, tāpēc ieteikumu izpilde šajās sistēmās tika novērtēta ar 5 punktiem. Ņemot vērā, ka AMS pilnais novērtējums tika veikts 2011. gadā un 2012. gadā viens no trim norādījumiem bija ievērots, AMS tika novērtēta ar 4 punktiem.

2. apakšlīmeņa matrica "Ieteikumu izpilde"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Punkti	5	5	5	4	–	5

2.3. Pārraudzības veids

Maksājumu sistēmas pārraudzībai svarīgi vērtēt arī veidu, kādā notiek attiecīgās maksājumu sistēmas pārraudzība. Jo plašāki pārraudzības pasākumi veikti, jo mazāka ir nepieciešamība pastiprināti pievērst pārraudzības uzmanību attiecīgajai maksājumu sistēmai. Pārraudzības veids tiek vērtēts šādi:

5 – veikts pilns novērtējums;

4 – tiek veikta novērtējuma regulāra pārskatīšana;

3 – veikts noteiktu risku novērtējums;

2 – tiek veiktas regulāras aptaujas;

1 – veikta vienreizēja aptauja;

0 – līdz šim nav veikti pārraudzības pasākumi.

3. apakšlīmeņa matrica "Pārraudzības veids"

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Punkti	4	5	5	5	–	5 ⁷

⁷ Novērtējums ECBS kopējās pārraudzības ietvaros veikts TARGET2.

2.4. Regulārās pārraudzības aktivitātes

Regulārās pārraudzības aktivitātes vērtē, ņemot vērā gan pārraudzības aktivitāšu skaitu, gan arī to veikšanas biežumu. Saskaņā ar metodoloģiju tiek izdalītas piecas regulārās pārraudzības aktivitātes: statistiskās informācijas analīze, incidentu un sistēmas risku analīze, sistēmas darbības simulācijas, kontakti ar sistēmas operatoru un pārskati.

Veicamo aktivitāšu skaits	Veicamo aktivitāšu vidējais biežums	Punkti
5	Mēnesis vai ceturksnis	5
5	Pusgads	4
5	Gads	2
4	Mēnesis vai ceturksnis	4
4	Pusgads	3
4	Gads	1
3	Mēnesis vai ceturksnis	3
3	Pusgads	2
1–2	Mēnesis vai ceturksnis	1
1–2	Pusgads	0
1–3	Gads	0
0	–	0

SAMS, EKS un TARGET2-Latvija regulārās pārraudzības aktivitātes ietvēra trīs aktivitātes, kas tika veiktas reizi mēnesī vai ceturksnī, savukārt divas aktivitātes – katru gadu, tāpēc šo sistēmu regulārās pārraudzības aktivitātes tika novērtētas ar 3 punktiem. FDL sistēmas un AMS pārraudzības aktivitātes tika novērtētas ar 1 punktu.

2.5. Pārraudzības statusa kopējais vērtējums

Pārraudzības statusa vērtējums augsta līmeņa matricā tiek iegūts kā vidējais no četrus apakšlīmeņa matricu punktiem, tos pārveidojot no "ļoti augsts" līdz "ļoti zems" (1 atbilst "ļoti zems", 2 – "zems", 3 – "vidējs", 4 – "augsts" un 5 – "ļoti augsts").

Kopvērtējums par 2011. gadu

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Pēdējais maksājumu sistēmas novērtējuma laiks	5	5	2	5	—	5
Ieteikumu izpilde	5	5	5	4	—	5
Pārraudzības veids	4	5	5	5	—	5
Regulārās pārraudzības aktivitātes	3	3	1	1	—	3
Kopējais vērtējums	4 – "augsts"	5 – "ļoti augsts"	3 – "vidējs"	4 – "augsts"	—	5 – "ļoti augsts"

3. Pārraudzības veikšanas prioritāte

Pārraudzības veikšanas prioritātes vērtējums tiek izteikts punktos, ko aprēķina, pēc noteiktas tabulas apvienojot iegūtos maksājumu sistēmas svarīguma un pārraudzības statusa vērtējumus.

Turpmākās pārraudzības veikšanas prioritātes pārveides tabula.

Infrastrukturā nozīmīgums Pārraudzības statuss	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ļoti zems	3	4	5	6	8	9	10	10	10	10
zems	2	3	4	5	7	8	9	10	10	10
vidējs	1	2	3	4	5	6	7	9	10	10
augsts	0	1	2	3	4	5	6	9	10	10
ļoti augsts	0	0	1	2	3	4	5	8	10	10

Tabula veidota tā, lai gadījumos, kad infrastruktūras nozīmīgums ir ļoti augsts, pārraudzības veikšanas prioritāte būtu augsta neatkarīgi no pārraudzības statusa. Mazāk nozīmīgām sistēmām pārraudzības veikšanas prioritāte samazinās, palielinoties pārraudzības statusam. Šāda pieeja izvēlēta, lai nodrošinātu, ka mazāk nozīmīgu sistēmu pārraudzībā prioritāte būtu tām sistēmām, kurām iepriekš pievērsts mazāk uzmanības, savukārt nozīmīgākajām sistēmām pārraudzības prioritāte būtu augsta vienmēr.

4. Augsta līmeņa matrica "Latvijas maksājumu sistēmu salīdzinājums"

Kopvērtējums par 2011. gadu

Maksājumu sistēma	SAMS	EKS	FDL sistēma	AMS	PNS	TARGET2-Latvija
Maksājumu sistēmas svarīgums	7	4	4	2	0	4
Pārraudzības statuss	4 – "augsts"	5 – "ļoti augsts"	3 – "vidējs"	4 – "augsts"	–	5 – "ļoti augsts"
Pārraudzības veikšanas prioritāte	6	2	4	1		3

Uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma pirmais posms apstiprināja Latvijas Bankas politikā maksājumu sistēmu jomā noteikto pārraudzības prioritāti – vislielāko pārraudzības uzmanību pievērst SAMS, t.sk. veicot ikdienas pārraudzību. Neliela apjoma maksājumu sistēmu jomā pārraudzība nākamajos periodos galvenokārt vēršama uz FDL sistēmu, vienojoties par iespēju un laiku, kad atjaunot sistēmas novērtējumu pēc Pamatprincipiem un diskutējot par sistēmas vietu SEPA karšu maksājumu jomā. Savukārt attiecībā uz AMS nepieciešams aktualizēt jautājumu par pārraudzības ieteikumu izpildi.

Ņemot vērā uz risku balstītā pārraudzības novērtējuma pirmā posma rezultātus, SAMS tika veikts otrā posma novērtējums atbilstoši riska kategorijām, ņemot vērā konkrēta riska ietekmi, iespējamību un tā mazināšanai veiktos pasākumus.

SAMS ir Latvijas Bankas uzturēta sistēmiski nozīmīga maksājumu sistēma, kuras noteikumi un procedūras nodrošina atbilstību pārraudzībā noteiktajiem principiem un spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem maksājumu sistēmu jomā. SAMS noteikumu struktūra nodrošina, ka SAMS dalībnieki ir informēti un skaidri apzinās finanšu riskus, kuri izriet no dalības sistēmā, bet, Latvijas Bankai nodrošinot dalībniekiem iespēju saņemt dienas kredītu, tiek maksimāli ierobežota likviditātes riska veidošanās sistēmā un dalībnieku savstarpējā ietekme. Norēķinu līdzekļu risks nepastāv, jo norēķini tiek veikti dalībnieku kontos Latvijas Bankā.

Veicot detalizētu SAMS risku ietekmes, iespējamības un risku ierobežošanas pasākumu novērtējumu, uz risku balstītā novērtējuma 2. posmā tika noteiktas sistēmas risku un funkciju pārraudzības prioritātes. Saskaņā ar novērtējuma rezultātiem SAMS darbība un funkciju nodrošināšana visvairāk pakļauta operacionālā riska ietekmei un iespējamībai, tāpēc tieši operacionālajam riskam SAMS pievēršama lielākā uzmanība, veicot SAMS pārraudzību. Visvairāk operacionālie riski ietekmē sistēmas reālā laika norēķinu funkciju, tie būtiski ietekmētu arī sistēmas darbības nodrošināšanu ārkārtas situācijās.

Novērtējums apstiprināja "Latvijas Bankas kārtībā sistēmiski nozīmīgu maksājumu un vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzībai, klīringa un neliela apjoma maksājumu sistēmu pārraudzībai un maksāšanas līdzekļu statistikas apkopošanai" noteikto, ka, veicot SAMS ikdienas pārraudzību, galvenā uzmanība pievēršama sistēmas darbības pārtraukumu analīzei, tādā veidā mazinot operacionālo risku.

3. PIELIKUMS. LATVIJAS BANKAS PAVEIKTAIS SEPA PROJEKTĀ

2012. gadā Latvijas Banka turpināja vadīt NSDG, koordinējot sadarbību starp maksājumu tirgus piedāvājuma puses – LKA, Latvijas Pasts, FDL, AS "Itella Information", Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju asociācijas – pārstāvjiem un pieprasījuma puses – Patērētāju tiesību aizsardzības centra, MVKAKP, LDDK, Valsts kases, Latvijas Republikas Finanšu ministrijas un Latvijas Bankas – pārstāvjiem. Attiecīgo institūciju un asociāciju pārstāvji savukārt koordinēja savas kompetences ietvaros esošos uzdevumus integrācijai SEPA. NSDG darbu virsuzraudzību veica NMSDG.

Latvijas Banka vadīja Latvijas Nacionālā SEPA plāna 4.0 versijas izstrādi. Latvijas Nacionālajā SEPA plānā tika veikti grozījumi, iekļaujot informāciju:

- par SEPA saņēmēja identifikatora uzturēšanas praktiskajiem aspektiem Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datubāzēs;
- par uzņēmumu, kuri izmanto kredītiestāžu piedāvātās elektronisko norēķinu sistēmas un veic maksājumus, kas apvienoti failos kopīgai nosūtīšanai, apņemšanos ieviest UNIFI ISO (20022) XML standartam atbilstošo nacionālo standartu;
- par to, ka Latvijā netiks veidota SEPA tiešā debeta maksājumu infrastruktūra. Līdz 2013. gada 1. septembrim Latvijas kredītiestādes, uzņēmumi un AS "Itella Information" meklēs iespējas ieviest no izmaksu viedokļa visefektīvāko alternatīvo risinājumu, ar kuru līdz 2015. gada 1. janvārim tiks aizstāti nacionālie tiešā debeta maksājumi;
- par to, ka, ņemot vērā ekonomiskos pamatojumus, Latvijas Pasts nepiedāvās klientiem tiešā debeta maksājumus ar 2014. gada 1. janvāri.

14. septembrī LKA Maksājumu komiteja izskatīja Latvijas Nacionālā SEPA plāna 4.0 versiju, un 9. novembrī to apstiprināja NSDG.

Pārskatot Latvijas Nacionālo SEPA plānu, tirgus dalībnieki vienojās neveidot Latvijā SEPA tiešā debeta infrastruktūru, bet meklēt SEPA tiešā debeta maksājumiem alternatīvu risinājumu nacionālo tiešā debeta maksājumu aizstāšanai ar 2015. gada 1. janvāri. NSDG veica atbilstošos grozījumus attiecībā uz SEPA tiešā debeta maksājumu infrastruktūru Nacionālajā SEPA plānā un laboja augsta līmeņa SEPA ieviešanas pasākumus Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna 1. pielikumā "Pasākumu plāns vienotās Eiropas valūtas ieviešanai Latvijā". Grozījumus augsta līmeņa SEPA ieviešanas pasākumu plānā kopā ar Latvijas Nacionālā SEPA plāna 4.0 versiju 2012. gada 26. novembrī apstiprināja NMSDG. 2012. gadā Latvijas Banka sagatavoja NSDG astoto un deviņo NSDG progresu ziņojumu NMSDG.

Lai pārraudzītu progresu SEPA maksājumu ieviešanā Latvijas maksājumu sistēmā, Latvijas Banka turpināja apkopot SEPA indikatorus par SEPA kredīta pārvedumiem, SEPA tiešā debeta maksājumiem un SEPA karšu ietvaru.

2012. gada 4. ceturksnī 97.6% (1 072 tūkst.) no eiro veiktajiem kredīta pārvedumiem (neiekļaujot eiro kredīta pārvedumus uz trešām valstīm un steidzamos eiro kredīta pārvedumus) bija SEPA kredīta pārvedumi.

Četri galvenie SEPA karšu ietvara indikatori Latvijā 2012. gada beigās bija šādi: 1) 100% (1 270) Latvijas banku bankomātu bija migrējuši uz EMV (*Europay-Mastercard-Visa*) un atbilda SEPA prasībām; 2) 99.3% (24.4 tūkst.) tirdzniecības vietu termināļu bija migrējuši uz EMV; 3) 99.2% (1 858.6 tūkst.) debetkaršu atbilda EMV standartam un SEPA prasībām un 4) 99.3% (520.9 tūkst.) kredītkaršu atbilda EMV standartam un SEPA prasībām.

2012. gadā 88.6% no visiem eiro un latu karšu maksājumiem izmantoja EMV standartu. 2012. gada beigās e-komercijas vidē 98.8% no Latvijas e-tirgotājiem izmantoja *3D Secure* tehnoloģijas un 53.3% no visām kartēm bija pieteiktas *3D Secure* tehnoloģijai. 2012. gada 2. pusgadā 79.5% no e-komercijas transakcijām iekšzemē atbilda *3D Secure* tehnoloģiju prasībām.

2012. gadā Latvijas Banka iesaistījās šādās galvenajās SEPA projekta aktivitātēs.

- No 11. janvāra līdz 11. aprīlim Latvijas Banka koordinēja EK tirgus konsultāciju par karšu, interneta un mobilajiem maksājumiem. Konsultācijas periodā Latvijas Banka piedalījās LKA Maksājumu komitejas sēdē un Nacionālās SEPA karšu ietvara apakšgrupas sēdē diskutēja par EK Zaļo grāmatu "Ceļā uz karšu, interneta un mobilo maksājumu integrētu Eiropas tirgu" un aicināja dalībniekus sniegt atbildes EK konsultācijā.
- 2012. gadā Latvijas Banka piedalījās LKA SEPA darba grupas sēdē par Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) Nr. 260/2012 (2012. gada 14. marts), ar ko nosaka tehniskās un darbības prasības kredīta pārvedumiem un tiešā debeta maksājumiem eiro un groza Regulu (EK) Nr. 924/2009, prasībām maksājumu pakalpojumu sniedzējiem.
- 25. septembrī Latvijas Banka organizēja tikšanās ar kredītiestādēm un Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru par SEPA saņēmēja identifikatora ieviešanas praktiskajiem aspektiem. Diskusijas dalībnieki vienojās, ka SEPA saņēmēja identifikatoru piešķirs Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrs. Informācija par SEPA saņēmēja identifikatoru būs publiski pieejama kopā ar citu Latvijas juridiskās personas informāciju (reģistrācijas numuru, nosaukumu, juridisko adresi). SEPA saņēmēja identifikators tiks veidots atbilstoši SEPA saņēmēja identifikatora struktūrai. SEPA saņēmēja identifikatoru uzturēs Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra datubāzēs, sākot ar eiro ieviešanas dienu.
- Ņemot vērā AS "Itella Information" lēmumu atsaukt iepriekš pausto apņemšanos nodrošināt SEPA tiešā debeta maksājumu infrastruktūru, tika sasaukta NSDG ārkārtas sēde, kurā dalībnieki vienojās, ka Latvijā netiks veidota SEPA tiešā debeta maksājumu infrastruktūra, bet līdz 2013. gada 1. septembrim Latvijas kredītiestādes, uzņēmumi un AS "Itella Information" meklēs iespējas ieviest no izmaksu viedokļa efektīvāko risinājumu, ar kuru līdz 2015. gadam tiks aizstāti nacionālie tiešā debeta maksājumi. 2012. gada 7. decembrī Latvijas Bankas pārstāvis piedalījās LDDK organizētā diskusijā par SEPA tiešā debeta maksājumiem alternatīvo risinājumu.
- 2012. gada aprīlī Latvijas Banka koordinēja atbildes sagatavošanu ECB aptaujā maksājumu karšu apstrādātājiem. Aprīlī Latvijas Banka arī piedalījās EK Maksājumu komitejas konsultācijā par virtuālās valūtas shēmām un sadarbībā ar FKTK sagatavoja atbildi konsultācijā.
- 2012. gada augustā Latvijas Banka koordinēja atbilžu apkopošanu ECB aptaujā par valsts iestāžu migrāciju uz SEPA. Aptaujā piedalījās Latvijas Banka, Valsts kase, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, VID un Latvijas Republikas Finanšu ministrija.

Latvijas Banka organizēja NSDG SEPA karšu ietvara apakšgrupas sēdes, kuras notika 24. janvārī, 3. aprīlī, 10. septembrī un 12. decembrī. SEPA karšu apakšgrupa turpināja iepriekšējā periodā uzsāktos darbus, kā arī apstiprināja vairākas rekomendācijas karšu maksājumos iesaistītajām pusēm:

- 26. janvārī publicēja apstiprināto karšu maksājumu drošības pašnovērtējuma anketas tulkojumu latviešu valodā;
- 28. februārī LKA Maksājumu karšu komiteja publicēja informāciju Latvijas tirgotājiem par POS termināļu uzstādīšanu un atbilstību SEPA tehniskajām prasībām.

2012. gada 22. jūnijā un 23. oktobrī EK organizēja astoto un devīto SEPA Nacionālo darba grupu forumu, kurā piedalījās Latvijas Bankas pārstāvis kopā ar Latvijas Republikas Finanšu ministrijas eiro projekta vadītāju. Latvijas pārstāvji sniedza progresa ziņojumu par SEPA projektu Latvijā. Foruma dalībnieki diskutēja par SEPA pamatproduktu migrācijas procesu katrā dalībvalstī un SEPA pārvaldes jautājumiem.

Eiropas Maksājumu padomes (EPC) konsultācijā no 16. maija līdz 13. augustam par grozījumiem EPC shēmu rokasgrāmatās Latvijas Banka organizēja NSDG atbildes sagatavošanu, kā arī piedalījās LKA SEPA darba grupas 2012. gada 24. jūlija sēdē, kurā tika apspiesti EPC ierosinājumi. Latvijas Banka publicēja informāciju par EPC rokasgrāmatu grozījumiem Nacionālajā SEPA Latvija interneta vietnē.

SEPA komunikācijas procesa ietvaros ECB interneta vietnē tika atjaunota informācija par nacionālo SEPA ieviešanas plānu, kā arī sniegta informācija ECB par nacionālajiem faktiem saistībā ar SEPA beigu datumu. Latvijas Banka gada laikā nodrošināja SEPA projekta aktuālās informācijas ievietošanu Nacionālajā SEPA Latvija interneta vietnē.

4. PIELIKUMS. LATVIJAS BANKAS PAVEIKTAIS TARGET2 VĒRTSPAPĪRIEM PROJEKTĀ

Latvijas Banka iesaistījās T2V projektā, lai vērtspapīru norēķinu sistēmu pārraudzības statusā veicinātu Latvijas vērtspapīru norēķinu sistēmu integrāciju ES valstu saskaņotajā vērtspapīru norēķinu procesā eiro. Projekta īstenošana paredz saskaņot vērtspapīru darījumu norēķinus un samazināt pārrobežu norēķinu izmaksas vērtspapīru tirgus dalībniekiem. 2012. gadā Latvijas Banka turpināja vadīt Latvijas T2V NLG, koordinējot sadarbību starp LCD, Latvijas Bankas, FKTK, Valsts kases un LKA pārstāvjiem. Attiecīgo iestāžu pārstāvji savukārt koordinēja savas kompetences ietvaros esošos uzdevumus T2V projekta īstenošanā.

Latvijas T2V NLG izskatīja Latvijas Bankas un LCD veiktos priekšizpētes novērtējumus dalībai T2V. Latvijas Banka saskaņā ar tās veikto priekšizpētes novērtējumu nekonstatēja pievienošanās šķēršļus. LCD saskaņā ar tā veikto priekšizpētes novērtējumu nekonstatēja būtiskus pievienošanās šķēršļus, bet norādīja, ka nelielais norēķinu apjoms eiro un neskaidritība par eiro ieviešanu Latvijā brīdī, kad LCD būs jāparaksta pievienošanās līgums (2012. gada 29. jūnijs), kā arī nepieciešamība veikt DENOS tehnisku pielāgošanu T2V platformai var apgrūtināt pievienošanos. LCD arī norādīja, ka 2012. gada 21. jūnijā LCD padome, ņemot vērā priekšizpētes novērtējumā konstatēto, nolēma atlikt lēmumu par T2V līguma parakstīšanu līdz 2012. gada rudenim. 2012. gada rudenī pēc konsultācijas ar LCD dalībniekiem LCD padome atlika lēmumu par T2V dalības līguma parakstīšanu līdz 2013. gada vasaras beigām.

2012. gadā Latvijas Banka iesaistījās šādās galvenajās T2V projekta aktivitātēs.

20. janvārī Latvijas Banka piedalījās ECB rīkotajā nacionālo centrālo banku T2V projekta vadītāju sanāksmē, kurā saņēma informāciju par T2V projekta attīstību, veicamā priekšizpētes novērtējuma dalībai T2V saturu, kā arī centrālo banku lomu T2V sistēmā un tām nepieciešamiem savienojumiem.

14. martā Latvijas Banka piedalījās ECB rīkotajā T2V sanāksmē ar valstu T2V NLG pārstāvjiem, kurā sanāksmes dalībnieki pārrunāja šādus būtiskākos jautājumus: T2V projekta jaunumus, t.sk. katrā dalībvalstī, T2V vadību pārejas periodā, vērtspapīru tirgus saskaņošanu un nākamās AG (*Advisory Group*) tikšanās dienas kārtību.

22. martā Latvijas Banka piedalījās ECB rīkotajā nacionālo centrālo banku T2V projekta vadītāju sanāksmē, kurā sanāksmes dalībnieki apsprieda priekšizpētes novērtējuma dalībai T2V sagatavošanu nacionālajās centrālajās bankās un, tiekoties ar ES valstu centrālo vērtspapīru depozitāriju (CVD) un nacionālo centrālo banku pārstāvjiem, pārrunāja T2V aktuālos jautājumus: priekšizpētes novērtējuma dalībai T2V gatavošanu, T2V dokumentu grozījumu pieprasījumus, testēšanu un migrāciju, lietotāju apmācību, komunikāciju pieslēgumus un katras institūcijas projekta plānošanu.

23. aprīlī Latvijas T2V NLG sanāksmē Latvijas Banka informēja par plānoto T2V priekšizpētes novērtējuma sagatavošanu.

7. jūnijā Latvijas Banka pabeidza priekšizpētes novērtējumu Latvijas Bankas dalībai T2V. Novērtējumā ietverti juridiskās vides novērtējums un Latvijas Bankas tehniskā pieslēguma T2V nodrošināšanas priekšlikums un veikta Latvijas Bankas lomu T2V priekšizpēte, apskatot nepieciešamās funkcionālās, operacionālās, tehniskās un organizatoriskās pārmaiņas. Pamatojoties uz izpēti, sagatavots arī augsta līmeņa plāna projekts Latvijas Bankas dalības uzsākšanai T2V. Novērtējumā Latvijas Banka nekonstatēja pievienošanās šķēršļus.

8. jūnijā Latvijas Banka iepazīstināja Latvijas T2V NLG ar priekšizpētes novērtējuma Latvijas Bankas dalībai T2V rezultātiem.

15. jūnijā Latvijas Banka izskatīja LCD veikto priekšizpētes novērtējuma projektu.

20. jūnijā Latvijas Banka nosūtīja ECB Latvijas Bankas T2V priekšizpētes novērtējumu, ko ECB atzina par skaidru un visaptverošu, kā arī aicināja izvērtēt iespējamā LCD lēmuma par nepievienošanos T2V ietekmi uz Latvijas Banku un TARGET2-Latvija dalībnieku nepieciešamību atvērt T2V naudas kontus (*Dedicated cash account; DCA*) norēķiniem ar citiem CVD.

Sākot ar 2012. gada 1. jūliju, pēc Eirosistēmas T2V ietvara līgumu parakstīšanas ar centrālajiem vērtspapīru depozitārijiem stājās spēkā pārmaiņas T2V projekta pārvaldes struktūrā ES, un Latvijas Banka saņēma ECB uzaicinājumu piedalīties projekta darba grupās, kas galvenokārt risinās operacionālos uzdevumus. Tāpēc, sākot ar 2012. gada jūliju, Latvijas Banka plašāk piedalījās T2V projekta ieviešanas aktivitātēs no maksājumu un vērtspapīru norēķinu operacionālās funkcijas viedokļa, savukārt pārraugi sekoja līdz šīm aktivitātēm.

Latvijas Banka izskatīja LCD 2012. gada 27. septembrī sniegto informāciju, ka LCD (pozitīva lēmuma gadījumā) varētu pievienoties T2V jau 2016. gadā kādā no trim vai četriem migrācijas viļņiem kopā ar pārējiem Baltijas valstu CVD. Latvijas Banka secināja, ka LCD lēmuma par pievienošanos T2V atlikšana nerada būtiskus riskus tam, lai Latvijas vērtspapīru tirgus varētu pievienoties T2V ECB noteiktā projekta plāna ietvaros.

2012. gada 28. novembrī Latvijas Bankas pārraudzības sanāksmē LCD informēja, ka, lai gan LCD vēl nav parakstījis T2V ietvara līgumu, LCD ir iekļauts T2V CVD darba grupā un piedalās tajā novērotāja statusā. Latvijas Banka aicināja LCD informēt Latvijas Banku pēc iespējas agrāk, kad LCD pieņems lēmumu par dalību T2V, lai varētu laikus uzsākt T2V ieviešanas projektu Latvijas Bankā.

Turpmākie Latvijas T2V NLG uzdevumi būs atkarīgi no LCD padomes lēmuma par pievienošanos T2V.